STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03007

HADOSHIM UN TEG

Itzik Kipnis

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י. קיפניס

חַדָשים און טעג

ווילנע — 1929
ווילנער פארלאג פון ב. קלעצקין

PRINTED IN POLAND

I. Kipnis — „Chadoszim un teg“

Drukarnia „Wyd. Wileńskie“ B. Kleckina, Wilno

I איך און בוזי

... און ביז דעם איז געווען אַ זומער, אַ זומער מיט צע-
בליטע טעג, ווי מאָן אום סיוון. איך בין געווען נאָר־וואָס התונה
געהאַט און געוווינט אין אונזער פּאָרפּאָלקישן צימער. פאַרוואָס
דען נישט? מיר זענען דאָך אַ פּאָרפּאָלק, איך און זי.

און אונזער צימער, ווער ס'גייט אין אים נישט אַריין,
טוט אים אַ שלאָג אַנקעגן די לופט פון פריען פרילינג, די לופט
די שכּורע, וואָס ווער ס'הערט זי מיט אַן אָפן האַרץ, מאַכט זי
אים שכּור דאָס בלוט ביזן מינדסטן פינגערל...

— וואָס אַזוי שפּעט? — פרעגט זי. — הייגטיקער טאָג האָט
זיך מיר אויסגעצויגן לענגער ווי אַלע מאָל.

וואָס זאָל איך איר זאָגן, ווען איך בין אין שטוב שוין?...
איך און זי אין אונזער לופטיקן צימער.

יעדעס פינטעלע לופט איז דאָך פאַרבונדן מיט אונז
ביידע... יעדעס האַנטעכל רוים האָט נישט צו איר באַזונדער,
צי צו מיר באַזונדער — ס'האָט צו אונז ביידע... צו אונזערע
שעמעוודיקע, געוועקסלטע בעטן; צו דער באַלעבאָסטעס פאָר-
הענגלעך אויף די פענסטער; צו דעם בלויען עמאַלעוון וואַ-
סער-קרוג מיטן גרויסן אויער... מיר זענען דאָ אין אַלץ און
אַלץ איז דאָ אין אונז...

מיר פאַרשטייען אָבער גאָרנישט די לעצטע צייט, וואָס
מיר זענען איינינעם.

צוויי יונגעלייט אין זייער בעסטער בליונג — און מיר
פאַרשטייען איצט אַזוי ווינציק... עס קריכט אונז גאָרנישט אין
קאָפּ... ס'פלעגט זיך טרעפן: אונטער אַ יום-טוב האָט מיך דער
טאַטע, אַ פריילעכער, געוואָלט אָנשכּורן. אַלע קינדער האָט ער

געוואָלט אָנשכורן. אונטער אַ יום-טוב, נאָך האַלבן טאָג, ווען פלעשער שפּיגלען זיך אויפן טיש, דער טיש איז ווייס און יום-טוב-דיק געדעקט (היינט, אַז איך גיי צום טאַטן אונטער אַ יום-טוב, גיי איך שוין אינצווייען), איז אַז מיין טאַטע פלעגט מיך ווען אויף אַ געלעכטער מאַכן שכּור, פלעגן דענסטמאָל קוקן מיינע אויגן גוט און פריילעך, און אין קאָפּ איז ביי מיר געווען ווינציק פריי אָרט אויף אַריינעמען נייע זאַכן, און די אויער-פענסטערלעך פלעג איך פילן, איך פלעג פילן, אַז זיי זענען ביי מיר מיט לופטיקע פאָרהענגלעך פאַרהאָנגען. מיר פלעגט זיך פונדערגרינג דרייען דער קאָפּ...

ביים טאַטן פלעגט זיך עס טרעפן אונטער אַ יום-טוב, און ביי מיר איז היינט אַ גאַנצע וואָך יום-טוב! קיין ווין קומט צו מיר אין שטוב נישט אַריין. אין קאָפּ אָבער, פיל איך, איז נישטאָ קיין פרייער פּלאַץ. פרישע געסט וואַרטן טעגווייס אויף אַריינגיין, און איך פאַרגעס מיך גאָר פון זיי. — — — — — — — —

צוויי יונגעלייט אין בעסטער בלייונג פון זייער יוגנט — און פאַרשטייען עפּעס די לעצטע צייט אַזוי ווינציק...

ס'נישטאָ וווהין די נייע געסט אַריינלאָזן. —

— —

— וואָס עפּעס היינט אַזוי שפּעט? — זאָגט זי. — היינטיקער טאָג האָט זיך מיר אויסגעצויגן פאַר אַ יאָר.

מיר שטייען האַרט אַרומגענומען. ווען עמעצער זעט אונז, וואָלט ער זאָגן:

— „זע נאָר, ווי זיי שטייען דאָס אַרומגענומען".

יאָ!

און איך האָב דאָך היינט געקושט יעדן ברעג פון דעם קאָרעק, מיט וועלכן איך האָב אַ גאַנצן טאָג געאַרבעט, און מיר איז געווען ליב יעדער קנייטש פון דער יוכט אונטערן קאָרעק: אָט, אַ שעה און אַ שעה, און איך גיי שוין אַהיים! צו אונז גיי איך! צו מיר מיט מיין בוזין אַהיים, אינגאַנצן, שוין ביז אינדערפרי פון מאָרגן.

די חברים, מיט וועלכע איך שטיי אין זאַוואָד — איך בין זיכער, זיי האָבן מיך אַלע ליב. וואָרום פאַרוואָס דען נישט? איך בין דאָך גרייט פאַר יעדערן אָפּטון זיין טאָג-אַרבעט. אַלעמענס טאָג מיט מיינעם איניינעם געוואָרן ביי מיר אַ שעה און נאָך אַ שעה. ס'ווערט ביי מיר גיך, גיך ווערט עס ביי מיר, און איך בין שוין פריי, און פייל אויסן בויגן לאָז איך זיך אַהיים.

יאָ, זיי האָבן מיך ליב היינט, מיינע חברים אין זאַ-וואָד. איך נעם איינע שכירות מיט זיי, פונקט ווי עמעצער וואָלט מיט אַ פּאָדעם אָפּגעמאָסטן, ווי אויף שאָלכענס איינס אַקעגן דעם אַנדערן אָפּגעוויגן (ווייזט אויס, דער באַלעבאָס אַזוי), אָבער זיי פילן מיך איצטער אין גרויסער רייכקייט.

יאַנקעלען האָב איך היינט געהאָלפן אַראָפּוואַרפן יוכטן פון בוידעם; איך האָב געוואָרפן פון מיינעטוועגן, האָב איך שוין אַראָפּגעוואָרפן פון זיינעטוועגן אויך. ער האָט מיך געבעטן. דער באַלעבאָסטע האָב איך היינט אַרויסגעשלעפּט אַן עמער וואַסער פון ברונען, איר קיין קרום וואָרט נישט געזאָגט און אַרויסגעשלעפּט... צי דען-זשע ווייסן זיי, פאַרוואָס איך בין היינט אַזוי רייך? איך בין היינט אַזוי גוט צו אַלעמען? ניין, זיי ווייסן נישט. זיי קערן זיך נישט אָנשטויסן!... כאָטש די לערן-יינגלעך, וועלכע אַרבעטן מיט מיר אַ טיש נעבן אַ טיש, ווייסן עפּעס... ווען איך לויף פריער פון אַלעמען אַהיים (מיין נאָרמע אַרבעט איז היינט ביי מיר אַרויס גיך, און איך לויף פריי אַהיים), זעען זיי עס די יאַטלעך, און שמייכלען.

איינער האָט צעגאָסן אַ גאַנץ שעפל קופּער-וואַסער. ער האָט זיך פאַרקוקט אויף מיר בשעתן טונקען די באַרשט אין עמער און האָט נישט איינגעטונקען, נאָר אַראָפּגעשלעפּט דעם עמער אויף דער ערד. אַלע יאַטן האָבן געלאַכט (פון די באַ-לעבאָטים איז פונקט קיינער נישט געווען). די חברה לאַכן, דאָס יאַטלווישט אויס אויף גיך דעם קופּער-וואַסער פון פּאָל. און איך לאַך אויך. אָבער איך בין שוין פון יענער זייט טיר: איך

בין שוין פון יענער זייט פלויט אַריבער. מיין פּאַרטוך הענגט שוין נעבן דער שליכטאָוויצע, אַזוי אויף אַ גאַנצער נאַכט.

...געטראָפן ווען זיך דערוויסן מיינע יאָרן.

אַ פּאָרל גייט אַרום מיט אַ צעטל איבערן שטאָט און פאַר־שרייבט איטלעכן די יאָרן.

צו וואָס אינמיטן־דרינען? מיר איז צוויי און צוואַנציק יאָר.

אַ יונגער בין איך? נו, איז וועמעס דאגה?

— —

און בוזין מיינער איז וויפל?

אָ, איך ווייס נישט, וואָס און ווען און וויפל! אויף מיין וואָרט, איך ווייס נישט! מיר דאַכט זיך, אַז בוזי׳לע איז קיינמאָל גאָר נישט אַלט... ווייסט איר וואָס? איר וועט זיין אין דעם שערערס געסל, דאָרט וועט איר אַריין צו איר אַהיים, צו איר מאַמען, צו בוזי׳לעס מאַמען, אפשר ווייסט זי. — — —

זיי האָבן פאַרשטאַנען און זענען אַוועק. מיר האָבן פאַר־האַקט די קיך־טיר. אונזער אייגענע טיר פאַרהאַקן מיר זעלטן־ווען, ווייל אונזערע באַלעבאַטים זענען עלטערע מענטשן, פשוטע מענטשן. ער איז אַ גאַנצע וואָך אין דאָרף, און זי — צו איר גייט קיינער נישט. נו, יאָ, אונזערע באַלעבאַטים ווייסן ביי אונז אַלץ. ער שמייכלט שטענדיק אויף אונז קוקנדיק, אים דוכט זיך, אַז ביי אונז איז אַ קינדערשע פירונג: גאָר־נישט אַזוי, ווי ביי חתונה־געהאַטע מענטשן. ער טוט אויף אונז נאָר אַ מאַך מיט דער האַנט און שמייכלט.

דאָ אַנומלט איז ער געקומען פון דאָרף, ער האָט נאָך דעם פערד נישט אויסגעשפּאַנט און פרעגט מיך:

— אייזיק?

— אַ גאָט־העלף — זאָג איך אים — אַ גאָט־העלף אייך, רבי מרדכי!

— גאָט העלף, גוט יאָר, — ענטפערט ער — און ווו איז

„זי״? די ציגעלע דיינע? שיק זי נאָר גיכער אַרויס אַהער!
פאַרשטייט איר שוין, ס׳אַראַ ווילער ייד אָט דער מרדכי איז?

און ער האָט געבראַכט פון מיין ציגעלעס וועגן סטעלניקעס. נאָר פון אירעטוועגן האָט ער געבראַכט. ער וועט עס קיינעם נישט פאַרקויפן.

אַ, געזונט זאָל ער זיין, אָט דער מרדכי!

ס׳איז פרייטיק. ווער האָט עס נישט ליב אַ פרייטיק אין אַ קליין שטעטל? די קוימענס פון די נידעריקע הייזלעך באַשמעקן די געסלעך מיט וויצנס, מיט וואַרעמען קיצלדיקן ריח פון קיכלעך מיט צימרינג באַשאָטן און פון פאַרטיקע געפרעגלטע קאַשניקעס צום אָנבייסן... און ביי אונז דורכן קליינעם קיך-פענסטערל זעט מען אַלע פרייטיק, ווי ס׳הייצט זיך די באָד. פרייִלעך און צוזאָגנדיק הייצט זיך ביי אונז פרייטיק די באָד. אַסאַך זאָגט זי צו אונזער דאָרפסגייער, דעם שוסטער, דעם שניידער, דעם טעפער; די קלייטניקעס אַפילו דאַרפן צו איר אָנקומען. הייגט בפרט מיר, האַרבאַרעס. אונזער מלאכה שמירט דאָך שטאַרק די הענט, דאָס וועש, דעם פּנים און דאָס גאַנצע לייב. אָ, ווי קאַרג און ווי נישט רייך יעדערער פון אונז זאָל נישט זיין, וועט ער דאָך אָפּשפּאָרן אַ צענגראָשנדיקע פאַר אונזער געלן בעדער.

— אַ האַרבאַר, — זאָגט אונזער חיים די נאָז, — אַ האַרבאַר, אויב ער וועט נישט גיין איינמאָל אין וואָך אין באָד אַריין, וועלן אויף אים אָנוואַקסן גריבעס.

ער איז גערעכט, חיים. נאָר וואָס? — איצט איז נאָך פרי. איצט איז ערשט 12 אַזייגער.

בווזי גיסט מיר אויף וואַסער, איך וואַש די הענט. אָנבייסן דאַרפן מיר עסן.

אונזער קיך-טיר איז אַ קורצע און אַ פירעקעכדיקע. זי איז מערער ענלעך אויף אַ באַלעבאַטישער לאָקשן-ברעט, זוי

אויף אַ טיר. האָט זיך אָט די לאָקשן־ברעט געעפנט, און אונזער מאַמע איז דאָ, בוזיס מאַמע. זי האָט נישט געוואָלט אָפּשלאָגן דעם קאָפּ. האָט זי זיך אַביסעלע אונטערגעבויגןביים אַריינגיין, פאַרשטייט זיך, אַזוי דאַרף מען.

אַ גאַסט! די מאַמע. געוויס איז זי געקומען אונז אָפּגעבן אַ גרוס, ווי די קוילעטשן גייען שיין אויף אין אויוון.

צום סוף איז ניט דאָס.

יאָסעלע איז אויך דאָ, יאָסעלע, בוזיס ברודערל. 6 יאָר איז ער אַלט. אַ שוואַרצינקער, אַ דאַרינקער, מיט באָרוועסע פיסלעך. ער איז מיין ברודערלס, מיין הערשעלעס, אַ חברל, הערשעלע איז אויך 6 יאָר, און ער איז אויך אַ שוואַרצינקער און אַ דאַרינקער.

יאָסעלע פילט זיך נאָך נישט היימיש מיט אונזער באַלעבאָסטעס קיך און אַפילו מיט אונזער פּאָרפּאָלקישן צימער, האַלט ער זיך טאַקע האַרט נעבן זיין מאַמע און זשמורעט מיט די שוואַרצע „נויגן".

טאָ וואָס־זשע איילט זי אונז, די מאַמע, איצטער, אינמיטן פרייטיק פאַר אָנבייסן?

מיר זאָלן גיין אָנקוקן אַ בהמה צו הערשלען ריווע־לאה'ס.

זי, די מאַמע אונזערע, האָט זי שוין געזען:

„אַ שיינע, אָן עין־הרע, בהמה". „אַ שוואַרצע, אַן אוסאָווער איז זי".

נאָך איידער עפּעס, איז די מאַמע אונזערע שוין געטריידער בהמה, וואָס ביי הערשלען ריווע־לאה'ס אין שטאַל: „ס'זאָל חלילה, קיין בייז אויג צו איר נישט צושטיין".

אַ שיינע מאַמע ביי אונז. אַלע שעה דאַכט זיך מיר, אַז איך בין אפשר נישט ווערט די שוואַרצלאָקיקע, זינגנדיקע מיידעלע מיינע, וואָס וואַרט אויף מיר אַלע טאָג, ווען איך גיי פון דער אַרבעט, מיט וועלכער איך קוש זיך אַלע טאָג און טויזנט מאָל אַ שעה, יענע שאָקלט מיר שטיפעריש מיט קינדעריש־קלוגע בליקן, אַז „ס'איז אַן אמת", „זי איז מיר אַווייב־"

אַזאַ שיינע איז זי און שטיפט מיט מיר, מיט אַ גרויסן... און נישט געגוג? — איז נאָך איר מאַמע מיר אַ מאַמע. האָב איך שוין צוויי מאַמעס.

און די מאַמע חיהטשיק האָט אונז ליב, שטאַרק האָט זי אונדז ליב. און זי איז ביי אונדז אַ לייט. — לייטישער פון אַלע דאָ אין שטאָט און אויף דער גאַנצער וועלט.

איצט וויל זי, מיר זאָלן אָפּקויפן די שוואַרצע אוסאָוועער בהמה.

— אין אַ געזינד, — זאָגט זי — ווו ס'נישטאָ קיין אייגענע גלאָז מילך, איז מען אַזוי ווי אָן הענט; און אַ בעל-מלאכה קאָן אַוודאי אָן דעם נישט אויסקומען.

דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבן הער איך, אַז איך בין אַ געזינד. און נאָך אַ בעל-מלאכהשע געזינד.

— ריכטיק, ריכטיק, מאַמע. אַ געזינד אָן מילך איז אַזוי ווי אָן... יאָ, יאָ, אָן אַלץ אין דער וועלט... געוויס, געוויס, שוין גייען מיר מיט דער מאַמען אָנקוקן די שוואַרצע אוסאָוועער בהמה... נאָר צי וועט הערשל וועלן צובאָרגן, מיר האָבן דאָך מער נישט, ווי דריי קערענקעס (ביי דער מאַמען אין גרויסן מחזור באַהאַלטן), און אַזאַ בהמה דאַרף אַוודאי קאָסטן 6–5 און אפשר אַלע צען!

ביי הערשלען ריווע לאה'ס רעדט די ווייב אויפן „כייש". זי האָט אַן אָרנטלעך פּנים. זי ווייזט מיר מיט בוזין אַ קריגל מילך און זי רעדט צו אונז, ווי מיר וואָלטן טאַקע אין אמתן עפּעס פאַרשטיין. בוזי שאָקלט איר צו מיטן קאָפּ.

יאָ, זי פאַרשטייט, אַז ס'איז טאַקע אַ גוטע בהמה.

גלוסט זיך דאָך מיר איר גוט אָפּצאָלן, מיין בוזין, טאַקע דאָ אינמיטן הויף... סאַ קלוגקייט זי קומט עס אויס מיט הערשל-ריווע-לאה'ס ווייב.

נאָר יאָ, עמעצער רעדט דאָך צו מיר. ס'איז הערשל אַליין...

שוין עטלעכע מאָל, ווייזט אויס, אַז ער רופט זיך אָפּ צו מיר, און איך הער נישט. פע, ס׳נישט שיין!

ביי הערשלען איז אַ ברייטע ציגל־קאָלירענע און זיכערע באָרד. אַפילו אַביסל אַ שטרענגע, אָבער אַ גאַנץ אָרנטלעכע:

„טשעפּעט א י ם נישט, — ווייזט זי אויף איר הערשלען, — און ער וועט א י י ך נישט טשעפּען".

— הערסטו, — זאָגט ער צו מיר, און די ברייטע באָרד שאָקלט אים אויף אַלץ צו „באָם". — הערסטו, איך דאַרף קיין סאַך נישט רעדן. דו וועסט מיר פאַר איר דאַנקען. זי איז אַן אוסאָוועד!..

איך ווייס? איך בין גרייט אים שוין אָנדאַנקען אַ פולן קאָפּ: ער רעדט מיט מיר אַזוי ווי מיט אַ טאַטן. אַזוי ווי מיט מיין טאַטן, רעדט ער מיט מיר... און די מאַמע ציילט אים די דריי קערענקעס. זי האָט זיך אַפילו ביי אונז אָנגעזרעגט, אָבער מיר זענען דאָך סיי־ווי־סיי מסכּים.

יאָסעלע האָט זיך פאַרטראַכט און איז אַריין מיט אַ ביסל אין ווייכן, נאָך וואַרעמען בהמישן מיסט. שרייט זי אויף אים, די מאַמע:

— קריך נישט אונטער די פיס, יאָסל, די בהמה וועט דיך הרגענען!

און הערשלס קלענסטע יינגל, אַ צעבליטער קצב־יונג, וועלכער שווייגט שטענדיק בשעת דער טאַטע רעדט, פירט שוין פאַר אַ שטריקל די שוואַרצע אוסאָוועד בהמה אין דעם שערערס געסל אַריין. ס׳איז אַפילו נישט קיין בהמה, ס׳איז אַ גילגול פון אַ מענטשן, וואָרום זי איז זייער קלוג, און נישט אַזוי גרינג לאָזט זי זיך פירן אויף דער שטריק: אַ מאָלע וואָס יענער וואָלט געוואָלט...

האַלב געלט גלויבט ער אונז, הערשל. אַ פיינער מענטש אָט דער הערשל... און איך לויף שוין אָן אָנבייסן אין זאַוואָד אַריין...

— וואַרט נאָר, וואַרט! — בוזי אַזוי אויף מיר.

זי זעט אָבער, אַז איך וועל פאַרשפּעטיקן, און מיר וועט זיין נישט שיין, כאַפּט זי און פאַרענטפערט זיך:

— נו, גוט. גיי, איך וועל דיר באַלד צושיקן מיט מלכן איבערבייסן.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

האָט איר שוין געזען אַמאָל אַזאַ מאָדנע וועלט? דאַכט זיך, מיין בוזי? אַלע ווייסן? נאָר איצט איז קיינער נישט מיינער. איצט דאַרף איך גיך לויפן אין זאַוואָד אַריין.

אַזש טרערן ווערגן מיך אין האַלדז פאַר פאַרדרוס: וווהין איז דאָס לויפן? און אינמיטן-דרינען?.. צו וואָס דאַרף איך רייסן מיינע טריט מיט געוואַלט פונדאַרט, וווהין זיי פאַר־קערעוון אַליין?

— קסאָ-צעבע! אין האַרבאַרניע אַריין!

— — — — — — — — — — — — — — — — —

אַ יידענע מיט כלומרשט פאַרגינענדיקע אויגן ווינטשט אַראָפּ פון אַ גאַניק:

— נישקשה, ער וועט, אם ירצה השם, אויסצאַלן...
דאָס רעדט זי פון מיר.
מיינע לייט פאַרקערעוון אין דעם שווערערס געסל.
„זי האָט גוט געטראָפן מיטן איידעם", זאָגן ווייבער.
און איך לויף גלייך. איך לויף אין זאַוואָד אַריין. איך האָב שוין סיי-ווי פאַרשפעטיקט. אויף אַ האַלבער שעה.

מיין טאַטע איז מיט מיר צעקריגט:
למאי בין איך אַ יוכטאַרניק, אַן אַרבעטער און אַ פאַר־דונגענער.

מיין טאַטע האָט ליב, אַז מען אַרבעט נאָר ביי זיך.
מיין טאַטע פאַרמאָגט אַן אייגן האַרבאַרניעלע, אַרבעט ער אַליין אין איר, און ס'אַרבעטן נאָך ביי אים צוויי יינגלעך: פּייוועקע און ראובן.

מיין טאַטע האָט געוואָלט, איך זאָל זיין באַלעבאָס אין זיין האַרבאַרניע, איך זאָל זיך לערנען זיין אַ מענטש און געננוג. מיין טאַטע איז מיט מיר צעקריגט שוין די גאַנצע צייט. פאַר מיין חתונה האָט ער זיך מיט מיר איבערגעבעטן אויף

אַ רגע, מיך „חתונה געמאַכט", און איצט זענען מיר זיך ווייטער צעקריגט.

אפשר איז ער גערעכט, דער טאַטע: ביי יענע האַרבאַרעס די קינדער פאַרדינגען זיך נישט, זיי אַרבעטן ביי זיך און קאָנען אַרויסציען ביי די געדונגענע מענטשן אַרבעט. און איך? — מיך טאָר מען גאָרנישט לאָזן איניינעם מיט מענטשן אַרבעטן, וואָרום איך צעלאָז זיי, איך האָב ערגעץ אויסגעלייענט דער רוח-ווייסט-וואָס פאַר אַ ביכלעך און איך הויב אָן פלאָנטערן פאַר די אַרבעטער „אידעען" — „אַזוי קאָן מען דאָך פון אַ מלאך אויך מאַכן אַ גלח!"

קאָן זיין, דער טאַטע איז גערעכט. איינס נאָר — איך האָב אין קיין ביכלעך נישט אויסגעלייענט אַזעלכעס. מיר ווייסן אָבער אַליין, אַז ווען ביים באַלעבאָס קומט-צו, קומט אונז אָפּ. מיר קומט אָפּ אַ פונט געזונט, קומט אים צו אַ פוד סחורה. אַלע ווייסן עס. ס'גלאַט, וואָס מען רעדט פאַרשטעלט. און אַז מיין טאַטע האָט נאָך גאָט פאַר אַן עדות — דאַרף מען שוין בכלל מער גאָרנישט.

אָט פון איר, פון בוזין, האַלט מיין טאַטע מער אַ וועלט, זי איז לייטישער, זאָגט ער, פון מיר.

אַזאַ יאָר אויף מיר, ווי מיין טאַטע איז גערעכט. בוזי איז טאַקע אַ סאַך לייטישער פון מיר. איר לייטישקייט דערגרייכט אַזוי ווייט, אַז זי רעדט מיך אַפילו נישט איין, איך זאָל זיך אויסלערנען ווי אַזוי האַווירן דעם טאַטן. זי וואָלט דעמאָלט אַרומגעגאַנגען אין זייד. ניין, זי רעדט מיך נישט צו.

און בוזיס ציצענע קליידעלעך! מיר האָבן נאָך הייַנט אין קאַסטן איינע אַזאַ. איר זאָלט זען, ווי ס'זינגט פון זיי, פון בוזיס איינפאַכע ציצענע קליידעלעך.

פרייטיק-צו-נאַכטס איז געקומען צו אונז מיין מאַמע, מיין בוזיס מאַנס מאַמע. זי איז געקומען נאָך וועטשערע פון האַרבאַרניע אין שטעטל אַריין, מיט אונז אַ ביסעלע פאַר-ברענגען.

מיר זענען שוין אַליין אין שטוב, איך מיט בוזין. מען קאָן שוין צו אונז קומען פאַרברענגען.

ביי מיין מאַמען איז איר נחת אַ ביסל אַ צעשטשערבעטער. „דאַכט זיך, מיט אַלץ איז אי ר-ג אָ ט איר געגאַנגען אַנטקעגן! זעט איר, דאַרפן זיי זיך נישט גלייכן צווישן זיך" (אויף מיר מיטן טאַטן רעדט זי עס). און זי האָט געזען אונזער בהמה, האָט זי געזען. אָן אַן עין-הרע אַ שיינע... זאָל זיין „נאַ סיר אי באַ מאַסלאָ".

דאָ אויך איז מיין מאַמעס נחת צו שטיל. אפשר פאַרדריסט איר, וואָס אַזעלכע זאַכן טוען מיר אָן איר: זי האָט דאָך שוין געהאַלטן אין איר לעבן בהמות... אויף בהמות ווייסט זי אַביסל בעסער פון אונז...

און איך וואָלט וועלן, מיין מאַמע זאָל אַראָפּלאָזן יעדער פאַרדרוס פון האַרצן. זי איז דאָך מיין מאַמע! זאָל זי זען, ווי ס'פרייט זיך אין מיר יעדער אבר. זאָל זי זען, ווי ס'לויכט ביי מיר אין שטוב פון איר שיינער קליינער שנור, און זאָל מיין מאַמעס נחת זיין אַ גאַנצער.

— — — — — — — — — — — — —

טרעפט זיך אָפט אינמיטן זומער: דו גייסט אין גאַס, און פלוצים — בוואוה! — נישט פון וואַנען — נישט פון וואָס, האָט דיר פלוצים פון זומערס לייב געטון אַ שמעק מיט הערבסט.

— ווו? וואָס?

ניין, נישטאָ קיינעם. ס'איז זומער, ליבער זומער אויפן גאַס.

— — — — — — — — — — — — —

... אָבער אין האַרצן האָט זיך עפּעס איינגעריסן. ס'איז אַריין אַ טשוואָק — אַ פאָרגעפיל פון אויסגעבענקטן, נאָגנדיקן הערבסט.

און ווען די מאַמע איז ביי אונז געזעסן עפּעס גאָר נישט פריילעך, האָט מיך אויך אַ צופּ געטון ביים האַרצן:

— זע, מאַמע, דו זינדיקסט. — — — — — — — — — — —

אין אַ וואַרעמער נאַכט האָבן מיר אָפּגעפירט אונזער צוגעשטילטע מאַמע צו איר אַהיים.

און צוריק איז אונז די גאַנצע וועלט געווען איין אויס־געשטערנטע חופּה. טויזנט אויגן קוקן אויף דיר. נאָר זיי פרייען זיך מיט דיר אין פאַרגינען דיר: דו ביסט דער חתן און לעבן דיר „זי״, דיין אויסגעשליירטע, שיינע כּלה.

איך טו אַ גרויסן איבערשלאָג אונזערע ווייבער, וואָס איך גיי נישט דאַווענען שבת. פאַראַן איין שעה אין דער וואָך, ווען אונזערע ווייבער דערלויבן זיך אַ שמועס טון פון וואָס מען מעג און פון וואָס מען טאָר נישט. אַזוי נאָך, אין די ווייסע אונ־טערשטע קליידלעך גייט מען זיך אַרום; נישט איילנדיק קלויבט מען צו דעם צימער. עפּעס האָט מען פון וואָס צו רעדן... און יונגענקע נאָר־וואָס חתונה געהאַטע, מעגן זיך ביי עלטערע עפּעס דערפרעגן אויך, מיט פאַרשעמטן שמייכל און נישט קוקנדיק גלייך אין די אויגן מוז מען טאַקע אויף עפּעס זיך דערפרעגן.

— ביזוואַנען וועט מיין איידעם זיין אַזאַ איוואַן און וועט נישט גיין אין שול אַריין דאַווענען? דו ביסט דאָך שוין עפּעס אַ יונגערמאַן, נישט קיין יינגל!

מיין בוזים מאַמע, אונזער ביידנס מאַמע, וויל מיך אויס־מוסרן אַ ביסל. זי האָט אָבער נישט אויפגעהאַלטן איר ערנסט ביזן סוף און האָט זיך צעלאַכט אויף אַ קול. איך האָב אויך גע־לאַכט, מיר האָבן אַלע געלאַכט, נאָר פונדעסטוועגן האָט מיר באַנג געטון, וואָס איך נעם צו ביי מיינע לייט אַזאַ שעה.

איך גיי אַרום שבתדיק אָנגעטון (ביי אונז איז עס דער איינציקער יידישער רו־טאָג פאַר אַלעמען, פאַר אַלט און פאַר יונג, חוץ דעם אַפּטייקער).

העלפט נישט קיין מעשיות. האָב איך מיר אַ בוך מיט איינ־געבונדענע טאָוולן. און מיין באַלעבאָס האָט ווי צוריק מיט צוויי יאָר געוווּסט און אויסגעבויט נעבן שטוב אַ פאַרמאַכט גאַניקל אַ גלעזערנס. מאַך איך דאָרט פליטה און קוק זיך גאַנץ איידל אַריין אין אַ בוך. איך קוק אין בוך און ווייס נישט פון קיין איין וואָרט... פאַרדערפאַר שווינדלען מיר די שורות אין די אויגן, ווייל איך וויל ס׳זאָל שוין גיכער זיין נאָך־וואַרמעס און אַ סוף. איצט וועלן זיי דאָרט שמועסן פון עפּעס לאַכנדיקס, דער־

נאָך וועלן די באַלעבאַטים קומען פון שול, דערנאָך דער שבת-דיקער וואַרמעס פון אויוון; דערנאָך ערשט נעמען מיר זיך אַרום, ביידע קינדער, שטאַרק, שטאַרק (ווי מיר האָבן זיך שוין צען יאָר נישט געזען) און מיר ווילן נישט גיין אין די „ליפקעס" שפּאַצירן — דאָ איז בעסער.

ביי מיין באַלעבאָס איז שוין דער סורדוט פאַרגעלבט געוואָרן פון יאָרן.

פון שול גייענדיק, טוט ער אַ קוק, אין איינוועגס, צום פערד און טראָגט אונז גלייך אַריין אַ פיינעם, אַ שיינעם „גוט שבת". אָבער אים איז פון אונז אַ געלעכטער. „גוט שבת"! — שטעלט ער נאָכאַמאָל אַריין דעם קאָפּ אין דער האַלב-געעפנטער, רויטער, געגלאָזטער טיר, טאָמער האָט ער אונז דערזען נישט אַקוראַט ווו מיר שטייען.

און ביי וואָס ער זאָל אונז נישט כאַפּן, איז אים גאָרנישט. אים איז נאָר אַ געלעכטער פון אונז. און איידער ער בינדט איבער דעם גאַרוסענעם גאַרטל אויפן פאַרגעלבטן טונקעלן סורדוט, מאָלט ער שוין עפּעס מיט די ליפּן. נישט מיינט, אַז ער עסט שוין. ניין. דאָס האָט ער נאָך אַביסעלע צום דערדאַוועגען. אין קלויז די יידן כאַפּן זייער. ער קאָן זיי נישט דעריאָגן. און דערצו איז ער טאַקע אַביסעלע טעמפּיק אויף דער עברי אויך. נו, מילא, אַ דאגה. אונזער באַלעבאָס איז אויף קיינעם נישט אין כּעס, טאָמער שטייט ער אָפּ אַביסעלע דערדאַוונט ער די רעשט אינדערהיים!..

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

... וויפל די באַלעבאָסטע טראָגט צום טיש מרדכין, אַזויפיל טראָגט בוזי מיר צום טיש. אַזוי ווי אַ מאַלפּעלע, אַזוי מאַכט זי שטענדיק נאָך די גרויסע. און מיר שפּילן דאָך זיך אין אַ מאַן מיט אַ ווייב, און אַזוי ווי דער מאַן מיט דער ווייב, עסן מיר זיך פון באַזונדערע טעלערלעך וואַרמעס.

איך האָב, דאַכט זיך, טאַקע געזאָגט אַ ענלעך וואָרט, וויל זי מיר פאַר אַזאַ וואָרט אָנדרייען דעם אויער: ס'איז פון מיין

זייט נישט קיין ערנסטע באַציונג צו חתונה־געהאַטע מענטשן! איך אָבער וועל, פאַרשטייט זיך, נישט לאָזן, אַ „ווייב" זאָל מיך דרייען פאַרן אויער, — אַנטלויף איך. וווהין לויפן איז נישטאָ, יאָגט מען זיך אַרום דער באַלעבאָסטעס פּאָליטורטן טיש, איך אַנטלויף, און זי יאָגט מיך נאָך. איך אין מיין גרויען קאָסטיום און אין די אויסגעפּוצטע קאַמאַשן — זי אין איר שוואַרץ, קורץ קליידעלע, אין דער ווייסער בלוזע און אין די שיינע, קליינע שיכעלעך. איך זאָג נישט קיין ליגן, איך האָב זייער ליב אירע שיכעלעך, אַזעלכע קליינינקע זענען זיי, האַרטינקע און ציכטיקע.

דער באַלעבאָסטעס פּאַרדריסט, וואָס מיר יאָגן זיך אַרום אין רייבן איר געווים אָפּ די פאַרב פון פּאָל. דעם באַלעבאָס אָבער געפעלט. ער שטופּט אַריין זיין באַוואָקסענעם קאָפּ אין דער האַלב־געעפנטער, רויטער, באַגלאָזטער טיר און לאַכט.

— קינדער בלייבן קינדער. — זאָגט ער און לאַכט, ער פאַרגייט זיך ממש ווי אַ קינד.

די באַלעבאָסטע איז אַ קורצינקע אַנטקעגן אים, מיט קליינע, בייזע אויגעלעך, מיט אַן אויפגעקנייטשטן פּנים, ווי הויט פון נישט דערבאַקטן עפּל, און מיט אַ גיכן כאַפּנדיקן לשון (אַזוי ווי עמעצער כאַפּט ביי איר אויס).

— מ'זאָגט „סטאַרע, יאַק מאַלע" איז אמת!.. וואָס האָסטו אַריינגעשטופּט דעם קאָפּ, וואָס האָסטו?.. נעם נאָר אָט־אָ אַראָפּ דאָס שטיקל קוגל פון באָרד!... קינדער?... זיי וועלן שוין באַלד אַליין האָבן קינדער, וועלן זיי שוין באַלד האָבן!..

די באַלעבאָסטע, אַז זי רעדט, קוקט זי נישט אין קיינעמס זייט. עפּעס האָט זי אויף זיך זינד אַזעלכע, דערציילט מען, פון דער יוגנט, האָבן זיי זיך איר אָפּגעשטעלט, און פון דעמאָלט אָן קוקט זי נישט קיינעם גלייך אין די אויגן. איצט געפעלט איר נישט, פאַרוואָס אים געפעלט, וואָס די קינדער שפּילן זיך. — — — — — — — — — — — — — — —

ס'וואָלט אָבער נישט שאַטן, ווען מיר האַלטן זיך טאַקע איצט אַ קאָפּ שטילער, — די באַלעבאַטים לייגן זיך דאָך צו שבת נאָכמיטאָג.

וועלן מיר שוין טאַקע רעדן שטיל...

— אָפּגערעדט?

— יאָ, אָפּגערעדט.

בוזילע ליגט אַוועק אַ שאַל אויפן ריינעם דיל, ליגט אַוועק אַ קישן און שרייט אויף מיר אָן, אויף צופּלומרשט, ווי אַ גרויסע. בײַ איר זענען שוואַרצע אונטערגעשוירענע לאָקאָנעס, וועלכע ווילן זיך קיינמאָל נישט אונטערגעבן דעם קעמל און ליגן שטיל. זיי קרויזן זיך און גייען שטענדיק אויף. שטיפערישע אויגאַנעס בײַ איר, שוואַרצע, יוגנטלעך־באַפּייכטע און מיט אַ גוטן גלאַנץ, וואָס לאַכן שטענדיק און האָבן זיך פאַר דיר נישט קיין מורא, אַפילו דעמאָלט, ווען די שטיפערקע האָט אָנגעשטיפט און אַפילו אויפגעטון אַ היזק אויך. ווי־נישט־ווי וואַרפן זיך בײַ איר דורך זומער־שפּרענקעלעך אויפן פּנים; און אַרום מויל איז בײַ איר פאַראַן אַ בלוי אָדערל...

ס'איז אַ ליגן! קיין אָדערלעך זעט מען בײַ איר נישט אַרום מויל! אָבער, אַז זי וויל, ווערט זי אָן דעם אויך גוט אין כּעס, יאָ, יאָ, אָבער די פייכטע אויגאַנעס און די אויפגעגאַנגענע צעקרויזטע לאָקנס צעלאַכן זיך אין דערזעלבער רגע (אויב יענעמס שולד, פאַרשטייט זיך, איז אַ „פּוסטיאַקאָווע”). און אַזוי שפּילט מען זיך אַ גאַנצן פרייען טאָג.

— מן הסתּם קאָן איך דערציילן מעשיות?...

אָבער פון דעם ציגעלע דעם ווייסן וויל זי נישט, און קיין אויסגעלייענטע וויל זי אויך נישט, נאָר פון קאָפּ זאָל איך דערציילן.

דערצייל איך איר, אַז אַמאָל איז געווען, איז געווען, איז געווען בײַ אַ ווייבל אַ קליין מיידעלע...

— ווי אַזוי האָט זי געהייסן?

— בוזילע — — — —

— אַ, שוין, שוין, ער פאַרדרייט!

און זי כאַפּט מיך דרייען פאַרן אויער. אויב נישט, זאָלן מיר אָפּמעסטן בײַ וועמען איז די נאָז אַ לענגערע!

פאַרשטייט זיך, אַז מיין נאָז איז דריי מאָל אַזוי די לענג ווי אירע...

— — — — — — — — — — — — — — —

אָבער לאַנג שפּילן זיך וועט מען אונז נישט לאָזן. די טיר עפנט זיך פּאַמעלעך (מ'זאָל נישט אויפוועקן די באַלעבאַטים) און די מאַמע אין דער זומערדיקער שאַל מיט די רויטע קעסטעלעך גייט צו אונז מיט שטילע שבת־באַטאָגיקע טריט.

נאָך דער מאַמען – רחלע.

ווי זאָגט איר, מיר האָבן זיך זייער שטאַרק געדאַרפט פאַרשעמען, וואָס מיר זענען געזעסן ווי די גאַראָנים אויף דער אויסגעשפּרייטער שאַל און זיך געהאַלטן אינמיטן מעסטן די נעזער?

און מיר האָבן זיך דווקא נישט אַזוי שטאַרק פאַרשעמט. מיר זענען נאָר אויפגעשטאַנען, צוגעטראָגן דער מאַמען און רחלן בענקלעך. די מאַמע (בוזיס און מיינע) שטייט מיט אַ יונג־מאַמישן, גוטן שמייכל, רחלס קעפּעלע טוליעט זי צו זיך... אינמיטן שטוב שטייען זיי, אַזוי רויק, שבת־באַטאָגיק, און ס'איז זיי גאָר קיין חידוש נישט, וואָס בוזי גייט אין די זאָקן אָן שיך, און מיר דערלאַנגען זיי בײדן צו צוויי שטולעכנס זיי זאָלן זיצן.

– זיצט!...

II. אין האַרבאַרניע

ווער ווייסט עס נישט, אַז אין רוסלאַנד איז שוין אַ יאָר נאָך דער גרויסער רעוואָלוציע? אַוודאי ווייסן מיר! אָבער אין אונזערע מקומות גופא זענען נאָך קיין שום רעוואָלוציעס נישט פאָרגעקומען. ביי אונז הערן מיר בלויז מעשיות. די שוסטער שוסטערן זיך, די שניידער — שניידערן, די קרעמער האַלטן די קליינטן אָפּן... זעט איר, די נאָדל ביים שניידער גייט אַפילו גרינגער פון האַנט: — מ׳פּילט עפּעס „ישועות אויף יידן״... אָבער דערוויל ווייסט נאָך אונזער שטעטל פון גאָרנישט. אונזער שטעטל האָט נאָך אַפילו קיין רעכטע דעמפּמאַשין נישט געזען (אין מיל איז עפּעס יאָ פאַראַן אַ פייפער, איז דער מילנער אַ בייזער און לאָזט קיינעם אַהין נישט אַריין). ביים טיש אין האַרבאַרניע, ווען מיר אַרבעטן, חזרן מיר שטיל די מאַרסעליעזע. אָבער די מאַרסעליעזע קלינגט אויך, ווי אַ מעשה. און ווען די באַלעבאַטים קומען אַריין, מעג מען סיי-ווי אויפהערן זינגען, ווייל זיי אַנערקענען נישט אינגאַנצן דעם ענין.

אין אמתן, איז זיי נאָך געוואָרן גרינגער צו אָטעמען: אויס קאָנטראַקטן, אויס אינטענדאַנטסטווע, אויס קאָמפּלעקטן און אַפילו אויס אָטסטראָטשקעס פאַר אָבאָראָנע. ס׳האָט זיך געעפנט אַ נייע וועלט! וואָס, יאָ?

— ס׳וויזן זיך אַריין עפּעס אינסטרוקטאָרן אַזעלכע.

אָבער אונזערע האַרבאַרעס האָבן זייער גיך געפונען די גוטיקע שפּראַך מיט דער „נייער מלוכה״. און קוק: יענע טרינקען שוין טיי ביים באַלעבאָס אין שטוב. אַ צווייַ באַלעבאַטימלעך פון אַנדערע האַרבאַרניס זיצן אַרום און שמייכלען-צו: ווער פון אַ שוואַרצער באָרד און ווער פון אַ געלער; אַלע מיט קאַראַוועס העגט פון שטענדיקער זיך-געטרייער אַרבעט:

— „מי וועד גלאַווניע ראַבאָטשיע“, — טענהן זיי מיט יידישע אינסטרוקטאָרן אויף רוסישן גאָיעש, און באַקומען דערביי אַרטיסטישע שמייכלענדיקע רחמנות-פּנימער (וויזט אויס, נאָך פאַר דער צייט).

... אַנימלטן איז אַריינגעלאָפן אונזער פוגאַטשאָוו (אַזוי הייסט ביי אונז אונזער באַלעבאָס, פאַר זיין בערדל און דיקן מויל).

— חברה, — האָבן זיך ביי אים צעמישט זיינע קעצן-גרויע אויגן, און ער שווייגט, ער האָט זיך, דוכט זיך, פאַרגעסן וואָס ער וויל.

אַרום אים האָבן מיר זיך אַרומגעשטעלט, מיט פאַרקאַטשעטע אַרבל, אין האַרבאַרסקע פאַרטעכער, גרייט צו הערן.

אין פאַרשידענעם עלטער שטייען מיר פאַר אונזער באַלעבאָס. אַנדערע פאַסטן אים פאַר קינדער (34 יאָר איז אים, און אונזער יאַנקעלע איז פונקט 14 יאָר אַלט), אַנדערע פאַסטן אים פאַר ברידער און אַנדערע פאַר טאַטעס.

אַלע וואַרטן מיר אויף פוגאַטשאָווס פּלוצימדיקייט...

— אָט וואָס, — האָט ער זיך דערמאָנט, און די גרויע אויגן זענען ביי אים נאָך אַלץ צעמישט — לייגט צונויף די סחורה אין טרוקענעם פערעסיפּ! אַלץ, וואָס ס'איז נאָר דאָ פון אויבן! וואַרפט אַריין, דעקט-צו און פאַרשיט דאָס דעקל מיט זדיביצע.

— סלושאַיעם! — איז אונזער טרוכליאַווער פּרעמענט אַרויס מיט זיין געוויינלעכער מוטיקער שפּראַך. און חברה נעמען זיך נישט איילנדיק פאַר אַ פאַסקודנער אַרבעט.

אַוודאי איז עס אַ פאַסקודנע אַרבעט: בלאַקירטע יוכטן, נאַסע — צונויפקאָרטשען מיטן אונטערגעשמירטן חלב און וואַרפן אין פערעסיפּ אַריין. געשוואַרצטע יוכטן, צום טריקענען — אין פערעסיפּ אַריין; ווייסע איבערגעבלאַקירטע — צעברעכן, צעקנייטשן און אין פערעסיפּ אַריין. ס'איז אַן אַרבעט פאַר לייזיקגייערס, איז עס אַן אַרבעט.

איך מיט לעמלען טראָגן מיר זדיביצע אויפן פערעסיפּ אַרויף. דאָס האָט פונקט אַזאַ פּנים, ווי נעמען צעקיים, אויסגעשפּייט עסנוואַרג. אין די הענט און זיך ווידעראַמאָל מיט אים עסקן. די זדיביצע

איז שוין אויסגעווייקטע, אַרויסגעוואָרפענע און צעפּריטעטע — טראָגן מיר זי צוריק פונדרויסן אין זאַוואָד אַריין און.

— איר ווייסט וואָס, גאָספּאָדאַ? גייט איצט אַהיים עסן וואַרמעס! — דאָס איז אונזער פּוגאַטשאָוו אַזוי ווידעראַמאָל אַרויס מיט לשון. — היינטיקן טאָג זאָלט איר שוין איבער-זיין אינדער-היים. און מאָרגן וועלן מיר זען...

— ???

— !!!

... ער רעדט מיט זיין געוויינלעכער עזותדיקער שטים, כאָטש ער פילט זיך שוין, ווייזט אויס, אַ ביסל ביי אונז אין דער קלעם, ער טרייסט זיך נאָר מיט איינס:

„איך ווייס? הם! ס'נישט צו גלויבן, אַז יידן זאָלן מיך גיין מסרן"...

און דער זאַוואָד בלייבט אַ נעבעכדיקער ביז מאָרגן, און אפשר ביז איבערמאָרגן; אַזוי זיך אַ זאַוואָדל — אַ פּוסטקע. „מען פאַרשליסט אים אַפילו נישט". „אַט ליגט פון אַ יאָר זדיביציע און פוילט, און ס'איז אויך נישטאָ, ווער ס'זאָל זי אַרויסטראָגן". „וואָס איז? ס'איז דען פאַראַן מיט וואָס צו אַרבעטן? ס'נישט אַמאָליקע צייטן!"

— — — — — — — — — — — — — — — —

און אונטן אין פּערעסיפּ שפּיגלען זיך היפּשע פודן יוכטן, מיט זייער פילטויזנטיקער ווערטקייט, מיטגאַווה פון זייער באַלעבאָס פרייער קעשענע, פון זייער באַלעבאָסטעס גרויס-גבירישער קו, וועלכע איז איינע אין שטאָט, און פונם גוטן אויסגעגעסענעם שפּאַק אינם רייכן געשפּאַן.

צופרידענע, בולבען זיי זיך דורך צווישן זיך אינם טונקעלן פּערעסיפּ:

„אונזערער", מיר מאַכן אים רייך... איצטער רוען מיר זיך דאָ אָפּ... איבער זיי, איבער די אינסטרוקטאָרן... פון אָוורוטש זענען זיי געקומען צו פאָרן אינצווייען און בייזערן זיך... נישקשה, ס'וועט גאָר נישט זיין...

ביי בוזיס מאמען אין שטוב

ביי בוזיס מאַמען אין פעדערהויז איז פול מיט מלמדימלעך און מיט געקוילעטע הינער.

— מיר וווינען נאָך אַלץ אין שכנות, — זאָגט מיר בוזיס מאַמע מיט אַ שמייכעלע, וועלכעס זאָגט, אַז „אַלץ מוז מען אָננעמען פאַר גוט".

זיצט טאַקע די מאַמע אונזערע ביי אַ שוחט אין שכנות. דער שוחט איז אַ קרוב דער מאַמעס. אוןביים שוחט איז דער עלטערער זון אַ גרינער, אַ שטשופּלער יונגערמאַנטשיק, מיט ביר־קאַלירענע שפּילנדיקע אויגן און מיט אַ גרויסן קנאָפּ אויפן האַלז. יענער האַלט נישט פון פוצן זיך, פון היינטוועלטישקייט, אָבער ער האַלט פון זיין פידל, פון דער העברעישער שפּראַך און פון ציון... ער האָט אַ צייט געקלערט און זיך אָפּגעגעבן: ווי אַזוי מאַכט מען אַן אָריגינעלן אלף בית פאַר קינדער — אַלע אלף ביתן ביז איצט טויגן דערווייל אויף כפּרות...

דער אלף־בית איז נאָך עד־היום אין פּראָיעקט. אָבער „ווידן" (קאַרטלעך) האָט ער אַרויסגעשריבן אַסאַך, אַ ים מיט „ווידן": ווי דער דאָקטאָר הערצל זיצט, ווי ער שטייט און ווי פון זיין קבר רופט: „אויב דו ווילסט, איז דאָס נישט קיין לעגענדע". אַ ים, אַ ים מיט קאַרטלעך פון קינדערלעך, וואָס מאַכן ספּאָרט; פון דעם ים כנרת און פון נאָך דאָקטוירים ציוניסטן. עטלעכע קאַרטלעך זענען נאָך געווען פון באַרימטע יידישע שרייבער.

איך האָב איינגעקויפט הערצלען אין אַלע פּאָזעס, דעם ים־כנרת און די יידישע שרייבער. איך האָב גוואַלטיק ליב שריי־בער, יידישע און נישט יידישע, און אָפט דאַכט זיך מיך, טאָמער

ווילן זיי נישט ליידן, איך זאָל שמירן מיט מיינע האַרבאַרסקע הענט זייערע פּאָרטרעטן. אָבער בוזי מעג. ווען זיי ווייסן, אַז בוזי פּאָרעט זיך מיט זיי, וואָלט זיי שוין נישט געאַרט! פּאַר־ קערט, זיי וואָלטן נאָך געווען צופרידן! — — ווייטער האָט דער גרינבער און שטשופּלער יונגערמאַנטשיק איינגעטיילט מיין בוזין אַ „שקל", האַלט זי אים איינגעוויקלט צווישן אירע בריוו. ער איז דאָך זייערער אַ קרוב, זעליג. ער שפּילט גוט אויפן פידל און נעמט ביי איטלעכן אויס.

אויף בוזין קוקט ער, ווי אויף אַ קליין שוועסטערקינדל. זי האָט נאָך געניית ביי אברהם בערן דעם ווייבערשן שניידער. זי איז געווען אַן־און פּאַר־זיך אַ בוזיק, בוזיק חיהטשיקס פון מילכען. האָט ער זי וואַרעמס־צייט איינמאָל געכאַפּט, איר געגעבן אַ קניפּ אין בעקל און זאָגט:

— שטיי, איך וועל דיר אָנטון אַ שקל אויפן האַלז.

בוזי האָט זיך געגעבן אַ דריי אַרויס פון זיינע הענט:

— אַ שקל, — זאָגט זי — איז נישט קיין קמיע, און אויב אַ שקל איז שוין יאָ אַזאַ נויטיקע זאַך, וועט זי עס באַהאַלטן.

אַ האַלב קערבל! — זאָגט ער, און די אויגן שפּילן ביי אים אינם שוואַרצן שטשופּלען פּנים.

— קאָנסט פאַרשרייבן אין קוימען! — ענטפערט זי אים, בוזי, אַ פריילעכע, אַ שטיפנדיקע און באַהאַלט אין איר קעסטעלע דעם שקל:

„אַ שקל קער זיין נישט אַבי וואָס!"

זעליג האָט שוין צעטיילט איבערן שטאָט אַסאַך אַזעלכע. ווער ס'איז אַלט מער פון זעכצן יאָר, קיין חילוק נישט — אַ הענ־ דלער, אַ בעל־מלאכה, אַ קליייטניק, אַ לערער, אַ קצב אפילו, — יעדער דאַרף זיך באַזאָרגן מיט אָט דער קמיע.

און דעם גרינעם יונגערמאַנטשיק, דעם שוחטס זון, גלויבן אפילו נישט אַלע, אָבער מ'קלויבט זיך צו אים אין שטוב אַריין. אַלע, אַלע קלויבן זיך צו אים אין שטוב אַריין, אפשר איז עס דערפאַר, וואָס דאָרט איז פריילעך און זיי לאָזן איטלעכן אַריין. שבת לייענט ער ביכלעך, זעליג דעם שוחטס, ער לייענט ביכלעך

און לערנט די מיידלעך אונטערן שטאָט מאַכן גימנאַסטיק (ס'קומט זיי אויס אפילו פריקרע, די פרומע באַלעבאַטישע קינדער אונזערע, וואָס דעם שוחטס זונדל נעמט זיי אַזוי נישט געהיט פאַר די הענט העכער די עלנבויגנס און ווייזט, ווי אַזוי אין דער גרויסער שטאָט מאַכט מען גימנאַסטיק)...

און אינדערוואָכן ? אינדערוואָכן שפּילט ער פידל...

ביי די בעל-מלאכה-יינגלעך ביי אַלע האָבן געשטעקט שקלים אין די געפּרעסטע שבתדיקע קעשענעס, מ'האָט זיי געוועזן אַריינגעשמוגלט אַזעלכעס. אָבער זיי האָבן נישט געגלויבט דער יונגער שוחטקעס העברעישע רעדעס. אַ שיינע איז זי, די יונגע שוחטקע. נישט קוקנדיק אויף איר קורצן וווקס, וועלכע אַנדערע האַלטן אפילו פאַר אַ מום, האָט זי דאָך געהאַט אַ שיינעם מיוחסדיקן פּנים. אַ פּנים אַן אָפּענעם, ווי אַ לאַנגעכיקע לבנה, נאָר מיט צוויי גרויסע רייכע פלעקן פון אויבן פאַר אויגן; און צוויי רויטע געשמאַקע פּאַסיקלעך ערגעץ — פאַר ליפּן.

איז זי, די פרייע שוחטקע אונזערע, שטאָל-און-אייזן דערפאַר, אַז די רעדעס דאַרפן זיך פירן דווקא אויף העברעיש ! אפשר האָט זי מיט דעם געוואָלט טון עמעצן אַ צו-להכעיס-שטיק ? אָבער די בעל-מלאכה-יינגלעך האָבן זיך נישט נאָר געלאַנגווייליקט, נאָר האָבן זיך אפילו דערפילט אומהיימלעך ביי אַזעלכע רעדעס. נישט לאַנג פלעגן זיי זיצן אין דעם אַזויגערופענעם „וַעַד", אַזוי איינציקווייז פלעגן זיי זיך אַרויסרוקן מיט די נייע שקלים אין די געפּרעסטע קעשענעס און זיך גוט אויסגענעצן אויף דער פריי. איין פּייווקע האָט נאָר געטון קליגער פון אַלעמען – זיין פוס איז דאָרט נישט געוועזן.

ביי מיר איז אויך געוועזן אַ שקל, איך האָב נאָר פאַרגעסן זיין מראה, ווייל איך האָב אים לאַנג נישט געהאַלטן. ס'פרעגט זיך אָבער : צו וואָס דאַרף איך איינרייסן מיטן שוחטס שטוב ? וואָס איז ? איך האַלט דען נישט פון ציון ? פון אַן אייגן לאַנד ?

...אפשר האַלט איך יאָ, און אפשר נישט, נאָר אין ועד ווער איך וואָס ווייטער אַ מער זעלטענער איינגייער.

„ער חברט זיך מיט די שוסטערלעך, ער וויל ווערן ביי זיי אַ ראש...“

איך הער אַזעלכע גרוסן פונדאָרטן, פון ועד. ס'איז אָבער אַ ליגן. איך וועל נישט ווערן דאָרטן קיין „ראש“. ווייל איך וועל לעבן, וועל איך אינערגעץ און קיינמאָל נישט זיין קיין ראש. מיר איז ערשט צוויי און צוואַנציק יאָר, אָבער איך קאָן שווערן, אַז איך וועל קיינמאָל נישט זיין קיין ראש. ווו איך וועל נישט זיין און ביי וואָס איך וועל נישט אַרבעטן, וועל איך אינערגעץ נישט זיין קיין ראש! איר לאַכט? מ'זאָל מיך אפילו בינדן און טראָגן אויפן הויפט-פלאַץ און שרייען „נעמט אים! אָט איז ער!“, וואָלט מיך אויך נישט גערירט. איך האָב ליב איטלעכן, מיר געפעלן אַלע, און איך וועל אפילו ביי קיין קאַר-ליקעס נישט זיין קיין ראש.

מיין טאַטן געפעלן אויך נישט מיינע גענג: איך זיץ ביי שלמהן ריוועס אין זאַל (דאָס איז דער זאַל פון אונזער ביב-ליאָטעק) און איך לייען פאַר די ייִנגלעך אַ בוך פון פרצן. און מיין טאַטע גייט פונקט אַדורך פאַר די פענסטער, דערזעט ער און קנייטשט מיט די פלייצעס. ער דערוואַרט קוים ביז יענע גייען אַוועק און ער שיסט אויס: צי האָב איך אַ קאָפּ אויף די פלייצעס?... אָדער מיין קאָפּ איז גאָר אָנגעשטאָפּט מיט יענץ, וואָס ס'איז נישט שיין אויסצורעדן?... וואָס פאַר אַ מחותּן בין איך מיט די שוסטערלעך און שניידערלעך?

און מיר זענען דאָך גאָר די גאַנצע צייט ברוגז מיטן טאַטן!... האָט אים אינמיטן-דרינען פאַראַט אַזאַ זאַך. נאַדיר, טאַ-מער ווילסטו.

— — — — — — — — — — — — — —

זעט איר שוין, אַז ביי אונז זענען נאָך, חוץ דעם, וואָס מיר לעבן אָן אַ פּריסטאַוו און אָן אַן אוראַדניק, קיינע רעוואָלו-ציעס נישט פאָרגעקומען. אפשר וועט זי ערשט פאָרקומען?—

— ביטע, ביטע זייער, מיר וואַרטן! — — — — — — — — —

פאַראַן ביי אונז אין שטעטל אַסאַך אַמעריקאַנקעס. מיר זענען אויך אַמעריקאַנקעס.

וואָס דאָס הייסט?

אַזוי הייסן ביי אונז די משפחות, וועמעס טאַטע און מאַן זענען אין אַמעריקע.

זיי גייען דאָרט אַרום, אונזערע סלאָוועשנער לייט, אין צילינדערס און אין דייטשישע קליידער: ווי נטע-אכתרס, למשל — אונזער מיידלשער מלמד, אָדער לייביל-קאָפּלס — אַזוי אַ מלמד אָדער אלי' דער מלאך, וועלכער איז אַסאַך יאָרן געווען אַ סאָלדאַט און זיך געשלאָגן מיט יאַפּאָניע, קומנדיק אַהיים, איז ער געווען אַ קנאַפּער שוסטער, און די ווייב מיטן קינד האָבן נישט געהאַט צום עסן... איצט זענען זיי און אַסאַך אַזוינע שוין פונלאַנג אין אַמעריקע! דאָרט גייען זיי אום אין צילינדערס און דייטשיש געקליידעט, און דאָ בעטן זייערע ווייבער גאָט פאַר זיי.

מלחמה-צייט זענען בטל געוואָרן די בריוו, און אויב בריוו — איז נאָר אויף רוסיש. דערנאָך האָבן רוסישע אויך אויפגעהערט, געלט — אַוודאי נישט. האָט זיך ביי אונז פונקט ווי אין די איבעריקע שטעטלעך, אויסגעבילדעט אַזאַ פאָלק — אַמעריקאַנקעס.

בלייבנדיק ווי אויפן וואַסער, האָבן אַנדערע געבעטן ביי קרובים און ביי רייכע באַלעבאַטים, מ'זאָל זיי אויסלייען, אַנדערע האָבן זיך געלאָזן גיין אין דערפער מיט קליינִיקייטן, און אַנדערע האָבן זיך גאָר אָפּגעלאָזן — זיי האָבן אויסגעשטרעקט די הענט און געבעטלט.

מיר זענען אויך געווען אַמעריקאַנקעס, דאָס הייסט, בוזיט משפחה. און ווי ס'איז געוואָרן שלעכט, וואָס ערגער קאָן נישט זיין, האָט די מאַמע אָנגענומען אַ זאַק מיט טעפּ און איז אַוועק קיין בעהון (אַ גרויסער צוואָרפענער דאָרף — פינף ווערסט פון שטעטל).

די מאַמע האָט דווקא אַ מלאכה אין האַנט: זי קען מאַכן פּאַרוקן. נישט איינמאָל פלעגט זי איבערלאָזן אויף בוזין די יאַטלעך און אַליין איז זי אַוועק צו לאה-הערשלס. אינאייגעם

האָבן זיי געמאַכט די פּאַרוקן. אָבער פון זינט ס'האָט זיך אָנגע-הויבן די מלחמה, האָבן זיך אויפגעהערט חתונות: כּלי-זמרים זענען געוואָרן אָרעמע לייט, סאַרווערס האָבן אַוועקגעלייגט זייערע געצייגן, און אויך אונזער מאַמע איז געבליבן אָן אַרבעט.

איך איז קשה — פּאַרוואָס שווייג איך פון בוזיס טאַטן די גאַנצע צייט? ווייס איך טאַקע נישט פּאַרוואָס, צי ווייל איך האָב צייט, צי אפשר דערפאַר, ווייל איך האָב אויף אים אַ האַרץ: ער איז שוין איצטער אין אַמעריקע, נאָר בעת ער איז געווען דאָ־הי אין איך בין נאָך געגאַנגען אין חדר, איז ער געווען אַ מלמד. ער פלעגט זייער לערנען מיט די חברה „בלק", און יואליקס חדר איז פאַר מיר שטענדיק געווען אַ שרעק. איז אין האַרצן האָב איך שטענדיק געבעטן איינס פון די ביידע: אָדער איך זאָל שוין ווערן אַ גרויסער, אָדער עס זאָל עפּעס געשען מיט אַט דעם יואליקן.

צי מיין תפילה האָט געהאָלפן צי ניין, ווייס איך נישט, אָבער מיט יואליקן איז באמת עפּעס געשען, ער איז אַוועק קיין אַמעריקע, אין דעם גאָלדענעם לאַנד, זוכן פּרנסה, ווי האָט אַמע-ריקע געווירקט אויף זיין באָרד און פּאות און זיין לאַנגן בגד? דוכט זיך, אַז אַלץ איז בשלום, ווייל יואליק איז אַ גרויסער עקשן. דערנאָך זענען געווען בריוולעך. בריוו פון וועג, בריוו פון אָרט. זעקס חדשים דאָ פאַרבראַכט, זעקס חדשים דאָרטן, און ער האָט אָנגעהויבן שיקן געלט. בוזי האָט נאָך פון פריער געאַרבעט ביים שניידער, די עלטערע צוויי יינגלעך פון דרייצן און פופצן יאָר האָבן זיך באַשטעלט אין דערפער פאַר לערערלעך, יאָסעלע איז נאָך אַ קלייניקער, און מלך מיט רחלען וועלן באַלד אָנהויבן גיין אין חדר.

אַ גאָלדענע מאַמע איז זי, אונזערע, אָט די חיהטשיק. זי באָרגט אָן אַ זאַק מיט טעפּ, פאַרוואָרפט דעם זאַק אויף דער פּלייצע און גייט מיט אים קיין בעהון.

שווער פאַר איר אַזאַ זאַק מיט טעפּ?

— אָ, ניין, — זאָגט זי, ס'איז גאָרנישט!

צוויי פוד וועגט דער זאַק, דריי פוד וועגט דער זאַק, נאָר ס'איז גאָרנישט. אפילו הונדערט פוד איז ביי איר אוין גאָרנישט פאַר אירע קינדער. און אַ שטילע איז זי, דו וועסט פון איר קיינמאָל קיין וואָרט נישט הערן, ווי זי וואָלט גאָר קיין אַמעריקאַנקע נישט געווען.

איר זעט דאָך, ס'אַ שטילע זי איז!

און אפשר נויטיקט זי זיך נישט?... און אפשר זענען ביי איר ערגעץ פאַראַן באַהאַלטענע קניפּלעך?... אָט זעט איר דאָך, די קינדערלעך גייען ביי איר אַרויס שיין און אָפּגעגעסן...

...יאָ, ס'איז טאַקע ריכטיק. די קינדערלעך גייען ביי איר טאַקע אַרויס ריין און אָפּגעגעסן, ס'נעמט זיך דערפון, וואָס חיהטשיק איז אַ שטילע טויב, וואָס חיהטשיקס אויג האָט אַלץ אין זינען, און ס'איז פאַר איר גאָר נישט צו שווער צוליב אירע קינדער.

„און דערקוטשען לייטן — וואָלט דאָך געווען זייער מיאוס..."

אין דאָרף גייט זי אַוועק זעקס גאַנצפרי, פון דאָרף קומט זי — צוויי בייטאָג. זומער אין די גרעסטע היצן, ווינטער אין די גרעסטע פרעסט. און קומענדיק, לאָזט זי נאָר אַראָפּ דעם זאַק פון די פּלייצעס, האָט זי שוין וואָס צו טון.

קומט איר טאַקע אַריין צו חיהטשיקן אין שכניש־ברייטן צימער, טרעפט איר דעם צימער ריין צוגעקליבן, די קינדער־לעך עסן אויף אַ ריינעם לייוונטענעם טישטעך, יעדער אין זיין שיסעלע, אַ לעפל אָפּגעקאָכטן געשמאַקן זופּ. ברויט, נישט פאַר־זינדיקן, ליגט אויפן טיש, און קינדערלעך זענען צופרידן.

שפּעט ביינאַכט זעט איר, אַז ביי חיהטשיקן אין צימער לייכט זיך נאָך. דאָס זיצט חיהטשיק אין אַ שטילן פאַרשלאָפע־נעם צימער; יעדעס יאַטל באַזונדער, הערט זי, ווי עס שלאָפט; פאַר יעדן איז ביי איר דאָ אַ באַזונדער וואַרעמקייט אין האַרצן, און זי פאַריכט־צו דעם די הויזעלעך, דער דאָס קליידעלע, און וועמען — אַ זאָק; מאָרגן וועלן קינדערלעך אָנטון, וועלן זיי אַרויסגיין גאַנץ. און איצטער מעגט איר זיין זיכער... אַז זי שמועסט אין געדאַנק מיט איר יואליקן, וועלכער איז פון איר

אזוי ווייט פֿאַרשוווּמען, און זי שמייכלט שטיל צו אים אין גע־דאַנק, וואָס זי וועט אַבי־ווי־אַזוי זיך איבערדרייען די שלעכטע צייט, און אים וועט אויך זיין גוט אויפֿן האַרצן, וואָס די קינ־דער זענען ביי איר אַזוי אָפּגעהיט, וואָס זי איז צו קיינעם נישט אומגעלאָפֿן לייען, פֿאַר קיינעם דעם פּנים נישט געשוואַרצט און קיינעם גאָרנישט נישט צוגעזאָגט — אפילו אירע אייגענע ברידער אין רוסלאַנד שרייבט זי און פֿאַרזיכערט, אַז „נישט פֿאַרזינדיקן", אַז „די קינדער זענען ביי איר אָן אַן עין־הרע זאַט".

אַ שטילע טויב איז זי, אונזער מאַמע. מ'הערט פֿון איר קיין וואָרט נישט, זי זאָל זיך פֿאַר וואָס קלאָגן.

און איצט האָט זי שוין נאָך אַ קינד – מיך, איך בין איר בוזיס מאַן. איצט איז שוין בוזי נישט ביי איר אין שטוב אפילו. און איצט קאָן זי אַלעמאָל אַריין געוווּיר ווערן, וואָס איר חתונה־געהאַטע טאָכטער טוט, איר בוזי.

און די מאַמע האָט מיך ליב. און דער מאַמען בין איך בעפּעלן, ווי אַן אייגן קינד. איצט איז איר שוין אויף האַלב גרינגער, נאָר זי איז סיי־ווי אַ שטילע, שמייכלט שטיל, און מ'ווייסט נישט, פֿרעמדע ווייסן נישט, צי זי איז מיין בוזילען אַ מאַמע, און אפֿשר גאָר אַ שוועסטער. אַזאַ יונגע איז זי, אַ יונגע און אַ מילדע.

ערשט איינמאָל, ווען מיר זיצן זיך און פֿאַרברענגען... אַזוי ליבלעך, צעלאַכט זיך אונזער מאַמע, צעלאַכט זיך בוזי און ס'צעלאַכן זיך אַלע קינדער, און זיי נעמען מיר אַרויס אַן אַלט קאַרטל יואליקס, פֿון ווען בריוו האָבן זיך נאָך באַקומען, צי פֿון ווען מ'האָט געמוזט שרייבן די בריוו אויף רוסיש (און אַ רוס איז ער דאָך געווען פֿון די ערשטע), שרייבט ער:

„Шукай для Брошки добрый хлопчик, я ему даю триста руб."

יאָ, אונז איז אַלעמען זייער גרינג און זייער פֿריילעך אויפֿן האַרצן. איך בין גרייט אויף פֿליגלען זיך לאָזן און זיך פֿאַרשטעלן פֿאַר אים:

איך בין נישט קיין כלאַפּטשיק, איך בין שוין אַ גרויסער, מיר איז צוויי און צוואַנציק יאָר. און איך בין בוזיס, אייער בוזיס מאַן. 300 רובל ווילט איר מיר געבן? ניין, מ׳דאַרף נישט! איך אַרבעט, איך פאַרדין. אָט ווייסט איר וואָס? איך וואָלט אייך גאָר געקויפט אַ גאָלדענעם זייגער! איך אַרבעט, איך פאַרדין, פאַר איינע צוויי חדשים, פאַר צוויי צי פאַר דריי, קאָן איך אָנקלייבן און אייך קויפן אַ גאָלדענעם זייגער. אייך קומט!... איך בין דאָך בוזיס מאַן!

יאָ, איך וואָלט נאָך מעגן פליען אַהין צוליב דעם, איך זאָל ברענגען אונזער מאַמען אַ גוטן, אַ לעבעדיקן גרוס פון אים.

אָבער נישקשה! ס׳לייטערן זיך שוין די הימלען! ס׳וועלן זיך אָנהויבן גיין בריוו פון אַמעריקע און צוריק, און איך וועל אים אָנשרייבן. איך וועל אים אָנשרייבן: „מזל-טוב אייך, שווער!"

קען דאָס זיין, אַז די מאַמע האָט באַהאַלטן ווין פון בוזיס חתונה? לעקעך און ווין האָט זי באַהאַלטן פון יואליקס וועגן?

יאָ. קיינער ווייסט נישט, נאָר זי האָט באַהאַלטן. אַז מ׳וועט דערלעבן זיך זען איינאייניקלעך, וועט זי דאָס אַרויסנעמען פון גרויסן פאַליטורטן שלעפּבאָן און גיין מיט דעם אים אַנטקעגן.

אָבער ס׳איז אַלרייט, ס׳לייטערן זיך, ס׳לייטערן זיך שוין די הימלען!

IV ביי מיין טאַטן אין שטוב

כ׳וואָלט אייך איצטער אַריינפירן צו מיין טאַטן אין שטוב אַריין. כאָטש אויף קיין גוטער באַגעגעניש האָבן מיר זיך נישט וואָס צו ריכטן. דאָס מינדסטע, וואָס קאָן זיין, איז אַ בורטשע, אַ בייזער פרעגנדיקער בליק, וואָס זאָל באַדייטן: „וואָס טראָגט אים דער שוואַרצער יאָר אַהער?” אים איז נאָך ווינציק, וויל ער דאָס האַרץ זאָל מיר צעפּיקעט ווערן”.

יאָ, יאָ. אָבער חוץ-דעם איז ער אַ ייד אַ שיינער, אַ שטאַלט-נער, ביי אים איז אַ ברוינער פּנים מיט ריכטיקע שטריכן און אַ פירעקנדיקע שוואַרצע באָרד. זעלטן-ווען ער טוט אָן זומער-צייט אַרעקל אויף זיך, אָדער אַן אויבערשט, סיידן ער דאַרף נאָך עפּעס גיין אין שטעטל אַריין (אונזער שטוב מיטן זאַוואָד שטייען אין עק שטאָט). אַז נישט, איז ער גאַנצע טעג אין זיין זשילעט, אין די ראַבאָטשע הויזן און די פּאַרקאַטשעטע אַרבל, פונוואַנען ס׳זעצן זיך אַרויס זיינע שיין-מאַנסבילשע, געניג געזונטע, פאַראַרבעטע הענט — זיינע הענט, פון דער פאַרגעלטער, ביי אַרבעט פאַרהאַרטעוועטער דלאָניע, ביז אַרי-בער די עלנבויגנס... אַ שיינער טאַטע ביי מיר. ער האָרעוועט. אַלע זיינע יאָרן, אַז ער אַרבעט. פאַר דערפאַר, און נאָך פאַר זיין ברוינעם ציכטיקען פּנים מיט דער פירעקנדיקער שוואַרצער באָרד — האָב איך אים ליב.

אין שטוב איז איצטער גרויס די מחיה. ס׳איז זומער-לעבן.

ביי מיין טאַטן האָבן זיך די לעצטע יאָרן פאַרפלאָדעט עטלעכע רובל.

דער טאַטע האָט זיי קיינמאָל נישט געציילט. ער זעט נאָר, אַז ער איז קיינעם נישט שולדיק, און אין דער סחורה איז, אָן עין-הרע מזל און ברכה — ס׳קומט צו. נו, אויב אַזוי, פאַרגינט ער זיך

אַ פערד אַ יונגן האַלטן, צו דער מאַשין צום דוב קלאַפּן, אַ „סטאָ־רובליאָוון“, ווי מען זאָגט. וואָס נאָך פאַרגינט זיך דער טאַטע? אַרויסמאָנען ביי די באַלעבאָסטעס שבת־צייט אַ פעטן קוגל. און אויך זשאַלעוועט ער נישט געבן אַ גוטן־ברודער אַן אָפּטן גמילת־חסד.

ווייטער קיין איבעריקע זאַכן פאַרגינט ער זיך נישט, מיין טאַטע. די קינדער גייען ביי אים נישט אָפּגעריסן, אָבער אויך נישט גאָר אָנגעטון. און זומער קאַטשען זיך ביי אים אַלץ נישט אַראָפּ די אַרבל. ער אַרבעט. ער טריקנט קאָרע, ער פּאַלצט אַליין די סחורה, ער העלפט אָפּגעבן אַ זאַפּאַר. — — —

— לייב, גיי עסן!

— לייב, גיי טרינקען!

טשעפּעט אים נישט. ער איז פאַרנומען! און זייער אָפט קאָן ביי אים אָפּשטיין די אינדערפריענדיקע גלאָז טיי און וואַרטן אַ קאַלטע אויפן טיש ביז 12 — 1 בייטאָג. אָבער מיין טאַטע זוערט, חלילה, נישט שלאַפער פון דעם, אַבי אים איז גוט אויפן האַרצן, און אַבי דאָרטן טוט זיך אַלץ אין דער צייט, אַלץ האָט ביי אים אַ לעבעדיקן אָטעם: די יוכטן, די קאָרע, דאָס דזשעגעכץ, דער טראָן. ער זעט, מ'זאָל נישט פאַרקאַרגן די ביטן קיין דוב: „מען נאַרט נישט אָפּ ז י י — מען נאַרט אָפּ ז י ך“. ער ווייסט, אַז די פעל האָבן קאַלעך געגנוג, „זיי זענען זאַט“. אַלץ ווייסט ער, און אין וועלכער סטאַדיע די פעל זאָלן נישט זיין, פילט ער זיי, ווי לעבעדיקע. ער ווייסט, למשל, אויך, אַז איך בין אַ שוטה און מיט אַ פאַרשטאָפּטן קאָפּ, אָבער מיר גיט ער אָפּ אַסאַך ווינציקער אויפמערקזאַמקייט, ווי אַ לעוקאָוויטשן פריען בינטל קאָרע (איז לעוקאָוויטש רייסט זיך זייער גוטע קאָרע, הוילער צימרינג). אַסאַך הייציקער אויפמערקזאַמקייט, ווי גוט־אויסגעטריבענעם דזשעגעכץ — אָ, אַסאַך ווינציקער! כאָטש צרות האָט ער פון מיר אַסאַך: למאַי ליגט מיר מיין קאָפּ אין דער ערד, אין דער־שוואַרץ־יאָר־ווייסט־וואָס, און חוץ צרות האָט ער פון מיר טאַקע גאָרנישט.

מיין טאַטע האָט פון מיינעטוועגן אַ גאַנצן צעטל מיט חרטה־

לידער: ער האָט מיך נישט געדאַרפט לערנען, ער האָט נישט געדאַרפט צאָלן דעם מלמד געלט פאַר מיר.

— אַז מען האָט אַ נאַרישן זון, — זאָגט ער — איז אויב ער קאָן זינגען, ווייסט מען אין דער אַנדערער שטוב, אַז ער איז אַ נאַר, אויב ער קאָן שפּילן, ווייסט מען אין דער אַנדערער גאַס... און אויב ער קאָן שרייבן, ווייסט מען אין דער צענטער שטאָט, אַז ער איז אַ נאַר!...

(ער זאָגט, אַז די חכמה איז אַפילו נישט זיינע קיין אייגענע, ער האָט זי פון עמעצן געהערט, אָבער אַ גראַם איז דאָס אַ גוטער).

עד היום ווייס איך נישט, וואָס מיין טאַטן אַרט — צי וואָס מען ווייסט אין דער אַנדערער שטאָט, אַז איך בין אַ נאַר, צי וואָס איך לייג זיך נישט צו מיט קאָפּ-און-לייב צום זאַוואָד. איך לעב נישט מיט די גויטן פון זאַוואָד:

„אַ זאַוואָד האָט ליב, מ׳זאָל זיך צו אים אָפּגעבן...

... זענען מיר, הייסט עס, צו גאַסט נעבן דעם טאַטנס שטוב. זעט איר, ווי ס׳לעבט ביי אונז דער הויף: פונפאַרנט טריקנט זיך זדיביצע צו הייצן (אונזער שטוב מאַכט עקאָנאָמיע), ווייטער-צו טריקנט זיך קאָרע פרישע, ערשט געקויפטע צום קלאַפּן און צום פאַרגרייטן אויף ווינטער; אויף די רעשטאָוואַניעס הענגען יוכטן, אַרבעטער גייען אַרום זיי און קערן זיי איבער; פון שאָפּע הערט זיך אַלעמאָל אַ טאַפּקען אויף איין אָרט, אַ טאָפּקען איינס נאָך איינס מיט אַ סקריפּ, וואָס חזרט זיך איבער די גאַנצע צייט, נאָך איינער און דערזעלבער הפסקה: דאָס קלאַפּט מען ביי אונז דוב. פון קעסל גייט אַ רויך — מ׳גיט אָפּ זאַפּאַר. דער זשוראַוועל אויפן ברונעם הייבט זיך און לאָזט זיך אַראָפּ אויך מיט אַ זמרל, און די וואַסער לויפט, לויפט באַרג-אַראָפּ, איבער דער לאַנגער קאָרעטע, ווי דערשראָקן פון דער פלוצימדיקער הימל-שיין, אָבער איידער עפּעס פאַרלויפט זי גלייך צוריק אין דער טונקלקייט — צום קעסל אין בויך אַריין.

אין זאַוואָד גופא אַרבעטן צוויי יינגלעך, דער טאַטע — אַ דריטער. אָבער גאָרנישט שטייט נישט אויף איין אָרט: די ביטן טרייבן זיך דריי מאָל אַ טאָג. די זאָלעס לייגן זיך איבער

אַלע טאָג; דאָ פאַגעוועט מען אויף לאָזן אין דוב אַריין, דאָ בלאַקירט מען און מ׳קאָנטשעט אַרויס סחורה. פאַרטיעס מיט פאַרטיעס באַגעגענען זיך, אַמאָל אין טרוקענעם וועקשטאַט, אַמאָל אין נאַסן. אָבער זייער נישט אויף לאַנג. די זענען פון חדר אַרויס, גייען די צווייטע אַהין אַריין. און מיט יעדער פעל באַזונדער לערנט מען אָפּ די סדרה פון אָנהייב ביזן סוף: מ׳פאַרפעלט נישט, מ׳פאַרגעסט נישט, אַזוי פיל מאָל מיטן טופּאַק, אַזוי פיל מאָל מיט דער קאָסע, מיטן פאַלדז, און ערשט אויפן טיש צענעמט מען זיי די ביינדעלעך מיטן קעמל און בלאָטירייזן.

— גאָטס ניסלעך, — זאָגט אונזער שכנה — איז נישט איבער צו קנאַקן: מ׳נעמט אַריין אַ רויע, טרוקענע פעל און מ׳מושטירט זי אַזוי לאַנג, ביז זי טויג אויף גוטן ווייכן שוכוואַרק!..

און אַז איר ווילט, טוט זיך עס דאָ ביי מיין טאַטן אויפן זאַוואָד.

פּייווקע מיט ראובנען העלפן אַסאַך, און סוף־כּל־סוף ווייס איך נישט, וויפל פּאָר שטיוול גייען זיך אויס פון מיין טאַטנס יעדער־יאָריקן אומזאַץ.

אַ נאַסער און טרוקענער ווערקשטאַט מיט ביטן, מיט זאַלעס, מיט ווייקן און אַלץ מיט אַנאַנדער. דערנאָך דאָס הייזל מיטן קעסל, דערנאָך אַ לאַנגער שמאָלער הויף, מיט אַ ברונעם ביי איין זייט און שאָפעס ביי דער אַנדערער זייט, גאָר רעכטס — אַ גאָרטן, און אַנטקעגן, אין אַ באַזונדער הייפל פון שטאַכעטן, די שטוב.

אין שטוב איז שוין גאָר אַנ׳אַנדער געמיט. פיר־פינף צימערן (אָ, איך קאָן זיי גוט, אונזערע צימערן. נישט איין קלאָץ און נישט איין ברעט האָב איך געהאָלפן דעם טאַטן שלעפן. מיין טאַטע האָט זייער ליב בויען. אַליין אַרבעט ער מיט דער האַק, מיטן הובל, מיטן עקבער, און ביים זעגן העלף איך אים צו. שוין ביי גאָר אַן ערנסטער אונטערנעמונג רופט מיין טאַטע אַ ספּעציעלן מייסטער. און אַזוי איז אומעטום אַליין. שטענדיק האַלט ער אין איין בויען, צובויען, איבערוואַרפן און איבעראַנייס בויען). יאָ, איך קען זיי, אונזערע צימערן.

אינדערפרי, ווען איך גיי מיט אייך צו אונז אין שטוב, וואָלטן מיר טרעפן איין שוועסטער ביי באַלעבאַטישקייט, די אַנדערע אין קיך. די מאַמע קויפט איין וואָס מ׳דאַרף, זי קומט צו גיין, העלפט זי אויך צו, און די קלענערע צוויי קינדער שפּילן זיך...

ביטאָג אָבער אָדער פאַרנאַכטלעך ווען היינט ביי אונז טרינקען טיי די פּעטריקאָווער סוחרים, יאַטן מיט גאָלדענע זייגערס — די טשעטשיקעס.

דוכט זיך, גאָר נישט אַזוינע בריהס — און קויפן גרויסע הורטן סחורה. זיי קויפן גרייטע, פאַרטיקע; זיי קויפן פון די ביטן אויף אין דריי — פיר וואָכן אַרום; זיי קויפן אויף אין אַכט וואָכן אַרום; וועלכע נאָר איר ווילט אַליין קויפן זיי, און מיט אַ גוטן אַדערוף. איצט טרינקען זיי ביי אונז טיי אין דער קלענערער סטאָלאָווע. דער „געלער גזלן" שטייט אויפן טיש און ברומט, כאָטש גאָר אָן כעס. די סוחרים מיט די גאָלדענע זייגערס זיצן, ווי צו תנאים. די עלטערע שוועסטער אין אַ ריינער קליידל, מיט וועלכער זי גייט אַרויס אין גאַס, טראָגט אָנגעלאָדן אַ שאָל מיט וויינשל-איינגעמאַכטס, די מאַמע גיט געבעקס צום טיש, און די קלענערע קינדער לויפן דורך פאַרשוויצטע, אָפּגעברענטע, כאַפּן אַ קוק און פליען ווייטער אַוועק — נישטאָ זיי.

יאָסעלע מיט רחלען שפּילן זיך אויך דאָ.

— דאָס זענען אונזערע מחותנים! — באַרימט זיך די מאַמע. — אונזער מחותּענסטעס קינדער... מיר האָבן אָן אַן עין הרע אונזער עלטערן זון אויסגעגעבן!

דאָ ווערט דער טאַטע אַ ביסל נישט צופרידן — זי האָט אים אָנגערירט זיין שלווה. אָבער פלוצים קומט אויף אים אָן אַ גוטע שעה און ער הויבט זיך אָן באַרימען פאַר פרעמדע מענטשן מיט זיין שנור. אויפן זון האָט זיך אויך עפּעס אויפגעזוכט אַ גוט וואָרט. און די מאַמע דאַרף דאָס פונקט הערן. די מאַמע גייט דאָך אויס כאָטשבי נאָך איין זאָלאָטניק שלום. און זי שיקט גלייך אַ שטאָפּעט נאָך אייזיקן.

זאָל שוין און באַלד — רחלע מיט הינדען, אָדער יאָסעלע מיט הערשלען לויפן אַ רוף טון אייזיקן מיט בוזין, אָבער שוין!

דאָ האָט שוין דער טאַטע די פולע רעכט ווערן אין בעס און איר טאַקע אַריינפאַלן אין די רייד:

— ווייטער אַמאָל?...

„ס'איז דאָך פון איר נישט אויסצוהאַלטן!".

„זי אַליין איז שולדיק. אַליין מיט אירע אייגענע הענט פירט זי איבער די קינדער".

אָבער די מאַמע הערט נישט אויף אָנזאָגן. זי ווייסט, זי האָט געכאַפּט אַ גוטע שעה אַ גוטע, רגע. זי האָט דערפילט — דער טאַטע איז איצט איינגעלייגט.

— זאָל ער אָוועקלייגן אַלע אַרבעטן, — שרייט זי אַרויס צו די קינדער דורך דעם זומערדיק־אָפענעם פענסטער. — קינדער, קינדער! — רופט זי נאָך, — זאָל ער אַוועקלייגן אַלע אַרבעטן: ס'אַ נויטיקע זאַך! ס'וואַרטן אויף אים פרעמדע מענטשן!

דער טאַטע האַלט דאָס פאַר נערוונע שטיק. און מ'לאָדט זיך פאַר די פעטריקאָווער סוחרים איבער דעם זון. אָבער די מאַמע זעט, אַז דאָס לאָדעניש זאָל גיין אין גוטן מוט. און זי פירט עס אַזוי אויס:

„פרעמד'ע מענטשן זענען דאָ, פאַרוואָס זאָלן מיינע קינדער נישט זיצן דאָ, זיך באַקאַנען מיט לייטן?"

און נאָכאַמאָל דאָס אייגענע:

„וואָס איז, חלילה? נישט פאַרשטערט זאָלן זיי אונז ווערן".

אינדרויסן איז אַ ליבער זומער. אַרום און אַרום איז פיל מיט שפע.

די עלטערע שוועסטער זיצט מעשה־מענטש ביים טיש, הערט אַלץ אויס און שווייגט. זי וואָלט אָבער זייער וועלן, דער ברודער זאָל זיך אַראָפּכאַפּן. מ'איז שוין אַזוי לאַנג נישט געזעסן אינאיינעם. אַזוי זיך ביי אַ רויק גלעזל טיי.

פייווקע איז אַריינגעלאָפן אין קיך אַריין טון אַ טרונק וואַסער. אים איז געוואָרן מאָדנע פונם טיש־טיי מיט די צוויי סוחרים. ס'שטופּט אים זייער צום לאַכן פון זיי: איינער אַ לאַנגער, אַ דינער, מיט אַ צאַפּענעם פנים, און דער צווייטער אַ קורצינקער, אָן אָנגעבלאָזענער, מיט קעצענע וואָנסעלעך.

— רב לייב! — איז ער אַריין מיט זיין ליטוויש לשון, —

דער קעסל איז סיים פֿאַרזאָדן, מירן גיין אַראָפּגיסן? האַ?

דער טאַטע איז שוין גרייט זיך אויפֿהויבן גיין. אַ פּעולע? דער קעסל איז דאָך פֿאַרזאָדן!

אָבער די מאַמע מיט דער שוועסטער ווען דאָס נישט דערלאָזן:

— אַ משל אַ ביסל, זאָל דאָרט ראובן אַוועקלייגן דאָס בלאַקירן און העלפֿן אַראָפּגיס דעם קעסל, מ׳זיצט דאָך מיט מענטשן!

— ראובן, פֿון מייגעטווען זאָל זיין אַפֿילו סמוון, — מאַכט פּייוקע מיט זיין ליטווישן, געזונט-בחורישן, אויף-צעבלומרשטן גלייכגילט.

און דער טאַטע באָמבלט צו (טאַקע געפֿונען אַן אויסווענ):

— יאָ, יאָ, זאָל ראובן דאָרט, נו, יאָ!...

V אביסל פון אונזערע הארבארניעס און זייערע שכנים

אַנדערע זאָגן, אַז מיט סלאָוועשנע ענדיקט זיך שוין די וועלט. ס'איז אָבער אַ גרויסער ליגן. פון וועלכן עק שטאָט ס'זאָל נישט זיין, ווען מיר פאָרן אָפּ אַ 60 — 50 וויערסט, טרעפן מיר אַ באַן. און מיטן באַן איז דאָך שוין פריי די וועלט, כאָטשבי פון איין ים ביזן אַנדערן.

גלויבט איר שוין, אַז אונזער שטעטל האָט, ווי אַלע אַנ-דערע שטעט, „אויסוועגן אין אַלע פיר זייטן" *) און אויב אַזוי, וועט מיר זיין גרינגער אויסמאָלן אַלע אונזערע גרענעצן נאָך די האַרבאַרניעס נאָך. ס'איז דען דאָ אויף דער וועלט עפּעס ביל-כערס פון האַרבאַרניעס? אָדער שכלדיקערס? ס'איז דאָך אונזער חיונה (אַ צייט האָט מען מיר אין חדר געגעסן דאָס האַרץ, אַז מיר עסן קוגל פון דזשעגעכץ און פּיטשע און טשאָלנט — פון קאַלך מיט רויער פעל. די עלטערע יינגלעך פלעגן מיר אָפּעסן דאָס האַרץ, ביז איך האָב זיך נעבעך דערוווסט, אַז טאַקע, עסן מיר קוגלען פון דזשעגעכץ, אַזוי ווי די קרעמערס עסן קוגלען פון ווייסער ליים מיט גאַזע, די שוסטער — פון סטאַריזשנע און די טעפּער — פון צעקנעטענער גרויער ליים).

יאָ, ס'איז אונזער חיונה.

1 דעם טאַטנס האַרבאַרניע

איז אָנהויבן הויב איך אָן פון דעם טאַטנס האַרבאַרניע, ווו

*) פון ד. האָפּשטיינען. — י. ק.

איך בין אויסגעוואַקסן און ווהין איך האָב געפירט מיינע חדר-יינגלעך — אַלע פּרייטיק נאָכן לערנען — זיי זאָלן זען די מאַשין, ווי מ'קלאַפּט דוב, זיי זאָלן זיך דורכפאָרן אַ ביסל אויף דער ראָד און זיך היטן, נישט אויסדרייען זיך קיין פוס.

דעם טאַטנס האַרבאַרניע שטייט אין איין עק שטאָט, וועלכן מיר וועלן דאָ אָנרופן צפון. פון אונזער זייט קאָן מען פאָרן קיין ליסטוועט, קיין טשערעווקי, קיין וועלעדניק, קיין לוהין און פונדאָרטן מיטן באַן ביז עק וועלט.

רעכטס פון אונזער גאָרטן שטייט מאַרקאָ לוכטאַנס פלויט מיט די ווייַנשל-בוימלעך, ווער קען דאָס נישט מאַרקאָן דעם ליגנער, דעם ציגיינער דעם קבצניוק? אָבער ער האָט ליב יידן. דריי ברידער זענען זיי: מאַקסים, טימוך און מאַרקאָ. אַלע דריי שוין חתונה-געהאַטע, אַלע דריי קבצנים. מאַקסים איז דער יינגסטער. אַ נידעריקער, אַ ברייטביינעקער. אַ פּנים האָט ער פון אַ בייזן רשע. מאַרקאָ לאַכט אים שטענדיק גוט-ברודעריש אין פּנים אַריין, ער רויבערט די ליולקע און לאַכט:

— אַי, וואָס אַרן זיי דיך די קליינע יידענונקעלעך? נו, וועלן זיי אָפּרייסן אַ ווייַנשל.

מען קאָן דערקענען אויף מאַרקאָן, אַז ער חנפעט נישט. ער פאַרגינט אַ יידיש קינד זאָל שבת כאַפּן אַן אַ עבירה און אָפּרייסן אַ ווייַנשל. און אויב אַ קינד אַ יידישס טרייבט די גענז אויף דער פּאַשע דורך דעם געסעלע צווישן אונזער גאָרטן און מאַרקאָס ווייַנשל-בוימלעך, זאָגט ער, מאַרקאָ:

— אדרבה. ער פאַרגינט זיי אַ ווייַנשל, אַבי זיי זאָלן נישט ברעכן די צווייגן.

דוכט זיך, אַז ער חנפעט נישט. ער זאָגט אַן אמת, מאַרקאָ, מאַקסים אָבער קוקט מיט זיינע קליינע רשעדיקע אויגן פון זיין ווייס-באַוואָקסענעם פּנים, מעגן זיי אים דוקא אַרויס: ס'איז אַ סברא, אַז מאַקסים האָט אַ נאַטור אָנשלאָגן, אָדער איבערשרעקן אַ יידיש קינד אויף דער שיניצע צווישן די בוימלעך (יענץ פּאַסעט די גענז אָדער ס'שניידט ריטער אויף בעזעמער).

און טימוך איז גאָר אַ מזג-טוב! אָ, דאָס איז מיר אַ שיי-געץ! ער איז הויך ווי אַ סאָסנע. אויף דער מלחמה האָט ער געהאַט אַ גוטן פערד. און ס'אַ שיינקייט ער קען אַרומגיין אַרום אַ פערד! דעם טאַטנס פערד, דער סאָרובליאָווער, האָט נישט ליב, ווען מ'רייסט אים די באַרלעך פון אונטערן בויך, אָבער טימוך, אַז ער גייט צו מיט זיין אויפגעגייטער העמד, מיט דעם ברייטן רויטן גאַרטל אויף די בלויע הויזן און מיט זיין גאַנצער גרויסער הויך, טוליעט ער זיך צו, דער פערד, צו אַ וואַנט, נעמט צונויף די פיס אונטער זיך, ווי פיר קאָסטע שטעקלעך, און שטייט אויף די שפּיץ פינגער, כאָטש נעם און מעלק אים אויס.

— טימוך איז אַ מחיהדיקע זאַך. — זאָגן אונזערע ווייבער.

און ס'איז טאַקע אַ סברא, אַז ער זאָל אַוועק צו אונז אין מיליציע פאַר אַ מיליציאָנער.

דער עלטסטער פון אַלע, וועלכער האָט שוין אַפילו די אַנדערע ווייב מיט צוויי קינדער, איז מאַרקאָ. מאַרקאָ קען לייענען און זיך אונטערשרייבן; מאַרקאָ קען טרינקען און קען דערציילן אַסאַך ליגונים — אַזוי זיך, שטייענדיק צווישן אַ רעדל „באַזיאיענעס" זונטיק אין מאַרק. ער ווייסט אַפילו, אַז זיי האַלטן פון אים ווינציק, די „באַזיאיענעס", ער איז ביי זיי אָפּגעפרעגט מיט זיין קבצנישן ציגיינערישן הויף. דאָך הערן זיי אים אויס פונדערגרינג, און ער פון זיין זייט, מאַכט זיך נישט ווייסנדיק לפנים פון דאָס, וואָס ער ווייסט.

מאַרקאָ האָט זיך שוין אויך געשלאָגן מיט די דייטשן.

און דאָ אַנומלט האָט אונזער מאַמע דערזען פרייטיק פאַר-נאַכט — פאַרנאַכט, פאַר ליכט-בענטשן, ווען די קינדער האָבן זיך שוין געוואַשן, אַז אַ מענטש גייט. אַ מענטש אין סאָלדאַטסקע אָנטון.

— אוי, ס'איז דאָך מאַרקאָ! — האָט די מאַמע אויסגע-שריגן. — מאַרקאָ גייט אַהיים פון דער מלחמה! — און ס'איז טאַקע געווען אַן אמת. מאַרקאָ איז טאַקע געגאַנגען נאָר וואָס פון דער מלחמה, אַ פאַרשטויבטער, מיט אַלע סאָלדאַטסקע

טאָרבעלעך אויף די פּלייצעס, און אין בוזים האָט ער געהאַט אין אַ פּאַפּירל צונויפגעקלעפּטע צוקערקעס. דאָס טראָגט ער פאַר די קינדער אַהיים אַ מתנה. ער וויל אפילו אַרויסנעמען און געבן אונזערע קינדער צו צוקערקעס, אָבער די מאַמע זאָגט, אַז מ'דאַרף נישט, מ'דאַרף נישט! און זי טראָגט אים אַרויס צוויי וואַרעמע קיכלעך, מיט צימערינג אינעווייניק, פּרי־שע, פּוכקע און וואַרעמע צוויי קיכלעך.

פרייטיק פאַרנאַכט. די ברייטע הויז־טיר אונזערע איז אָפן און די קינדער צוואָגן זיך „לכבוד־שבת". אין שטוב אינעווייניק זעגען די פּאָלן פריש אויסגעוואַשן, דער טיש ריין געדעקט, אָט אין אַ שעה אַרום זעצט זיך די זון אין מאַרקעסביימער, און ביי מיין מאַמען אין שטוב ווערט, אינגאַנצן און מיטאַמאָל, שבת. הינדע, די קלענסטע פון די מיידלעך ביי אונז אין שטוב. איז אויפן יידישן אופן אַוועקגעלאָפן אָנזאָגן אוליאַנען, אַז מאַרקאָ איז געקומען. און געקושט האָבן זיי זיך שוין, מאַרקאָ מיט אוליאַנען, ביי זיי אויפן גאָרטן, נישט ווייט פון די ווינשל־ביימלעך, זיך געקושט שטיל, און זי האָט געווישט די אויגן —

— —

רעכטס פון אונזער גאָרטן זענען די לוכטאַנס ווינשל־ביימער. אַרום אונז האָבן זיך אַרומגעבויט נאָך אַ צוויי יידישע און פויערשע הייזלעך, נאָר מיר זיצן שוין אין סאַמע שיניצע (די שיניצע איז ווי אַ רייף אַרום דעם גאַנצן שטעטל, אַ רייף פון יונגן בערעזעוון וועלדל: פון דריי זייטן שטאָט ברעמען זיי אַרום, די בערעזקעס, יעדער שליאַך און שטעגעלע. דאָרטן פּיטערן זיך זומער די שטעטלשע פּי, די געגנז און די חזירים: אַהין כאַפּט מען זיך אויך אַראָפּ אויף אַ שפּאַציר). פון יענער זייט שיניצע, אַרום און אַרום שטאָט, הייבט זיך אָן פעלד און וואַלד, און אויף יעדער צוויי־דריי ווערסט וואַקסן זיך ווי גע־ווייגלעך דערפלעך.

(פון יאַנקל לעדערמאַנס האַרבאַרניע — פוגאַטשאָווס — האָב איך דאָך שוין דערציילט, זי שטייט אויף אַ גאָרטן נישט ווייט פון דעם טאַטנס נחלה.)

---

2 זיידלס האַרבאַרניע

אין ווינקל פון צפון צו מערב זיצט זיידלס האַרבאַרניע. פון אונז איז מיט דער האַנט צו דערלאַנגען. אויך אַ האַרבאַרניע, מיט אַ שטוב און מיט אַ ברונעם; מיט שאַפעס, מיט שטאַלן און מיט אַ הויף; מיט איין וואָרט — אַ ייד אַ באַלעבאָס. די שטאָט לויבט אים פאַר זיין פלייסיקער פאַרהאָרעוועטקייט, כאָטש די זעלבע שטאָט מאַכט פון אים אַ תל, פון זיידלען, פאַר זיין מגושמדיקייט, פאַרוואָס ער איז אין זיין האָרעוואַניע און אין זיין בעל-גופישקייט מערער ענלעך אויף אַ גוי, ווי אויף אַ ייד. מילא, זאָל זיך די שטאָט רעדן, וואָס זי וויל, אָבער אונז גע-פעלט ער. זיי זענען געזונטע האַרבאַרעס, ער מיט זיינע זין, און אונז פון האַרבאַרניע שמעקט בעסער, ווי עמעצן פון גוטער שמעקעדיקער זייף. אַנומלט, אָט דאָ נישט לאַנג איז דאָך עס געווען, איז ער געווען געקומען צו מיר אויף דער חתונה מיט זיינע צוויי זין, מיט דער וויב און מיטן הונט. דער לעצטער, קאָן מען זאָגן, איז געווען איינגאַנצן אומגעבעטן, און חוץ-דעם, האָבן די יידן, די מחותנים און מחותנעסטעס, זיך געהאַלטן אין איין שרעקן פאַרן הונט. פאַר דערפאַר אָבער האָבן יאָסעלע מיט הערשלען געטראָפן מיטן הונט, ווי אין טאָג אַריין. זיי האָבן זיך באַקאַנט מיט אים, אים גערופן ביים נאָמען, מיט אים אומגעלאָפן, געגעבן אים עסן, און זיי וואָלטן געווען האָבן אַרבעט ביז טאָג, ווען נישט דער אויפטו נאָכן כיבוד (ווען דער עולם איז אַוועק טאַנצן). אייגנטלעך, האָבן זיי גאָר אַזעלכס נישט אויפגעטון. זיי זענען נאָר אין ליידיקן עסצימער אַרום-געגאַנגען אַרום און אַרום די חתונה-טישן און האָבן געקערט

אין מויל אַריין די נישט-דערטרונקענע גלעזלעך...
זיידלס הונט איז, פאַרשטייט זיך, אויך נאָכגעלאָפן נאָך זיי, אים האָט אָבער גאָרנישט געשאַדט. און די יאַטלעך, נעבעך, ביידע שוואַרצינקע און קליינינקע, האָבן די נאַכט געבראָכן מיט דער גרינער גאַל, און ערשט צום סוף זענען זיי אַנטשלאָפן געוואָרן אין די זאַכן און האָבן נישט געזען די חופה-וועטשערע. לאַנג האָבן זיי אויף איר געוואַרט, געוואַרט און זיך געגרייט, און צום לעצטן ערשט זיך פאַרשיכורט און פאַרשלאָפן, זיידלס הונט האָט זיך אויך נישט ווייט פון זיי אַנידערגעלייגט און געבילט, טאָמער פלעגט אַ פאַרשמאַיעטע מחותנעסטע אַרויס אַביסל זיך אַרומווישן פונם שוויס און זיך אַביסעלע אָפּקילן.

דעם הונט זיידלס האָב איך אומיסנע דערמאָנט, ווייל ער איז אויך שולדיק אין דעם, וואָס דאָס שטעטל האַלט זיידלען אין איין באַרעדן.

זיידל אָבער מיט זיין וואָלפיש-ענערגישן און צעקאַרבטן פנים, מיט זיין רויטער באָרד, וואָס ווען ער שמייכלט אפילו, מיינט מען אויך, אַז ער טשירעט די ציין און איז אין כעס, — זיידל הערט די שטאָט פאַר אַ פּיאַטאַק! ער זאָגט, אַז דער הונט איז אים טייערער פון אַ מזוזה.

— לייג, — זאָגט ער — אַנידער אַ קופּע יוכטן אויף אַ גאַנ-צער נאַכט אין הויף, וועלן זיי דיר קיין צען מזוזות נישט אויפהיטן, און מיין ראַבן הונט (ווי איר הערט האָט ער נאָך אַ ראַבן אויך), אַבי איך וועל אים נאָר אָפּלאָזן אויף דעם לאַנגן דראָט, וועט די קופּע יוכטן זיין גאַנץ! אפילו דער רוח אַליין וועט צו איר נישט צושטיין!

זיידל, ווי איר זעט, איז פאָלקאָם גערעכט, און מיר מעגן מיט אים אַלע מסכים זיין.

שכנים האָט זיידל רעכטס און פונהינטן, מיכטאָדן און פּיליפּן, לינקס און פונפאָרנט — די שיניצע. דאָס הייסט, אַז זיידל לעבט אין גרויסער רחבות.

ביי מיכטאָדן, זיידלס שכן, איז פאַראַן אַ בן-יחיד אַ גע-קליאַרעוועטער, — אַ בן-יחיד, וואָס האָט ליב די כוסה, און

ווען ער איז שכור, האַלט ער די גאַנצע מיליציע אין דער מורא (אַזוי פלעגט אויך זיין ביים אוריאַדניק. יענער פלעגט אויך אָפּגעבן דעם בן-יחיד כבוד). דערפאַר פיליפּ, דער צווייטער שכן זיידלס, איז אַן אָנגעשטאָפּטער, מיט שאָף און מיט פּי, מיט ערד און מיט געלט. אָט דיביידע שכנים זיצן אָפּ לאַנגע שעהן ביי זיידלען, פאַרשטייט זיך, ווען זיי האָבן צייט, און רעדן צווישן זיך, זיי פאַרברענגען. אַמאָל באַרעדט מען אַן אָרעמען שכן, כאָטש מער פון אַלץ רעדט מען פון פערד. און פערד, זאָלט איר וויסן, וואַרפן זיך דורך ווו-נישט-ווו מיו-חסים! פערד אָדער קליאַטשעס! זיי מעגן זיך אויפהאַלטן אין-שטאָט, צי אויסערן-שטאָט, פאַר אַ ווערסט צי פאַר צוואַנציק ווערסט — האָבן זיי דאָך די ווערט מ׳זאָל פון זיי פאַרברענגען דאָ, ביי זיידלען אין שטוב, — זיידל מיט זיינע שכנים.

זיידל איז אַ מענטש, וואָס מען קאָן מיט אים פאַרברענגען. כאָטש ווען ער שמייכלט אפילו, וואָס ס׳טרעפט זייער זעלטן, קומט אויך אויס, אַז ער בייזערט זיך און שטשירעט מיט די ציין. נישט פון כעס, חלילה! נאָר אַזוי זיך, פון שטענדיקער פאַר-נומענקייט...

---

3 דעם פעטער זלמנס האַרבאַרניע

אין מערבדיקן עק פון שטעטל איז דעם פעטער זלמנס האַרבאַרניע. אייגנטלעך, איז ער שוין נישט קיין פעטער, ער איז שוין אַ גרייזער זיידע, מיט אַ לאַנגער סיווער באָרד. אַ ייד, וועלכער האַלט אַלע יאָרן יענעם אין כבוד, כדי ער זאָל מיט דערזעלבער מטבע באַקומען געצאָלט.

ביי אים איז אַן אַמאָליקער הויף מיט אַן אַמאָליקער האַרבאַרניע. מלחמה-צייט האָט ער שוין נישט געקאָנט זיין אַזוי ווייט קלוג און געמוזט פאַרדינגען אַ רייכן ספּעקוליאַנט די האַרבאַרניע. און אַליין האָט ער שוין נאָר אַמאָל אין אַיובל

אַנגעוויזן אַן אַרבעטער אויף אַן עולה: „נישט אַזוי טו, טו אַזוי!" (כאָטש ס'איז שוין נישט זיין עסק זיך מישן!), און דאָס איבעריקע פלעגט ער זיך דאַוועגען אַ גאַנצן טאָג אינדערשטיל. דערדאַוועגען, אפשר, וואָס ער האָט אין דער יוגנט נישט דער־דאַוונט. אָבער אונזער טויבער חיים, וועלכער האָט פריער גע־אַרבעט אַלע יאָרן ביי זלמנען און איצט אַרבעט ער פונם רייכן ספעקוליאַנטס האַנט — אים האָט פאַרדראָסן, וואָס דער אַלטער מישט זיך.

איינמאָל איז ער אַריין אין כעס, דער שטערן איז ביי אים געוואָרן גלאַט און האָט גענומען ציטערן, דאָס בלאָנדע שפיציקע בערדל האָט זיך אים גענומען טרייסלען, און ער האָט אים אַריינגעזאָגט, זלמנען:

— רב זלמן, — זאָגט ער — „דו" הערסט? אויב „איר" וועט נישט אַוועקגיין מיט דער סיוועער באָרד. וועל איך דיר געבן מיט אַ שייט האָלץ אין קאָפּ אַריין!...

קוים פאַר צוואָנציק יאָר אָפּגעפּענטפערט! ער פלעגט זיך דערנאָך פאַר אונז באַרימען, חיים, און נאָכן דערציילן אַ מאָל שון, אַ פאַרשעמטער, אַ צופרידענער מיט דער האַנט אַזוי אין דער לופט אַריין... און אַלץ דערפאַר, וואָס דער אַלטער האָט ליב, זינט ער לעבט, מיט ווייסע לעבערלעך טייטלען יענעם, באַרוט און פּאַמעלעך, מיט די פינגער אויף דער יוכט:

„אָט אַ־דאָ, אָט אַ־דאָ, — מאַכט ער — שמייען נאָך „זשי־לעס" אויף דער יוכט, בליאַקיר אויס אַ ביסל בעסער".

און ביי חיימן זעענען די פינגער אַזוי אויך שוין גוט צעבראָכן פונם בליאַקיר־אייזן, קומט נאָך יענער און פוילט זיך נישט טייטלען. —

„ער מיינט, ס'איז אים אַמאָליקע יאָרן".

פונדעסטוועגן האָט ער חרטה, חיים, וואָס ער האָט אים אַזוי אַריינגעזאָגט, דעם אַלטן. כאָטש אין תוך איז ער צופרידן. און אין טויבן קאָפּ בוטשקען זיך ביי אים אי חרטה מיט אומ־פאַרשטענדלעכער מורא, אי גבהון־געפילן (פון וועלכע ס'שטעלן זיך אים אָט־אָ טרערן אין די ווייסע אויגן, און די בלאָנדע

וואָנצעס קריכן אים אין מויל אַריין צום שמייכלדיקן שפּייבך אַרום זיינע גאַנצע ציין).

חיים איז בטבע אַ גוטער, אָבער אויב ער האָט שוין אַריינגעצאָלט יענעם, איז פאַרפאַלן. און אפשר האָט ער ווידעראַמאָל אָפּגעצאָלט גאָר נישט פאַר היינט...

ביים אַלטן פעטער זלמנען איז דער טרוקענער ווערקשטאַט אין שטוב. אויף וווינען האָט ער נאָר צוויי אַלקערלעך, וואָס מיט די פענסטער צו קלימען, און די קיך. אין איין אַלקערל גייט מען אַריין פון טרוקענעם ווערקשטאַט, אין צווייטן — פון קיך. אין קיך אויפן אויוון טריקענען זיך אָפּט געשוואַרצטע יוכטן. איז נאָר אַ שמאָל סטעזשקעלע, וואָס צווישן אויוון מיט די געשוואַרצטע יוכטן און צווישן וואַנט מיט דער פּאָליצעשאַפקע, פירט אין צווייטן אַלקער אַריין. און דאָרט ווינט טאַקע דאָס שיינע אייניקל דעם פעטער זלמנס — הינדל.

הינדל איז, אייגנטלעך, נישט קיין קיילעכדיקע יתומה — זי האָט דאָך אַ זיידן מיט אַ באָבען. פונדעסטוועגן איז איר שטענדיק שלעכט אויפן האַרצן. אפשר איז איר דערפאַר שלעכט אויפן האַרצן, וואָס ס'איז איר אַזוי ווייט צו גיין פונדאַנען אין שטאָט אַריין צו אירע חברטעס. הערבסט-צייט איז דאָך דאָרט אַזאַ איינזינקעניש, אַז געזונטע גרויסע מענטשן אין שטיוול ווערן דאָרט פאַרהרוזנעט, נישט נאָר זי. און ווינטער זענען די שנייען דאָרט אויך טיפע. הינדל הייסט זי, און איר ברודער מאָטל איז פון איין מלחמה אַוועק אויף דער אַנדערער. ער האַלט נאָך אַלץ מלחמה. ער איז אין אַ באָלשעוויסטישן פּאָלק און שרייבט אַהיים פריילעכע בריוו. וואָס-זשע איז אָבער די פּעולה, אַז ביי דעם פעטער זלמנען זענען אַלע זיינע קינדער אַרום און אַרום — די עלטערע אויסגעגעבענע טאָכטער, וואָס וווינט נישט הי, און אָט די צוויי אייניקלעך (פון דעם יונג פאַרשטאָרבענעם איינאוניינציקן זון). „טאָ וואָס-זשע זיצט ער דאָרטן אויף דער מלחמה, מאָטל?". „צי דען קלערט ער, אַז מיר האָבן נאָך לאַנג צייט וואַרטן אויף אים?" — און דאָס אַלטע פּאָר-פאָלק גיט איינציייטיק אַ וויש דעם שווייס פון די

טאָפּלעס ביי ביידע פענסטער, נעבן וועלכע זיי זיצן זיך ווייט איינער פון דעם־אַנדערן, גיבן איינצייטיק אַ קוק אַרויף, אַהין צום בערגל (דאָס איז אונזער הייליק־אָרט, דאָרט שלאָפן ווינטער־צייט אַסאַך רייען שטיבלעך מיט מצבות) און זיי קלערן ביידע איינציי־טיק פון דער צווייטער היים, צו וועלכער זיי נעענטערן זיך ביידע שוין אַזוי פיל יאָרן... און איצט זענען דאָך שוין זייער קורץ די שעהן: נאָכאַמאָל דאָ אויסהייצן דעם אויוון אין דער היגער דירה; נאָכאַמאָל אָנצינדן דעם לאָמפּ. אַ שעה און אַ שעה — און ס׳וועט דאָך אויסקומען אַהינצו זיך איבערקלויבן אינגאַנצן און אויף שטענדיק!... „טאָ וואָס־זשע וואַרט ער דאָרט, מאַטעלע?" „ער וואָלט דאָך דאַרפן דינגען אַ קוריערסקע באַן און קומען צו פליען אַהערצו..." „געוויס וויל ער דאָך, אַז דער זיידע מיט דער באָבע זאָלן אויף אים אַ קוק טון, איידער ער בלייבט פון דאָסניי אַ יתום אויף גאָטס וועלט". —

די פענסטער פונם טרוקענעם ווערקשטאָט ביי דעם פעטער זלמן זענען צום גאַס־צו. דאָ אַ־ום פירט מען שטענדיק בהמות אין בוינע (שעכטהויז) אַריין. די קצבים קענען גוט דעם פעטער זלמנס שטוב. נישט איין מאָל כאַפּן זיי זיך אַריין אַהער ווינ־טער, שפּעט אין אָוונט, זיך אָנוואַרעמען. דאָ כאַפּן זיי אַ הייסע געבראָטענע קאַרטאָפּלע און אַ קלוג שפּאַרעוודיק וואָרט ביי די צוויי אַלטע לייט. אַמאָל רייסט זיך ביי זיי איבער אַ שטריקל, ביי די קצבים, לויפן זיי אַריין לייען. אַן אַנדערער לויפט אַריין מיט אַ צעקוילעטן פינגער: „וואַסער, וואַסער! ער האָט זיך צעקוילעט אַ פינגער!" יענעם טראָגט אַרויס הינדל, אין דעם פון יאָרן פאַרדזשעגעכציקטן ברוסאָוועגעם הויז, וואַ־סער. זי גיסט זיי אויף, די קצבים. זי קרימט זיך, זי קאָן נישט פאַרנעמען קיין בלוט און זי זוכט זיי אויף אַ דינע, קלאָר־ווייסע, מיידלשע שמאַטקע צום איבערבינדן...

דעם פעטער זלמנס האַרבאַרניע שטייט אויף קלים באַלאַנ־דיקס ערד. אַ גויטשיקל איז ער, אָט דער קלים, אַ קורציגקער, אַ ברייטער, מיט אַ שטענדיק לאַכנדיקער, אָבער גאַר־גאַר קלוגיטשקער טונקל־רויטער באָרד. זינט ער לעבט, קלים, האָט

ער קיין קוואָרט דזשעגעכץ נישט געקויפט. אויף זיין ערד שטייט דאָך אַ האַרבאַרניע. שמירט ער דאָרט די שטיוול שוין היפּשע עטלעכע צענדליק יאָר: זיינע שטיוול, דעם ווייבס און דער גאַנצער משפחהס.

אָבער דעם דזשעגעכץ מעג ער אויסקרענקען! ס׳מאַכט נישט אויס!

פאַרוואָס? — ווילט איר פרעגן.

זייער און זייער פאַר אַסאַך זאַכן:

נישט איין הון איז פאַרפאַלן געוואָרן פון הויף פאַר די יאָרן. און ווער ס׳האָט זיך געסמט מיט זיי, ווייסט מען — קלים מיט קלימעכן. מ׳האָט זי פיל מאָל געכאַפּט פאַרן האַנט אויך:

— ס׳איז אייערע? — זאָגט זי, — נעמט צו. איך האָב נישט דערקענט.

אַמאָל בלייבט נישט אַ העמד פון פּלויט; ווייסט מען אויך, וועמעס אַרבעט ס׳איז. דאָס איז אָבער אַלץ גאָרנישט! ער האָט אַסאַך בעסערע מעלות, קלים:

זלמן מיט זלמניכען האָבן אים זייער אָפט פאַר אַ גאַסט אין די אָוונטן.

שוין אַסאַך, אַסאַך יאָרן, אַז ער קומט אַריין, כמעט יעדער אָוונט, זעצט זיך אַנידער אויפן נידעריקן, רויטן בענקעלע נעבן די ראַשקעס דזשעגעכץ, אָדער אַנטקעגן טיש, ווו מ׳עסט, און ער שמועסט. שטענדיק ווייסט ער, אויף וואָס די וועלט שטייט. און וואָס דער קיסר עסט וועטשערע... פונוואַנען קומען צו אים אַזעלכע ווייטע נייס, ווייסט קיינער נישט, אָבער ער האָט וואָס צו דערציילן. און שטענדיק צו יעדער נייס איז זיך אַזוי, אגב, פאַראַן אַ צושפּיל.

— דו האָסט נישט געהערט, זלמן? — און ער בעט ביי זלמניכן אַ הייסע קויל פון פריפּעטשיק אויף צו פאַררויכערן זיין ליולקע.

און זלמן האָט טאַקע נאָך נישט געהערט פון אַזאַ פרישן, געשטויגענעם אָדער נישט־געשטויגענעם שפּאָגל־נייעם נייס.

„דאָרטן און דאָרטן, אין יענער גובערניע האָט מען גע־שלאָגן יידן... אין דער און אין דער גובערניע האָבן יידן באַגנבעט אַ קלויסטער. מ׳ווייסט געוויס, אַז דאָס זענען יידן... אַסאַך יידן וועלן פון דעם ליידן, אַסאַך יידן". און מיט אַן ערנסטער און חשובער מינע גיט ער עס איבער. — „אין קיעוו האָבן די יידן גישט אַזוי ספּריטנע אַרויסבאַקומען דאָס קריסטלעכע בלוט צו די מצות... מ׳האָט זיי געכאַפּט ביי דער אַרבעט... אַ רב איז דאָרט געוועזן צווישן זיי, מיט לאַנגע, לאַנגע „צוויי פּאותאַכעס". אַ גרויער און אַ יידענער. די פּאותאַכעס האָבן זיך אים געשלעפּט איבער דער ערד. אָבער וואָס איז די פּעולה — מ׳האָט אים געכאַפּט"...

אויפן קליין בענקעלע זיצט ער זיך אַ קורצינקער און ער זייעט דורך דער פּיפּקע, דורך די ממזריש־עלטערע, דורכ־געטריבענע אויגן און דורך דער רויטער טיפער באָרד. אַזוי זייען זיי זיך ביי אים, די נייסן, טאָג־איין, טאָג־אויס, און ער ווייסט אויף וואָס די וועלט שטייט. ער ווייסט אפילו, פאַרוואָס מ׳טשעפּעט נאָך נישט אַזוי לאַנג די סלאָוועשנער יידן...

שוין אפשר פערציק יאָר, אַז מ׳האָט קלימען פאַר אַ שכן, און מ׳מוז הערן, סיי זומער, סיי ווינטער, זיינע רייד. ווי דען? אַן אַנדער ברירה האָסטו? דו וועסט אים אפשר טרייבן פון שטוב?

צוויי זין מיט אַ טאָכטער האָט ער נאָך, קלים. ווען זיי וואָלטן געוועזן נישט דערלעבן אויסוואַקסן, וואָלט מן־הסתם גע־ווען בעסער. זלמן מיט זלמניכען ווייסן אין זיי אַ תוך און פון זיי, אויב ס׳איז דאָ וואָס צו דערציילן. און ס׳איז זייער אַסאַך דאָ. טאָ לאָמיר עס אפשר איבערלאָזן צום סוף, דאָרט וועט עס זיין מער אויפן אָרט. דערווייל ווייסן מיר, אַז אויפן מערבדיקן עק שטעטל שטייט דעם אַלטן זלמנס האַרבאַרניע, מיט צוויי פענסטער צו קלימען אין הויף אַריין. דערנאָך איז די שיניצע, די בוינע און פּאָדאָלסקעס מיל; דורכדאַנען פאָרט מען קיין אַנטאָנאָוויטש, קיין אוסאָוו, קיין פּערעבראָד און קיין אָלייסק.

אונזער שטעטל אין דרום האָט נישט קיין האַרבאַרניעס. נישט לאַנג איז דאָ לינקס געווען דעם פּריצס הויף און דער שענק. רעכטס איז דער קלויסטער, דער מאַרק און די שענסטע הייזער פון שטאָט. און מיט דער דאָלינע הויבן מיר זיך אָן אַראָפּצאָזן צום טייך, צו בײדע היליקע-אָרטן, און פון דאָרט גייען אַוועק בײדע קלענאָווע אַלייעס, ווו ס'שפּאַצירן אַלע שבת פּאָרלעך. איין אַלייע פירט קיין טכאָרין און די צווייטע — קיין בעהון, אַהין, ווו מײנע און בוזיס מאַמע טראָגט די לעצטע צייט טעפּ. דאָרט האָבן מיר בעהון, די מילכנס, פאַרשידענע כוטאָרעס און קופּיטש מיט וויקאָוויטש. און דורך טכאָרין פאָרן אונזערע סוחרים מיט דער פור קיין טוראָוו.

---

4 דעם ספּעקוליאַנטס האַרבאַרניע

דער מזרח-ברעג פון אונזער שטעטל האַלט אויף זיך די דאַמפּמיל און ווייטער אַביסל דעם ספּעקוליאַנטס נייע האַרבאַרניע. צוויי רייכע אַנשטאַלטן, וואָס לעבן בעל-גופיש-בשלום צווישן זיך. זיי לעבן אויך בשלום מיט די אַרומיקע פּויערים די שכנים און אויך מיט די פּויערים די באַלעבאַטים, אויף וועמעס פעלצער ס'הודען פון איין זייט די מיל, פון דער צווייטער — די האַר-באַרניע, די גרעסטע אין שטאָט, מיט דער שיינער געפּאַרבטער שטוב אין פראָנט, צום הויגען.

דאָ פילן זיך אויך אונזערע יאַטן ניש-קשה, מ'צאָלט „גוט". ער גיט אַמאָל אפילו אַרויס אַפריער געלט.

אַ אויפגעקומענער איז ער, אַ לאַנגער, אַ דינער, ווי אַ זשערד-קע, שיר וואָס ער ברעכט זיך נישט איבער. און מיט אַ קרוין אויפן קאָפּ. אונזערע האַרבאַרעס באַוואונדערן זיינע ווילדע שווינד-לערייען און זאָגן, אַז ביי אים איז אַן אָפּענער „כוח". און אַנדערע רופן אים פּשוט „פּיישקאָ פאַרד". זיי זענען אויף אים אין כעס, די האַרבאַרעס, ערשטנס, פאַר דעם, וואָס ער האָט זיי אַסאַך מאָל באַשווינדלט, און הויך אַלע זאַכן, איז ער נאָך טאַקע אַ בעסערער „סוחר" פון זיי.

בײַ אים אַרבעטן אַסאַך חברה: לײבל יאַנטלס, אלי', זיסקל דער ליטוואַק, נחמיה הערשלס, חיים און נאָך. דאָ אין האַרבאַרניע מעג מען אפילו זינגען די מאַרסעליעזע... מיט אַ פאַלשקײט פון אַ שלאַנג און מיט דער זיסקײט פון סאַכאַרין גײט ער אונטער — אַ לאַנגער, חסידישער יונגערמאַן, אַ ייד אַ סוחר. כאָטש לאַנג, אָבער רײן געקלײדעט, און זאָגט מיט מבינות, אַז „בײַ לײבלען איז אַ פײנע שטים". „לײבל האָט אפשר נישט געדאַרפט אַוועקמאַכן מיט דער האַנט זײַן שטימע".

אָבער צו דער קאָנטריבוציע, וואָס אָנגעפאָרענע באָלשעוויקעס האָבן געשטעלט אויף דעם שטעטל, האָט אים די מאַרסעליעזע נישט געשאַדט: אים, מיט זײַנע צען ביטן און מיט נאָך דרײַ זײַטיקע מסחרים, האָט מען אַפילו קײן האַלב נישט געשטעלט, ווי די האַרבאַרלעך די קלײנע מיט די 5—3 און 2 ביטן.

פאַרוואָס? — פרעגט איר.

פאַרוואָס, פאַרוואָס, סאיז נישט שווער זיך צו דערוויסן, ער איז אַ פאַלשע און אַ כיטרע שלאַנג, און דאָס, וואָס לײבל יאַנטלס איז אַ פאַרכוטש, דאָס איז זיך אַ חוזק אַ מעשה: לײבל האָט געהאַט פאַר דעם שטיקל אַרבעט אַ טויזנטער — טונט רובל קערענקעס.

.. דאָ איז אָבער פרײלעכער צו אַרבעטן. דאָ אַרבעטען אַסאַך חברה. דאָ איז דער אײנציקער זאַוואָד, ווו דער באַלעבאָס איז נישט קײן פאַרשמירטער אַרבעטער, נאָר אַ פאַרשוין מיט אַ שטעקעלע. נײַן, דאָ איז אַ ים גרינגער צו אַרבעטן. און ער צאָלט נאָך אָפּ בעסער אויך... ערשט שפּעטער האָבן מיר זיך דערוווסט, ווי ער פאַררעדט אונז די צײַן. ער פאַרנעמט אונז, די עטלעכע נישט גאָר דיפּלאָמאַטישע אַרבעטער, און פאַרקלאַפּט אונז דעם קאָפּ מיט איבעריקע פינף-רובלדיקע אויף דער וואָך, און ער נאַרט זיך נישט פון דעם. אָ, ער איז אַ פוקס, אָט דער פײַשקאָ!

דאָ אַנומעלטן האָט ער אָפּגערופן די פּעטריקאָווער סוחרים:

— „צו וואָס דאַרפן זײ זיך אַרומשלעפּן איבער די האַרבאַרניעס? — ער מאַכט מיט זײ אַ כתב און גיט זײ אָפּ די גאַנצע סלאָוועשנער, וועלענדיקער און אָווּרוטשער סחורה". דערבײַ

גיט ער צבועקיש אַ פינטל מיט אַן אויגל: „וואָס, איר ווייסט נישט, אַז איר האָט דאָ צו טון מיט פערד?"

און די פעטריקאָווער סוחרים גייען איין. דער לאַנגער פיישקאָ האָט צו דעם ענין, פאַרשטייט זיך, אויך נישט דערלייגט...

אייגמאָל טוט זיסקל דער ליטוואַק אַ קוק זיך אום, צי קיינער פון די באַלעבאַטים דרייט זיך דאָ נישט אַרום אין הויף, און טוט אַ זאָג פון זיין גרויער, אַשיקער באָרד:

– איר פאַרשטייט, חברה! – און דער גרויער פנים מיט די אַשיקע ברעמען שיינען ביי אים פון אַ געדאַנק. – אָט, זאָגט ער, האָט איר ביי פיישקען פינף קינדער, און ביי חיים׳ען 5 קינדער. פיישקעס עלטערע ייגגלעך זיצן אין קיעוו אין גוטע „קאָמנאַטעס", זיי שטודירן, און חיים׳ס איז ביי דעם עלטערן אַזאַ גוטע קאָפּ און ער האָט אים אָפּגעגעבן צו עלף יאָר פאַר אַ שוסטער!... איר ווייסט וואָס? איר האָט אָקאָרשט געזען, ווי מ׳האָט אויסגעבעט די שטאַל פון פיישקעס בהמה ווענן? זאָל איך קרענקען, אויב ביי מיר האָט מיין ווייב אַזאַ „ראָשקאָש", ווי ביי אים זיין בהמה!... – און די פאַרגעלטע קאָראַווע הענט, אין איי־נער האָלט ער דעם פאַלדז פון קאַלעך און מיט דער צווייטער נעמט ער אַראָפּ אַ שטיקל מעזדרע פון באָרד. די באָרד און די ברעמען זענען ביי אים פאַרקרומט, ער וואַרט: „זאָלן די יונגעלייט ענטפערן". ער האָט דאָך ערשט אַרויסגעזאָגט אַ גע־דאַנק!"

— — — — — — — — — — — — — — — —

נאָך דער האַרבאַרניע מיט דער מיל הויבט זיך אָן די שי־ניצע. דאָרט ווּינען אויך אַ צוויי פויערים האָנטשאַרעס. זיי לעבן גוט מיט די יידן, זיי גייען אַריין אַמאָל פרעגן אַן עצה. דאָרט ווּינט אויך דער גרויסער און שיינער פומין. ער איז אַ מילנער. און דאָ צווישן מיל מיט דער האַרבאַרניע לויפט דורך דער ברו־קירטער שליאַך אין שטעטל אַריין. ער לויפט פון ווערפּי, פון מאָזשאַרי, פון פּאָקאַליאָוו, און פון יענער זייט פּאָקאַליאָוו איז סאָמע אָוורוטש. פון אָוורוטש איז שוין די וועלט מיט דער האַנט צו דערלאַנגען – דאָרט גייען דאָך שוין באַנען!...

5 די הייזער אין שטעטל

די הייזער אין שטעטל, אויסערן מאַרק, זענען אַמיינסטן געמישט — יידישע שטיבער מיט שכנישע פויערשע הויפן. ביים פויער בליען זומער קאַשטאַנען און ניסן-ביימלעך. ס׳וואַקסן דאָרט אויך ווײַנשל מיט עפל. און ביי יידן, אויב ס׳איז דאָ אַ בייטל אונטערן שטוב, פאַרזייט מען קאַרטאָפל. קאַרטאָפל און אוגער-קעס. ביי די זייטן — פאַסאָלעס, קירבעסן און פשעניטשקעס. און אויב ער פאַרגינט זיך אָפּשפּאָרן אַ שטיקל ערד פון צוויי אַרשין אויף צוויי, פאַרזייט מען אַרבעס.

אויסער אַרבעס און ווײַנשל, וואַקסן דאָך נאָך אין יעדער הויף „האָלאָפּוזן״ (הוילע פּופּעקלעך), אין די גרינע הויפן וואַקסן ווייסע קעפּלעך, אין די שמאָלע הויפן — שוואַרצע. אין די ברייטע הויפן בלויע אויגעלעך, אין די ליקן — שוואַרצע. פרעגט זיך נאָר די פראַגע: אויב אַזוי, פונוואַנען ווייסן די ווייסע קעפּלעך זינגען פאַר די שוואַרצע „זשיד פּאַרכאַטי, האַוונאָם נאַפּכאַטי...״

און די שוואַרצינקע — פונוואַנען ווייסן זיי זינגען אויף צו-ריק: „מוזשיק כאַם, פרידי ק׳נאַם, נאַ ועטשערו האַוונאָ דאַם״ — און אַזוי ווייטער.

קיינער לערנט זיי דאָך נישט דערויף.
בלייבט אַ קשיא!

חוץ-דעם אָבער לעבן די פויערים גוט מיט די יידן. מ׳קאָן נישט זאָגן: אַ שוסטער, אַ פעלצנמאַכער, אַ האַרבאַר, אַ שמיד. די פויערים האָבן ליב אַזעלכע. זיי רעדן זיך גוט צונויף צווישן זיך. קאַרטאָפל, מעל, האָניק, אַ קאַלב — פון איין זייט; אַ יוכט, אַ פעלץ, אַ פּאָר אויפגעניייטע שטיוול — פון דער צווייטער זייט! זיי רעדן זיך צונויף צווישן זיך אַזוי מיט די קצבים, אַזוי מיט די ליוועראַנטן, אַזוי אפילו מיטן קליינטניק. און ס׳דוכט זיך, אַז זיי וועלן לעבן גוט צווישן זיך אַזוי ביז משיח וועט קומען.

ס׳קאָן זיין! ס׳קאָן זייער זיכער זיין

VI פּעטליורע, אוורוטש און סלאַוועשנע

1 פּליטים

...זאָרגן וועגן די בעזשענצעס קאָן בוזי אויך, אַזוי אָדער אַנדערש. אָבער א י ך זאָל אין דערזעלבער צייט נישט אויפהערן זי ליב האָבן, אַפילו אויף אָט אַזוי פיל־אָ. דאָס הייסט, אַז איך זאָל אַפילו אויף קיין רגע פון איר נישט אויפהערן קלערן. איצט זעט איר שוין, אַז זי איז נאָך אַ קינד? אַ פּיצל קינד! — אַ קינד וועט דאָך אויך אייפערזוכטן זיין מאַמען צו יעדן זייטיקן, וועמען יענע שענקט אויפמערקזאַמקייט, כאָטשבי אויף איין מינוט. „ניין, קיינער האָט קיין רעכט נישט אויף זיין מאַמעס צייט. זי געהער נאָר אים!"

איז אויב איך זאָל זיך פּלוצים פאַרטראַכטן פון עפּעס... פון וואָס קאָן איך זיך פאַרטראַכטן, מיינט איר? – פון די בע־זשענצעס! — איז רעכט, אַז זי זאָל אויף מיר ווערן אַפילו גוט אין כעס אויך.

פאַרוואָס זי איז אין כעס, זאָגט זי נישט.

— אַזוי! דערפאַר!...

ס׳קאָן געבן, אַז זי ווייסט אַליין נישט פאַרוואָס, אָבער איך ווייס.

דאָס קאָן זי נישט ליידן, מיינע געדאַנקען זאָלן אַבי אויף וואָס אַריבער חוץ איר!...

ווער זענען די בעזשענצעס? – פרעגט איר.

די אָוורוטשער יידן. גאַנץ אָוורוטש.

די פּעטליוראָווצעס מיטן קאָזיר זירקאָ בראש האָבן דאָרט געמאַכט חושך! ימח־שמם זאָלן זיי ווערן, די פּעטליוראָווצעס, וואָס זיי צעמאַכן פון אַ שטאָט:

גרייז און יונג, פֿאַרנומענע מענטשן און קינדער בײַ דער ברוסט. באָבעס, אַלטע ווײַבער, גימנאַזיסטן, בעל־מלאכהס — אַלע זענען זיי אין איינער אַ הלופֿער נאַכט געקומען צו אונז קיין סלאָוועשנע. אַלע באָרוועסע און צעשלאָגענע: ווער מיט דער גאַנצער משפּחה, ווער מיט אַ האַלבער און ווער גאָר איינער אַליין מיט זיין וויסטער און זינדיקער נשמה, ווי אַ בייזע גע־דעכעניש פֿון „עוויגן יודע", ווי אַ חרובער שטאַם, אָן זאַפט און אָן צווייגן, זיך צוגעשטעלט מיטן גלות: „טאָמער האָט עמעצער אויסגעפעלט צו אַ מנין? — אָטאָ בין איך אויך דאָ!"

די גאַנצע שטאָט איז זיך צעלאָפֿן. ס'איז געווען זייער הייס אין אוורוטש, ד. ה. נאָר דעם „יידישן" אוורוטש איז געווען הייס. דעם גויישן, פֿאַרקערט, איז געווען סאַמע געמיטלעך. זיי זענען נאָר געווען פֿאַרנומען מיט אַ נײַעם מין „זשניוואַ".

— גאָט האָט געהייסן, מ'זאָל אויטרייניקן די יידישע הייזער מיט די קליטן !...

זיי האָבן זיך געטיילט מיט דער גערעטעניש.

אַזויפֿיל יידישע דירות אין אוורוטש. וויפֿל דירות, אַזוי־פֿיל פֿאָר קאָלדרעס, אַזויפֿיל אָנטון, וועש, געפֿעס און גלאָז אין די פֿענסטער.

אָ, דער גויישער אוורוטש איז געווען שטאַרק פֿאַר שמאַיעט.

„גאָט האָט געהייסן צוקלויבן די יידישע קלייטן":

איז געוואַנט, איז לייוונט מאָראָזאָווס, איז טאַראַן, זיידנס, קעסטלעך צוועקעס. און איינע אַ נאַרעשע גויע אַ צעטומלטע טראָגט זיך אַרום מיט אַ בינטל „אכטער" גלעזלעך־צו־לאָמפּן און זי איז צעטראָגן, זי ווייסט נישט מער וואָס צו טון. — — — — —

דער יידישער אוורוטש איז היינט אין סלאָוועשנע.

אַ פֿאַס האָט זיך אַריינגעשטופּט אין אַן עמער אַריין. אַ שטוב אין אַ קעסטעלע פֿון מאַכאָרקע. און דאָס קעסטעלע איז נאָך דערווייל אַן און פֿאַר־זיך מיט איריקס פֿאַרנומען.

איר ווילט וויסן, ווי אַזוי־זשע האָט מען זיך פֿאָמעסטיעט? האָט איר זיך אַ פּראָסטן חשבון: 40 מאַן זענען נעשלאָפֿן בײַ אברהם־בערן דעם ווייבערשן שניידער. איין גרויסער צימער איז

אברהם-בערס שטוב. דאָרט איז זיין שלאָפצימער, זיין קיך (איבערגעהאָנגען מיט אַ ליילעך), זיין עסצימער, זיין ווערקשטאַט און דעם זונס – לייבלס – שערעריי (אפשר די בעסטע אין שטאָט).

טאָ ווי אַזוי, – פרעגט איר, – שלאָפן איבער ביי אברהם-בערן דעם ווייבערשן שניידער פערציק נפשות?

אפשר זענט איר קיינמאָל קיין „בעזשענצעס" נישט געווען!

די ערד האָט מען אויסגעשפּרייט, מיט וואָס ס'האָט זיך געטראָפן, און מ'האָט זיך אויסגעמישט – ווייבער, מאַנסבלען, קינדער און מיידלעך. מ'האָט זיך אויסגעלייגט איבערן שטוב און מ'איז געשלאָפן: אונטערן טיש, אונטער די בעטן, אויפן טיש, אויפן אויוון, אויף די בעטן, צווישן די מאַשינעס – פון יענער זייט ליילעך, אויפן טאָפּטשאַן און נעבן פּאָמאָיניצע.

אינדערפרי האָט מען זיך אַלע אויפגעהויבן און זיך גענומען אַרומקוקן, אַזויווי אויפן וואָקזאַל, וואָס צום עולם התוהו!...

און אברהם-בער מיט דעם געזינד זענען דימענטענע מענטשן, האָבן זיי אויף זיך גענומען אַלץ און זיך געטיילט מיטן לעצטן געבאָרגטן און בעל-מלאכהיש-פאַרדינטן ביסן.

חוץ אברהם בערס שטוב זענען געווען נאָך שטיבער, גרעסערע, קלענערע, ווי זשע אין אַ ישוב ס'פירט זיך. און אומעטום איז געווען אוורוטש. מיט זיינע בעל-מלאכות, קאַזיאָנע-ראַבינערס, אַדוואָקאַטן און וועמען איר ווילט אַליין.

פונדעסטוועגן האָט מען אין איינעם אַ פרימאָרגן זיך פאַרגינט און מ'איז אַרויס מאַכן אַ ציילונג; אויף אָרגאַניזירן און אויסטיילן אַ העמד, אַ זשילעט, אַ קליידל און אַ שטיקל ברויט...

אוורוטש קרעכצט גוט אויף וואָס ער איז אַרויפגעקומען. ער האָט דאָך אַפריער אַפילו נישט געוואָלט רעדן מיט קיין „סלאָוועשנער קאָלטן". נאָר, מילא, דאָס איז מיר גאָרנישט מיט נישט, דאָ איז אונז נישט גוט מיט אַן אַנדער זאַך:

וואָס ענטפערט מען די מעשטשאַנעס, די גויים אונזערע?

„אוורוטש האָט זיך אַהערצו אַריבער געקליבן?!"

גאַנץ אוורוטש האָט זיך אַהערצו אַריבערגעקליבן מיט די בעבעכעס. עלטערע זענען געוואָרן הילפלאָז, ווי קינדער. הילפלאָז,

גאַקעט און הויל. קינדער קליינע פאַרשטופּט מען דעם מויל עפּעס מיט אַזעלכע מינע-מאָדנע תירוצים, וואָס זיי האָבן קיינמאָל אין לעבן נישט געהערט. — טאָ וואָס-זשע ענטפערט מען פאָרט די סלאָ-וועשנער מעשטשאַנעס וועגן אוורוטש? —

מיר האָבן היינט שפּעט געגעסן וואַרמעס. בוזי איז געווען אויף מיר אין כעס, פאַרוואָס מיר איז, פאַרשטייט זיך, געקומען. אין דערזעלבער רגע אָבער האָבן זיך צעשיינט אירע אויגן, ווי די זונען, און זי וואַרפט זיך מיר אַ אויסגעהונגערטע, פאַר אַגאַנצן טאָג, אויפן האַלז...

וואָס זאָגט איר? אַ גרויסע עדה איז איצט איז גלות, אַ עדה אַן אָפּגעגאַנגענע מיט בלוט. מיר איז עפּעס נישט שיין, און טאַקע ניין! איך וועל זיך אפשר איצטער מיט בוזין נישט קושן! — — — — — — — — — — — — — —

אָוורוטשער יידן האָבן צוגעזאָגט, אַז זיי וועלן אונזערע סלאָוועשנער יידן קיינמאָל נישט פאַרגעסן... און זיי האָבן נאָך אַ וואָך, נאָך צוויי וואָכן פאַרבראַנגען אָפּגעליידיקט סלאָוועשנע. ווער צו פוס און ווער מיט דער פור. פריער האָט מען געווען געשיקט שליחים. יחידים האָבן בסוד זיך צעפּרעגט אויף זייערע סעקרעטן 1) די שליחים, די מער דרייסטע פון דער עדה, האָבן שוין פון דער שעה געוווינט אין צוויי שטעט — אין אוורוטש און אין סלאָוועשנע. דערנאָך איז גאַנץ אוורוטש אַרויס פון סלאָוועשנע און ס'איז געוואָרן וועלוועלער ברויט.

איינציקע, איינציקע נאָר האָבן זיך אָפּגעשטעלט. ווער ביי פריינט און ווער ביי נשאר-געלט. זיי האָבן מיאוסע זאַכן געזען פאַר זיך אין אוורוטש. זיי ווילן נישט מער; האָבן זיי זיך ביז אַ צייט איינגעבירגערט ביי אונז אין סלאָוועשנע.

בוזיס מומע פריידל מיט איר 13-יאָריקן יאַנקעלען זענען

---

1) אין פאַרהוילענע ערטער דורך פאַרשידענע המצאות, פאַרמאָווערטע אָדער פאַרגראָבענע גוטס.

אויך געבליבן אין סלאָוועשנע. נאָר איר מאַן וווינט אין צווי שטעט, דער הויכער אברהם שמואל. ער וווינט אין אווריטש-אַ שטאָט און אין סלאָוועשנע – אַ שטאָט. – – – – – – – – – –

2 פּריזיוו 1№

זינט איך לעב האָב איך פון בוזין באַקומען צוויי בריוו-לעך, איינעם זייער אַ קליינינקן מיט איר שוועסטערל געשיקט, מיט רחלען. דאָס איז געווען נאָך איידער אַלע זאַכן. בוזיס פאַ-מיליע איז נאָך געווען אַן אַנדערע און מיינע אַן אַנדערע.

דאָס איז געווען דענסטמאָל, ווען איך האָב אָנגעמיטן בוזיס מאַמע און בוזין אַליין וועגן זייער אַן ערנסטן ענין, און איך האָב זיך צו זיי געבעטן פאַר אַן איידעם. אויף בוזין האָט זיך דענסטמאָל געדרייט דער שלייער נישט ווינציקער, ווי אויף מיר, און זי איז טאַקע געווען גוט ברוגז, למאי האָב איך זי אַזוי פלוצים צוגעשטעלט צו דער וואַנט און מיט אַזאַ איבערערנס-טער פראַגע. זי האָט אָבער נישט געלאָזט לאַנג אויף זיך וואַרטן און מיר צוגעשיקט אין אַ טאָג אַרום מיט רחלען אַ קוויטעלע. צו-געשיקט אויף העברעיש: „בא אלינו היום בשעה השניה. בוזיק געגמאַן" 1) פון יענעם טאָג אָן איז דאָס מיר געוואָרן אַזוי גוט צו לעבן אויף דער וועלט. אַזוי גוט, אַז יעדערער מעג מיך, אַן דער קלענסטער מורא, אָנרופן נאַר און שוטה, און מיך וועט גאָר נישט אַרן. – – – – – – – – – – – – – – – – – –
– – – – – – – – – – – – – –

מער האָט דער בריוו נישט באַטראָפן, ווי פינף ווערטער. און די חתימה – צוויי. אַרום און אַרום – זיבן.

דעם צווייטן בריוו האָב איך שוין באַקומען אויף יידיש געשריבן. אַ ביסל אַ בייזן, וואָרום זי איז מן-הסתם געווען גערעכט.

1) קום צו אונז היינט צווי אַ זייגער, בוזיק געגמאַן.

אין אווודטש האָב איך אים באַקומען. די מאַמע חיהטשיק האָט מיר אים געוועז אַליין געבראַכט צו פירן.

„איך זאָל זיך למען־השם און למען־השם נישט שטעלן צו פּעטליורעס פּריזיוו, זי איז נישט מחויב צו זיין ערלעכער פון אַלעמען. אַלע באַהאַלטן זיך אויס און... נאָכאַמאָל דאָס אייגענע".

וואָס האָט זי נאָך אויפן סוף צוגעשריבן, אַז

„זי קושט מיך שטאַרק".

פון וואָס ס'איז מיר אויף מיין אינדערפריענדיקער פּריזיוו־דיקער אכסניה געוואָרן ליב, און איך האָב פּלוצים דערפילט אַ פייערדיקן הויך אַרום מיין פּנים. אַזוי אינמיטן־דרינען בין איך געשטאַנען לעבן אַ דאַוונענדיקן יידן, וואָס אין אַ געדיכטן טונקלען טלית איינגעהילט, — ער איז אויך געווען גאַנצפריענדיק־אינדער־פרעמד און איז אויך געווען אַ פּריזיוויניק. — — — — — — — — —

זינט איך לעב האָב איך באַקומען צוויי בריוו פון בוזין: איינעם אַ לשון־קודשדיקן פון פינף ווערטער און איינעם אַ יידישן פון 15 ביז 20 ווערטער. און ביידע זענען זיי געווען אַזעלכע שטאַרקע, ווי זיבנונפופציקער מיט ניינציקער געמישט, און אַזעלכע גוטע, אַז אין משך פון אַ צייט נאָכאַנאַנד האָסטו זיי געפילט...

— ווי קלערט איר — איך האָב שכל געהאַט אויסבאַהאַלטן אָט אָ־די צוויי בריוו בוזיס? — — — — — — — — — — — — —

— —

אַז אַלצדינג איז אָבער אַ חלום שבחלום — קען איך זיך איצט גאָרנישט גלויבן, אַז איך בין אומגעפאָרן צו פּעטליורען צום פּריזעוו, און פּעטליורעס דאָקטאָר (אָדער אפשר איז עס געווען פונקט אַ גוטער דאָקטאָר) האָט מיך געבראַקעוועט? און איך בין געקומען מיט נאָך פורן צוריק אַהיים, און אינמיטן טאָג?

בוזין האָב איך געטראָפן ביי מיין טאַטן אין שטוב, ווי אַ יונגע עגונה — אַן ע ג ו נ ה אָן 5 מ י נ ו ט. און דענסטמאָל איז ביי אונז געווען עפּעס אַ יום־טוב אינדערוואָכן. בוזי איז, ווי אַ ציגעלע, מיר געשפּרונגען אויף די אַקסלען און אויפן האַלדז (פאַרשטייט זיך, ווען מיינע לייט האָבן נישט געזען).

ס'גלויבט זיך מיר אָבער נישט, אַז דאָס בין א י ך געפאָרן צו פעטליורען צום פריזעוו און בין געקומען צוריק.

---

3 פריזיוו 2 №

אַ צווייטן מאָל זענען אומגעפאָרן אונזערע האַרבאַרעס צום קאָזיר-זיקאָ (אויך צו פעטליורען צום פריזעוו) און אויך קיין אוו-רוטש.

עפּעס אַ יידל פון יענע אינסטרוקטאָרן האָט שכל געהאַט זיך צו שאַרן צו די פּעטליורעס און זיי עפּעס אָנעצהנען:

ער האָט זיי געעצהט, אַז זיי זאָלן צונויפרופן די „שקיר-ניקעס" פון שטאָט און פון אַרום, זאָלן זיי צושטעלן שטיוול פאַר דער „רעגוליערער אַרמיי." —

צווי בעלי-עגלות האָבן געפירט אונזערע האַרבאַרעס קיין אוורוטש. און אַגאַנץ וועג, ווו אַ דאָרף, שטעלן זיי זיך צו און עצהנען זיך פונדאָסניי:

„פאָרן צי נישט פאָרן?"

איינער גיט אויף, עטלעכע הערן זיך צו, און די איבערי-קע שרייען אין איין קול:

„זאָל אייך גאָט היטן! אַז מיר וועלן נישט פאָרן, וועט מען קומען און מ'וועט חרוב מאַכן די גאַנצע שטאָט!".

די האַרבאַרעס זענען דינסטיק געפאָרן אַהין און מיטוואָך זענען זיי געוועזן אויף צוריק. דוכט זיך, וואָס? זיי זענען אָבער פאַר די צוויי טעג גראָוו און אַלט געוואָרן, און מ'האָט זיי דוקא נישט אָנגערירט:

„די „שקירניקעס" טאָר מען נישט טשעפּען!".

און די שקירניקעס זענען אויך ג ע ו ו ע ן אין לייבן-גרוב... זיי האָבן געזען דעם קאָזיר-זירקאָ אַליין, אַ שוואַרץ-לאָקיקער, אַ גרויסער, אַ שיינער און אַ העלד!

ס'האָט זיי געוואָרפן אַ צאָן אָן אַ צאָן, די שקירניקעס, און

מ׳האָט זיי איבערגעגעבן צום יידל. דאָס יידל האָט זיי אומגע־פירט אין פּלוצים אוקראַיניש־געוואָרענע אַנשטאַלטן, דאָרט האָט מען מיט די שקירניקעס גערעדט אויף אוקראַיניש און געשריבן אַן אָפּמאַך, און די שקירניקעס זאָל מען אָבער נישט וואַגן אָנ־רירן.

אונזערע שקירניקעס האָבן סוף־כּל־סוף פֿאַר די אַנדערהאַלבן מעת־לעת קיין סך נישט געזען. — זיי האָבן נאָר געזען „אים״ און „זיי״.

— וואָס נאָך האָבן זיי געזען?

יידישע צעמעקטע, פינסטערע פּנימער; טויטע גאַסן, ווי אין אַ וויסטער חגא, און צוגעשטילטע, צעביילטע הייזער.

זיי האָבן געזען, ווי מ׳שלאָגט שוין 5 מאָל געשלאָגענע יידן, און אַ געדיכטן פּחד האָבן זיי געזען, וואָס מ׳קאָן אים אָנטאַפּן מיט די הענט. אַזוי אַ חוץ דעם האָבן די שקירניקעס קיין איבעריקע זאַכן נישט געזען, און זיי האָט מען נישט גע־טאָרט משעפּען אויך. יעדע רגע איז זיי אָבער סיווי איינגע־פאַלן דער מאַמעס מילך, וואָס זיי האָבן אַמאָל געזויגן. און דאָך זענען זיי פאָרט פאַרפאָרן בשלום אַהיים.

די שקירניקעס, זעט איר, האָבן אַלע געהאַט אַ טראָפּנדל פרייד אין די קעשענעס, וואָס זיי האָבן עס געהאַלטן פאַרשטעלט, אפילו פון זיך אַליין...

ווייל יעדע רגע האָט געשמעקט מיט וידוי, מיט פּרי־צייטיקן, קלעפּיקן טויט, און די האַרבאַרעס האָבן זיך דערווייל אַליין פון דער פרייד אָפּגעזאָגט ביז אַ צייט.

איצט מעג מען שוין דערציילן:

שמואליק האָט אויף טויט דערשראָקן דעם קאָזיר־זירקאָ.

איבער שמואליקן האָט מען אויפגעבורעט דאָס גאַנצע חיל, און די יידישע הייזער האָבן אויף אַ רגע אָפּגעאָטעמט.

שמואליק איז א ייד אַ צעפלויגענער. שמואליק איז אַ ייד אַ האָן.

שמואליק איז אַ ייד, וואָס האָט צוואַנציק יאָר געאַרבעט אין פרעמדע האַרבאַרגיעס, איצט איז ער געפאָרן מיט זיינע געוועזענע באַלעבאַטים, ווי אַ זעלבסשטענדיקער שקירניק.

שמואליק קאָן זיך נישט חתמענען. שמואליקן טראָגט דער קאָפּ נישט אויף קיין גרויסע זאַכן, זיצט ער איצט אויף איינער פון די צוויי פורן און פאַרשעלט זיך דאָס געביין.

„למאי איז ער געוואָרן אַליין אַ באַלעבאָס?"

ער פאַרשעלט זיך דאָס געביין, ער איז צעפלויגן, און איין געדאַנק קלעפּט זיך נישט ביי אים צום צווייטן. די האַרבאַרעס האָבן פון אים געלאַכט, אים אונטערגערייצט פונדערגרינג, און שמואליקן האָט געקלאַפּט אַ צאָן אָן אַ צאָן...

דאַרף נישט אויספאַלן שמואליקן עפּעס אַ מויל און זיך צערעדן?

שיעור וואָס ער וויינט נישט, אָבער ער רעדט!

און צו וועמען? צום קאָזיר-זירקאָ אַליין!

— אדוני עלטסטער, — זאָגט ער — שיק אונז וואָס גיכער אָפּ, מיר זאָלן כאָטש באַווייזן אַהיים פאַרפאָרן!

— וואָרום וואָס? — פרעגט דער קאָזיר, גרויסהערשעריש און אָפּגעהאַקט.

— וואָרום מוזשיקעס מיט ביקסעלעך האָבן אונז באַגעגנט פאָרנדיק און האָבן אונז געזאָגט, אַז זיי גייען אויף אורוטש, גייען זיי.

און ביי שמואליקן קלאַפּן דערווייל די ציינער אין מויל.

אָבער דער קאָזיר-זירקאָ האָט זיך פאַרזיכטיק און גרויסמוטיק נאָך עפּעס דערפרעגט. דער קאָזיר-זירקאָ האָט זיך נישט געשעמט פאַר שמואליקס פור שקירביקעס און ס'האָט זיך ביי אים אַרויסגעכאַפּט:

„ני, גוט, מירן זיי ווייזן, אייערע מוזשיקעס".

אין דעם צווייטן צימער האָט דער קאָזיר עפּעס פאַראָרדנט, איז געוואָ־ן אַ גערודער. די אָנגעזויפּטע האָבן אינמיטן-דרינען געדאַרפט אויפהערן טאַפּן אין די יידישע ליידיקע, צעביילטע הייזער. געוועור האָט אָנגעהויבן קלינגען. און שמואליקס פור האָט מען געגעבן צוויי שומרים ביזן אַרויס פון שטאָט:

„די שקירניקעס זאָל מען נישט אָנרירן".

און יענע האָבן דאָך נעבעך נאָך פריער עפּעס, על-פּי-טעות,

געווען אַרויסגעשלעפּט פון דער פור. האָבן זיי עס גיך אַריינגע־
לייגט אויף צוריק, און מ'פּאָרט

אפשר האָט טאַקע שמואליק באַגעגנט פאַרנדיק גאָיטשיקעס מיט ביקסן, און אפשר האָט זיך אים נאָר אויסגעדאַכט אַזעלכעס, נאָר איצט האָט ער זיך שוין נישט פאַרשאַלטן דאָס געביין.

יידן האָבן פּונקט געהאַלטן צווישן מנחה און מעריב אין דעם קלייזל, וואָס אַנטקעגן שאָסיי, וועןביידע פורן זענען נאָענט אַהין צוגעפאָרן.

די שקירניקעס — זיי זענען געוואָרן גרוי פאַר איין מעת־לעת, אָבער נישקשה, זיי האָבן שוין וואָס צו דערציילן: כאָטש בסוד, כאָטש שטיל, כאָטש נישט דערזאָגטערהייט.

וויפל שטיוול האָבן זיי צוגעזאָגט געבן?

וויפל צען סלאָוועשנעס וועלן פאַר קיין צען יאָר נישט אויסאַרבעטן!

זעט איר שוין? מיין טאַטע איז אויך געפאָרן צו פעטליורן צום פּריזיוו. אַהין פאָרנדיק האָט ער זיך אָפּגעשטעלט נעבן מיין פאָר־פאָלקישן צימער. ער איז אַראָפּ פון פור און איז אַריין צו די קינדער זיך זעגענען.

קומענדיק צוריק, זענען מיר שוין געווען ביי אים. זאָל דער טאַטע דערציילן, ווי האָט מען דאָרט די שקירניקעס באַגעגנט, און איידער מיר וועלן בלייבן מיטן טאַטן וויטער אויף אַ צייט ברוגז, לאָמיר כאָטש איצט אָפּטרינקען אײנײַנעם טיי.

---

4 „פּערציק אן איינעם"

מיט וואָס איז קאָזיר־זירקאָ אַוועקגעפאָרן פון אורוטש?
ער איז אַוועקגעפאָרן פון אורוטש מיט קאָלדרעס, מיט געוואַנטן, פון די לעצטע באַהעלטענישן אַרויס, מיט אָנגעפּרעסטע פּיסקעס און עטוואָס דערשראָקן.

די באָלשעוויקעס גייען אויף אים פון מאָזיר.

טאָ וואָס האָט קאָזיר־זירקאָ געבעטן פאַרן אַוועקגאַנג?

זיינע שליחים זענען געקומען צו לויפן און האָבן איבער־געגעבן, אַז קאַזיר־זירקאַ „האָט געבעטן" — די שענסטע לייט פון שטאָט זאָלן אַרויס צו זיי צום באַן. ער דאַרף עפּעס זאָגן.

און צי די יידן זענען געגאַנגען?

יאָ, געגאַנגען, — דער פּער פון שטאָט, די וואָגיקסטע האָבן גענומען אונטערפרישן איינער דעם אַנדערן און... ער וויל עפּעס זאָגן. און... מ'מוז גיין. און... מ'ווייסט נאָך נישט, צי זיי פאָרן שוין אַוועק. און... מ'קען אים נישט מבזה זיין — מ'מוז אויסהערן „זיין רעטש" אויך!

60, 70, 100 מענטשן זענען אַוועק צום באַן עפּעס הערן. דער באַן אָבער האָט נאָך צייט, ער קאָן נאָך מיטן עולם שפּילן, ווי אַ קאַץ מיט אַ מויז:

טאָ זאָלן זיי דערווייל וואַשן די ווענט פון די וואַגאָנעס..

זאָלן זיי זינגען לידער פון ציון...

זאָלן זיי ווייזן די שטיוול — עמעצער פון זיי גייט דאָך באַך, דוכט זיך, אין שטיוול, און...

זאָלן זיי פּאַטשן איינער דעם אַנדערען אין די באַקן, און...
דער פּאַראָוואָז פייפט שוין, טאָ זאָלן זיי, די יידן, זיך אויסגלייכן און הערן — דער צוג גייט דאָך שוין אַוועק!...

הערן איז דווקא געווען וואָס. ס'איז אפילו געווען וואָס צו זען אויך (ווען ס'וואָלט מיטאַמאָל נישט געוואָרן פינסטער אין די אויגן): דולעס פון ביקסן, רעוואָלווערן, שאָסן־קנאַקן, רויך און בלוט.

אפשר זענען זיי שוין אַלע געווען אויסגעקערט מיט די נאַקנס צום לויפן, — פּיס אָבער האָבן זיי געהאַט קורצע.

דער באַן איז געפאָרן, ווי אַ פאַבריטשנע פעלד־מאַשין, האָט געקאָסעט און נישט געלייגט אין קיין גאַרבן, נאָר גלייך אין סטויג אַריין.

דער באַן איז אַוועקגעפאָרן, און אפילו קיין איין אויסגע־פּוצטן פּעטליוראָוועץ נישט איבערגעלאָזן אויף קיין רפואה. ערשט

אין אַ האַלבער שעה אַרום איז די שטאָט געלאָפן געוואָר־
ווערן : —

„פאַר־וואָס קומען נישט די שטאָטלייט אַזוי לאַנג ? פאַר־
וואָס האָט מען געהערט אַזאַ ווילד שיסעריי, און דער באַן האָט
אַזוי לאַנג געפייפט (ס'איז דאָך אינגאַנצן אַ ווערסט פון שטאָט).
אפשר אַ נייע מלחמה ? האַ ? — — — — — — — — — — — — — —

— —

אַ שעה האָט געוועוט דערקענען.

לעבעדיקע האָבן פרישע, נאָך וואַרעמע פריינט געדאַרפט
דערקענען.

יעדער נאָך וואַרעמער פאַרבלוטיקטער קערפּער איז געווען
אָפּגעשלעפּט אין אַ זייט. אַ הייפל לעבעדיקע פון ווייב און
קינד, פון שוועסטער און ברידער האָבן זיך אַנידערגעזעצט באַ־
הוילן זייער אומגעריכטן וואַרעמען קרבן. הייפעלעך, הייפעלעך
זענען צוגעקומען מיט צעגרוילטע לייבער, מיט פלוצלעכע צע־
בויטעטע אויגן. אינדערגיך געוואָרפן, דערקענט, געפונען, — און
זיך אַנידערגעזעצט אָפּריכטן די יללה. אָט פונקט ווי נאָך דעם
וואָלטן זיי געגאַנגען אַהער שוין פון פריער צוגעגרייטע, אָדער
ווי ס'וואָלט, אפשר, געווען פון פריער אַזאַ מנהג. אַ פאָלקס־
טאָג אַזאַ, וועלכן מ'דאַרף אָפּריכטן און קלאָגן : הייפל און
הייפל — און איר קרבן, הייפל און הייפל — און איר אומפּאַר־
צוימטער גרוילנדיקער בת־קול.

באַפּעטיקט אַ פעלד מיט בלוט, און מ'ווייסט נישט ווער
איז דער באַלעבאָס פון דעם חלק.

און אַנטקעגן האָט זיך אַ נפשל פון אַן אַנדער פאָלק —
אַ באָרוועס שיקסעלקע פון די אייזנבאַנער — זיך אַרויפגעדראַפּעט
אויף אַ פלויט און צוגעזאָדן געוואָרן : זי האָט עפּעס געזען,
אויף עפּעס געקוקט און די אויגן אָפּרייסן נישט געקאָנט. — —

— —

„פערציק אָן איינעם" — האָט דערנאָך אין אַ צייט אַרום
אַ יונגערמאַן אַריינגעשריבן אין אַ בלאַט.

אַ פאַרשטעקטע, אַ הילפלאָזע מצבה :

40 אָן איינעם".

אָבער נאָך איידער מ'האָט געוווסט קלאָר דעם חשבון „וויפל ?", איז שוין אוורוטש ווידעראַמאָל געלאָפן :

קיין נאַרינסק, קיין וועלעדניק, קיין סלאָוועשנע... און נאָך — וווהין די אויגן האָבן געטראָגן.

געלאָפן איז מען איצט, כאָטש קיינער האָט נישט געטריבן, — קאָזיר־זירקאָ איז שוין געוועזן ווייט ; און היימישע שכנים האָבן שוין נישט געהאַט צוליב וואָס יענעם שרעקן. — ווייל הייזער זענען שוין נישט געווען קיין הייזער, נאָר ליידיקע צעביילטע חורבות ; אַ שטאָט — אַ חורבה.

לויפן זיך יידן און יידעלעך. און שכנים כאַפּן זיך אַרויס אויף דער שוועל און צום טויער אַ קוק טון.

ווער ס'קוקט מיט רחמנות און ווער מיט הוילן נייגיר אויף עמעצנס גאַליקן בייז־וווּנדער.

VII צוריק קיין סלאָוועשנע

אוורוטשעווער יידן נישט פאַרגינערס לאָכן, אַז צו סלאָוועשנע וועט דער רוח אַליין נישט צושטיין. פאַרגינערס אָבער זאָגן, אַז סלאָוועשנע איז ארץ־ישראל. און זיי זענען צו־פרידן... און קיין אוורוטשעווער זענען שוין ביי אונז ווייטער נישטאָ, חוץ די, וואָס וואַינען אין צוויי שטעט; זענען זיי טאַקע צופרידן, וואָס סלאָוועשנע איז, אָן עין־הרע ארץ־ישראל.

...אָבער פון דער וועלט, נייסן, הערן מיר ביטערע: אין פּראָסקוראָוו, — דערציילן די, וואָס לייענען די בלעטער, — אין פּראָסקוראָוו 3000 יידן צעהרגעט.

— וואָס איז עפּעס נאָר יידן?

— און דריי טויזנט?!

אָ, דריי טויזנט איז עפּעס צו אַ האַמעטנע ציפער. ווי אַ טויבער זעץ מיט אַ קלאָץ אין מוח אַריין: דריי טויזנט! און אַלץ זיי — די פאַרפלוכטע פּעטליוראָווצעס! דאָ ביי אונז, הערט מען שוין פון זיי נישט קיין זכר, און דאָרטן בושעווען זיי נאָך. — דאָ איז שוין ביי אונז פעסטער רייף באָלשעוויקעס אַרום־און־אַרום. כאָטש ביי אונז אין שטעטל איז נאָך נישטאָ קיינער פון דער וולאַסט.

יידן עסן פעטע קוגלען — סיי די קעפּ, סיי דער קלענע־רער עולם. פון אַרום־און־אַרום זענען מיר איין שטיק באָלשעוויקעס־לאַנד. פאַר באָלשעוויקעס דאַרף זיך לעבן יידן גוט. און אָט האָט זיך שוין ביי אונז געעפנט אַ סאָיוז מיט אַ קלוב: פון אוורוטש וועט מען אונז צושיקן אינסטרוקטאָרן! אָבער וואָס נאָך? אין ראַדאָמישלע און אַרום הערט מען עפּעס אַ סאָקאָ־לאָווסקען. „דריי הונדערט יידן, — זאָגט מען, — אין ראַדאָמישלע

צעשניטן". ראַדאָמישלע איז פונדאַנען נישט אַזוי ווייט — 120-150 וויערסט, און פון ברוסילאָוו הערט מען, און פון טשערנאָבל. פע! עפּעס פירט זיך אויף דער וועלט זייער פּאַסקודנע! סטרוק, סאָקאָלאָווסקי, און ווייטער אַמאָל סטרוק, און ווייטער סאָקאָלאָווסקי, און עפּעס אַ זעליאָנע, און גריגאָריעוו. „אין סלאָוועשנע, פאַר הונדערטערלייי, הערט מען נישט אַזעלכס". די ווייבער נאָר, די ווייבער, וואָס גייען אַרום איבער די דערפער, האָבן אָפּט צרות. פאַראַן שלעכטע גוים, וואָס האָבן ליב זיך אַ רייך-טון.

— וואָס, דו האָסט זיך גאָר נישט מורא, ביילאָ, אַרומגיין איבער די דערפער?...

אַ צווייטע גויע דערציילט, אַז 5 סאָקאָלאָווצעס זענען געקומען הייסן און אָנרעדן, אַז מ'זאָל דאָ אויך טון אַזוי מיט די יידן, ווי מ'טוט ביי לייטן! — נאָר דער דאָרף האָט געענטפערט, אַז היגע יידן זענען נישט אַזעלכע. די היגע יידן זענען אַנדערע!

ס'איז שקר-וכזב! דערווייל דאַרפן די דאָרפסגייער טראָגן אויף זיך די אחריות פון אַ גאַנצער שטאָט מיט יידן!... דערווייל ליידן די דאָרפסגייער חרפּה, ווייל יעדעס, אפילו גוט וואָרט טוט אַ שטאָך, ווי מיט אַ נאָדל!... אָבער ס'איז זיכער ליגן! וואָרום ווי קומען אַהער סאָקאָלאָווצעס? דאָס איז איינס. והשנית, האָט שוין אָוורוטש אָפּגעפּאָקט, און פונדאַנען זענען זיכער אַ צרות אַוועק!...

...שאול מיט אָשרן, בוזיקס ברידער, זענען שוין אַ קאָרג יאָר נישטאָ אין דער היים.

פאַרוואָס?

פאַר גאָרנישט!

זיי קנעלן ערגעץ אין אַ דאָרף הינטער אָלעווסק, און דאָרטן זענען די פּאָליאַקן, אָדער ווער! פאַר זיבעציק וויערסט פון אונז זענען אָשרקע מיט שאולן — און זיי זענען שוין אין אַן אַנדער

מלוכה. ווען-נישט-ווען טראָגט עמעצער דורך אַ קאָנטראַבאַנדע פון פוילן צו די באָלשעוויקעס, ברענגט אַ צענטער אויך אַ בריוול, אין היטל איינגענייט.

און ביי אונז אין סלאָוועשנע איז זומער. אָבער טאַקע ליבער זומער. און דער מאַמע אונזערער איז אין אַנדערע פּרטים אַ ים בעסער ווי פריער. מיר האָבן דאָך אַ בהמה — די שוואַרצע בהמה — (אָ, די מאַמע דערציילט זיך אָן אַסאַך חכמות פון איר), און יאָסעלע, רחלע מיט מלכן פאַרזוכן אַלע טאָג מילך!..

אינדרויסן איז ביי אונז שבועות, און אונז איז גוט ווי דער וועלט. אומעטום באַקן זיך בלינצעס. אַנדערע בלינצעס וועלן זיך „באָדן" אין פוטער, אַנדערע וועט מען „טונקען" אין פוטער, די איבעריקע וועלן נאָר „ליגן" נעבן פוטער. אָבער בלינצעס זענען אין גאָר דער שטאָט: יעדער הויף לאָזט אַרויס אַ בהמהלע, און יעדער קוימן לאָזט אַ רויך פון בלינצעס, מיין קליינע מאַלפּע איז היינט אויך זייער פאַרנומען — דער שלייער דרייט זיך אויף איר. אָבער בייטאָג, ווען די ייִנגלעך וועלן זיין פריי פון דאַווענען, און די מיידלעך — פון קאָכן וואַרמעס, ביי-טאָג, ווען אַלע וועלן אָפּעסן די בלינצעס, גיי איך מיט בוזין צו בתיהן אין קלוב אַריין. אין קלוב האָבן מיר אַרבעט, די ייִנגלעך קלויבן זיך אַהין גערן, און דאָרט וועלן מיר לייענען, היינט וועל איך דוכט זיך איינער אַליין דאָרטן דאַרפן האַלטן אַ רעדע. כאָטש בוזי, אַז זי וויל, זאָגט זי, אַז אין ועד איז אַ סך לעבעדיקער. און כאָטש שטאָט איז סיי-ווי באַשמעקט מיט בלינצעס פון עק ביז עק, און שטאָט איז מיט זיך יום-טוב-צייט מוראדיק צופרידן — מ'שמעלצט זיך אַזש פאַר נחת...

יעדער ווייסט, אַז זומער פאַרמאָגט אַ חודש תמוז. אָבער סוף סיון איז שוין אויך גוט וואַרעם, און ביי די האַרבאַרעס אויף די הויפן טריקנט זיך שוין קאָרע. ווער ס'האָט הנאה פון שיינע טעפּיכער אונטער די פיס, ווער פון באַגאָלדעטע כלים, און האַרבאַרעס קוועלן אָן פון פרישער קאָרע, ווען זי טריקנט זיך אין הויף. פרישע קאָרע שמעקט זיי בעסער פון לעקעך.

טרוקענע פעל — בעסער פון געבראָטנס, און דזשעגעכץ בעסער פון עפּל־ווײַן. און ס׳מאַכט נישט אויס — אַז ס׳איז דאָ קאָרע, פּעל, קאַלעך און דזשעגעכץ, איז דאָ לעקעך, געבראָטנס, פעטע קוגלען און געוואַרעמטער בראָנפן. יאָ, אונזערע האַרבאַרעס טרי־קענען איצט קאָרע איבער די הויפן: בײַטאָג — צעבונדן די גאַרבן און אויסגעשפּרייט אַנטקעגן דער זון, פאַרנאַכט — צונויפגעבונדן און אין סטאָס אַרײַן. טרעפט זיך אַ כמאַרע — טאָ כאַפּ וואַרף אַוועק אַלע אַרבעטן און לייג צונויף, טראָג צונויף די קאָרע אונטער אַ דאַך!

אַזוי בין איך אַרומגעגאַנגען מיט יהושען, כ׳האָב געהאַט אַ פרייע „אינסטרוקטאָרסקע" שעה. פּלוצים זענען אַוועק שליחים נאָך מיר איבער דער גאַנצער שטאָט: ס׳האָט זיך אָנגעכמאַרעט, און ס׳ליגט אַ הויף מיט קאָרע!

מיך קוים אָפּגעזוכט און אָוועקגערופן.

אינדערהיים איז שוין די מאַמע בייז געשטימט. די קינדער, די אַרבעטער, שכנישע קינדער: מ׳טראָגט קאָרע, ווער מיט אַ שטריק, ווער מיט אַ האַנטעך און ווער גאָר אין די הענט! או־מעטום טראָגט מען זי: אין הויז פון שטוב, אונטערן קעסל, אין שטאַל צו די בהמות, — צום פערד און אונטערן שאָפע... מ׳דאַרף אַרויסראַטעווען די קאָרע פון דעם רעגן!

בײַ מײַן מאַמען האָב איך שוין דאָסמאָל גאָרנישט אויס־געקומען: „איך גיי זיך אַרום און שפּאַציר, בשעת בײַ איר ווערט באַלד אָפּגענעצט ווערן אַ הויף מיט קאָרע!"...

בײַ וועמען — היי, בײַ וועמען — תבואה, און בײַ די האַר־באַרעס — קאָרע. ס׳ווערט אַ גאַנצער טראַסק!

בוזי האָט מיך איבערגעפרעגט:

— וואָס איז דאָרטן געווען פאַר אַ טראַסק, אין האַרבאַרניע, וואָס מ׳איז דיך דריי מאָל געקומען זוכן?

און איך האָב איר דערציילט:

— דער טאַטע איז נישטאָ אין דער היים, אַ הויף מיט קאָרע, האָט דאָרט געזאָלט געווען פאַרנעצט ווערן...

און דאָס איבעריקע ווייסט זי שוין אַליין, בוזי, אַז די מאַמע קאָן נישט פאַרשטיין, וואָס הייסט איך פיל זיך נישט מעשה באַלעבאָס ביי איר אינדערהיים? וואָס הייסט ס'אַרט מיך נישט פאַר דעם, וואָס ביי זיי קומט פאַר אויפן זאַוואָד?

„וועמען דאַרף אַרן, אַז נישט מיך?".

און צווייטנס:

„וועמען וועט עס אַריינקומען איבער הונדערט מיט צוואַנציק יאָר, אַז נישט מיר?"

יאָ, בוזי ווייסט שוין דער מאַמעס טענות און אינדרויסן ביי אונז איז סוף סיון. סלאָוועשנע איז פול מיט זון און מיט זעט, אין סלאָוועשנע איז נאָר אַ מאַנגל אויף זאַלץ. דאָס יאָ, זאַלץ, מישטיינס געזאָגט, איז פּלוצים געוואָרן אַ סחורה. זאַלץ האָט מען אויפגעהערט האַלטן אין פעסלעך און מ'האַלט זי אין זעק. און דאָס — באַהאַלטן. אויבן-אויף אויב מ'האַלט, איז אין טאָרבעלעך... דער אָרעמער עולם, דער עיקר פּויערים, האָבן זיך וואָס צו מוטשען איבער דער פאַרשאָלטענער זאַלץ. פון די דריי אומגייענדיקע מטבעות: געלט, זאַלץ און קאָרן, איז זאַלץ געוואָרן דער גרעסטער מיוחס. די ווייבער אין די דערפער אַריין האָבן אָנגעהויבן טראָגן ווינציקער טעפּ און מערער זאַלץ.

„אין דאָרף פאַר זאַלץ וועסטו קריגן אַלץ!"

„האָסטו נאָר אַ פודל זאַלץ אין שטוב, וועסטו שוין האָבן פון אַלדאָס גוטס אין שטוב!"...

און אין אַ מאַרקטאָג צווישן די וועגן טראָגן אַרום די ווייבער נישט קיין טיכעלעך געלט, ווי אַמאָל, נאָר אַרבעלעך זאַלץ.

— וואָס ווילסטו פאַר דעם האָן?

— אַ פונט.

— פאַר דעם דייזשקעלע?

— אַ האַלב פונט.

— פאַר דעם וואָגן האָלץ?

— צוויי פונט.

— פאַר דעם וואָגן היי?

— 6 פונט.

אַ מאָדנע וועלט! זיצסטו אין שטוב, האָט זי נאָך אַ פּנים

פון אַ וועלט, אין מאַרק אָבער איז די וועלט אַן איבערגע־קערטע!

אַ פויער ברענגט צו שלעפּן אַ וואָגן האָלץ, ווי אַ שטויג. ער מיט די חיות האָבן אויף דעם געהאָרעוועט אַ מעת־לעת. און צוריק פירט ער אין אַ טאָרבעלע אויפן דנאָ אַביסעלע קוימיקע זאַלץ. און אויב געמאָלענע, האָבן שוין זי די פויערים אויסגעפּרוווט — זי איז נישט געזאַלצן! ווייזט אויס, געמישט אויפדערהאַלב מיט קרייד אָדער מיט מעל.

יאָ, ס׳זענען פאַראַן היינט בעלנים אויף קאַרגן אַ פונטל. מער פאַלשקייט ביי זאַלץ היינט, ווי ביי זייד.

גיי דערצייל זיי, אַז מ׳טאָר נישט פעלשן קיין פונטל, אַז מ׳טאָר נישט באַשווינדלען קיין פויערשע מי. נישטאָ קיין זאַלץ — איז אַלעמענס צרה! באַשווינדלען יעצנעם אין זיין הונ־גער — איז נישט שיין!

פאַראַן אָבער ווייבער, — אלמנות און אַזוי יונגע לייט אָן פרנסה, — קומט ביי זיי אויס, אַז זיי האָט גאָט אַליין ער־לויבט געבן דריי אַכטל פאַר אַ פונט. אייבמאָל איז דאָס פיקוח־נפש, און צווייטנס — „אַן אַנדער ברירה האָבן זיי?״

יאָ, אַ הונגער אויף זאַלץ — און אַן עק! כאָטש נישט ביי אַלעמען:

באַלעבאַטים יידן און באַלעבאַטים פויערים האָבן אין שטוב צו פולדלעך זאַלץ. יידן האָבן פון זייער מסחר אָדער מלאכה, און פויערים האָבן פאַר פור־געלט, וואָס קרעמער שיקן זיי אין נסיעות. פון אָרעמע יידנס וועגן אבער און פון אָרעמע פויערימס וועגן איז מער נישט אַראָפּגעשיקט געוואָרן, ווי ביין מאָס זאַלץ אויף דער גאַנצער וועלט. און זיי דאַרפן זיך קריגן היונה דערפון. דאַרפן האַנדלען צווישן זיך און זיך אַמפערן, דאַרפן זיך קריגן, זיך טיילן און זיך דינגען; פאַרזוכן אָבער — ניין! סיידן אויפן שפּיץ מעסער. אַזוי די יידן, אַזוי די גוים. קיין ברויט זאַלצט מען אינגאַנצן נישט. געקעכטס — עטוואָס! אַ קינד קאָן אַמאָל אָפּכאַפּן די אמתע באָד, אויב מ׳דערטאַפּט אים ביי דעם זעקעלע זאַלץ.

יאָ, אויף זאַלץ איז ביי אונז אַ הונגער — און אַן עק!

אויף די פּריזבעס וועט איר הערן רעדן פון זאַלץ, שבת נאָכן שלאָף, — פון זאַלץ. מ'לייט איינער ביים אַנדערן, מ'צאָלט חובות — מיט זאַלץ. דער שבת־גוי גייט נישט אַנדערש, נאָר פאַר זאַלץ. אַ שעה און אַ שעה — און מ'רעדט שוין וועגן נדן פון זאַלץ.

דרייסיק פּוד זאַלץ — נדן!

אַ פור זאַלץ — נדן!

אָבער אַזעלכס הערט מען נישט ביי אונז, אַזעלכס הערט מען אין די דערפער, וואָס צווישן אונז און פוילן. דאָרט האָט זיך פאַרפירט אַ גרויסע קאָנטראַבאַנדע. דאָרט באַקן זיך אויך שידוכים אויפן טוץ. צאָלט מען טאַקע דאָרט נדן מיט סאַכאַרין, מיט פאַרב און מיט זאַלץ.

און ביי אונז איז סוף סיון אין שטעטל. אינדרויסן — ליבער זומער, די גערטנער זאָגן פיל צו. נאָר טאַקע ווייטער — חוץ די אוגערקעס. יענע וועלן היינטיקס יאָר נישט האָבן קיין גוטן סוף.

— ?

— ס'וועט נישט זיין מיט וואָס צו זאַלצן.

דערפאַר איז היינט אַ גערעטעניש אויף ווייבשל: אַ וואָך און אַ וואָך וועט מען אין סלאָוועשנע האַטען גרעבלעס מיט ווייבשל.

... זאָגן, אַז מיר לעבט זיך גוט — איז ווינציק. זינט איך לעב — האָב איך נאָך אַזאַ גוטס נישט פאַרמאָגט! און בעסער — זאָגט מען — האָט קיין שיעור נישט.

נעמען נעמט זיך עס פון דעם, וואָס אַ מיידעלע וואַרט אויף מיר אַלע טאָג אין שטוב, ווען איך גיי אַהיים פון דער אַרבעט. און אויך פון דעם, וואָס איך אַרבעט שווער, איך פאַרדין אָרנטלעך, און מיר עסן אויף זיס.

בוזי פאַרשטייט נאָך, ווייזט אויס, נישט דעם עיקר שכל פון דער זאַך. דאָס הייסט — ס'אַרט זי נישט, וואָס איך בין

אַ בעל-מלאכה, אַ מענטש ביי יענעם. נאָר די גבירים, — זאָגט זי — די גבירים דערוואַרגן זיך אויך נישט מיט קיין קניש! — זי זאָגט אָפּ אַמאָל אַזאַ ווערטל און צעלאַכט זיך הילכיק און קלינגענדיק.

אָ-האָ! איר געלעכטער איז ביי מיר ווערט אַסאַך!

און זי איז טאַקע בפירטער און בפירטער גערעכט. אין האַרצן ווייס איך אָבער, אַז זי פאַרשטייט נישט קלאָר די ריכטיקייט פון דעם ענין. זי האָט זיך, ווייזט אויס, נישט דער-קלערט צו דעם, ס'אַ גרויסער פאַרברעכן עס איז — ווערן רייך פון פרעמדער האָרוואַניע. אַז זי וועט זיך דערטראַכטן צו דעם, וועט זי אָבער אַליין דערזען, אַז ס'איז שוין אַסאַך בעסער אַרבעטן ביי יענעם — אפילו גאַנצע האַלבע מעת-לעתן נישט האָבן אויף זיך צו שאַפן — ווי זיין אַ גביר און זויגן פרעמד בלוט.

מיין מאַמע, אונטער אַ יום-טוב, אַז זי ווינטש מיר: — לחיים, מיין זון! גאָט זאָל העלפן, דו זאָלסט זיין אַ באַלעבאָס און האַלטן אַליין מענטשן, ווייסט זי נישט, אַז ס'וואָלט מיר געווען אַסאַך ניחא, זי זאָל מיר שוין גאָרנישט נישט ווינטשן. כאָטש מיין מאַמע איז ביי מיר אַזוי טייער, אַז נאָך יעדער גוט וואָרט נאָך אירן בין איך גרייט גיין דרייסיק ווערסט צופוס.

איצט איז מיר אין דעם זין אויך בעסער, איצטער אַרבעט איך, קאָן מען זאָגן, נישט ביי קיין באַלעבאָס. איך אַרבעט ביי אַן אַרבעטער — ביי הערשל יאָנטלס. ער איז נישט לאַנג געקומען פון חיל. האָט ער אויפגעקליבן זיין געזינד, זיך באַ-זעצט אין אַ דירהלע אַרום דעם פעטער זלמנען און האָט זיך געשטעלט אַרבעטן: ער ענדיקט אַרויס סחורה פאַר פעטריקאָווער סוחרים. גרויסע פּאָדריאַדן סחורה ענדיקט ער זיי אַרויס. און ער ווינט אַ שטוב נעבן אַ שטוב מיטן פעטער זלמנען. דאָרטן האָט ער אַ גרויסע שטאַל, ווו מיר אַרבעטן, אויפן פעטער זאַלמנס פּלייטן טריקענען מיר טאַקע די סחורה ביים גלעטן און ביים שוואַרצן.

איצט לעבט זיך האַרבאַרעס בכלל גוט. סטאָליאַרעס, מלמדים, מוליאַרעס, קרעמער־ייִנגלעך און אפילו בעלי־עגלות, — אַלע האָבן זיך אַוועקגעלאָזן אין די האַרבאַרניעס אַריין. די האַרבאַרעס האָבן היינט אַרבעט און האָבן מיט וואָס צו באַצאָלן. פאַרשטייט זיך, אַז איך נעם שוין גוטע פרייזן, ווייל איך אַרבעט אין טרוקענעם ווערקשטאַט און קאָן גוט אויסקאָנטשען אַ יוכט.

גוט לעבט זיך מיר, וואָס מ׳דאַרף נישט בעסער. אפילו דעם פעטער זלמנען מיט דער סיוועד באָרד שעם איך זיך אויך נישט און זאָג אים אויס, אַז מיר איז גוט, און שטענדיק, ווען איך גיי אַהיים פון דער אַרבעט, בין איך אָנגעלאָדן מיט אינעווייניקסטער פרייד; אינדערהיים איז ריין און שיין, אינדערהיים איז בוזי, און אינדערהיים זענען פאַראַן אַ פּאָר ביכלעך.

ווען לייען איך ביכלעך, פרעגט איר?

פאַרטאָג. ווען בוזי שלאָפט נאָך.

און אַ האַלבע שעה פאַר איר אויפשטיין בין איך שוין צוריק נעבן איר.

דענסטמאָל הויבט זי זיך אָן אויפוואַכן. זי איז פריש, ווי אַ קינד, זי איז צעפעסטעט, ווי אַ בלום אין גאָרטן, און דאָ הויבט זיך אָן מיט פאַרשלאָפענע אויגן און וואַרעמע נאַקעטע הענט מיך זוכן, צי ס׳האָט זיך ביי איר נישט געטראָפן קיין גנבה, צי איך לייען דאָרט נישט „די ביכלעך" גאַנץ פרי — ווינטערביים לאָמפּ און זומער ביים פענסטער.

ניין, איך לייען נישט! איך בין דאָ אין איינער וועש אויף אונזער ווייסער בעט דאָ, נעבן איר. און דענסטמאָל נעמט זי זיך ערשט פרייען, ווי אַ קינד, מיט מיין גלייכער נאָז, מיט מיינע ברעמען, זי דרייט מיר די אויערן און וועקט מיך אויף צוכלומרשט.

מיך דאַרף בוזי לאַנג נישט וועקן. איך בין אַלע רגע גרייט זי ליב האָבן, איר אויסקושן יעדער אבר. יעדער נעגעלע אירס אויסקושן! אַ טייער קינד איז זי ביי מיר, אַ פריש,

אַ בליענדיקס. זי צעעפנט אויף מיר אירע אויסגעשלאָפענע אויגן, זי זשמורעט זיך און לאַכט. זייער שפּעט וואָלטן מיר שוין גע־מרונקען ציקאָריע, ווען איך דאַרף נישט גיין צו הערשקען, צו די פּעטריקאָווער יוכטן, אויף אַנטאָנאָוויטשער גאַס. אָבער סיי־ווי איז מיר אַלץ באַשאָטן מיט חן. אַפילו די אַנטאָנאָוויטשער גאַס, אפילו די פּעטריקאָווער יוכטן און אפילו... אפילו דעם הינטישן קלימס אייניקלעך פונם עלטערן זון, דעם פעטער זלמנס שכן, וואָס פון יענער זייט פענסטער. פאַרוואָס דעם „הינטישן" — וועט איר מן־הסתם שפּעטער וויסן..

יאָסעלע מיט מלכן קומען אָפּט צו מיר מיט שטאָפּעטן... אָבער דער עיקר שפּילט זיך יאָסעלע אין די גרענעצן פון מיין טאַטנס „גיטער". דאָרט האָט ער, איינמאָל, הערשעלען פאַר אַ חברל; דאָרט זעט ער אַסאַך נייס פאַר זיך: אַ פערד מיט אַ וואָגן, אַ האַרבאַרניע מיט ביטן, מיט גריבער און מיט אַסאַך „נאַסע פעל": די „פעל". די אַרבעטער שאָבן די אַרבעטער טוען אים אָפּט אַ שרעק: צי וויל ער זיך נישט באָדן אין ביט?

ניין, ער וויל נישט! — און ער כאַפּט און אַנטלויפט פון האַרבאַרניע.

אין שאָפּע קלאַפּט מען דאָרט דוב, דער פערד דרייט זיך אַרום־און־אַרום דער מאַשין מיט פאַרבונדענע אויגן און שלעפּט די ראָד. דאָרט דאַרף מען זיך היטן, דער קאָפּ זאָל זיך נישט פאַרדרייען, מ'זאָל נישט אונטערפאַלן אונטער דער ראָד, און דער פערד זאָל דיר נישט פאַרטרעטן קיין פוס. און טאָמער אַ האָר אין דער זייט — שרייט ער אָן, דער אַלטער נפתלי, שרייט אָן, אַז ס'איז סכנות!

וואָס נאָך איז דאָ אין הויף? — צוויי ברונענס, און מ'שלעפּט פונדאָרט הונדערטער עמער וואַסער — און פליוך אין קאָרעטע אַריין! ווייטער ליגט אויסגעשפּרייט דוב און טריקנט זיך. אַסאַך זעט ער, יאָסעלע, ביים מחותן אין הויף. נאָר ווען איז אים די האַרבאַרניע גאָר צום טעם — ווען ער האָט עפּעס מיט הערשלען אַליין אַן אַרבעט, נישט נאָר קוקן, ווי יענער טוט. אַזוי

האָבן זיי איינמאָל אויסגעבאָדן דער מומעס קליין קעצעלע אין קעסל. זיי האָבן מיט דעם נישט געמיינט, חלילה, קיין שלעכטס, דעם קעצעלע, זיי האָבן עס נאָר אויסגעבאָדן אין קעסל, און נאָך עס געקלערט אויסצוואָגן. נאָר אַזוי ווי זיי האָבן עס אַרויפגעלייגט אויף דער פריזבע, ס'זאָל זיך אַביסעלע אויסטריקענען, האָט עס שוין מער נישט געקאָנט לעבן, דאָס קעצעלע.

די יאַטן האָבן זיך אפילו גענומען צום האַרצן פון אַזאַ שפיל, אָבער גלייך איז אויסגעוואָקסן אַן אַנדער שפיל און אַ נויטווענ־דיקייט: צונויפרופן אַ פּאָר יינגלעך, מאַכן אַ לויה און באַגראָבן דאָס קעצעלע! ...

ווייטער האָבן זיי געהאַט צו טון מיטן אויסגעשפּאַנטן וואָגן, האָבן זיך געביטן צווישן זיך מיט פּענעס. און קיין אַרבעט האָט נישט אויסגעפעלט.

דער טאַטע מיט דער מאַמען האָבן זייער שיין אויפגענו־מען יאָסעלען און רחלען — „דער מחותנעסטעס קינדער". און יאָ־סעלע מיט רחלען — איז נישט געווען דער טאָג, זיי זאָלן זיך נישט שפּילן ביים „מחותן" אין הויף. און דאָרט איז דאָך אַ הויף פול מיט מיחיה און מיט אַלדאָס גוטס. איצט שיט מען דאָרט אָן ווײַנשל אין די בוטלעס. גאַנצע עמער ווײַנשל ברענגען די דערפער פּאַר פעל אויסאַרבעטן. זיי האָבן ליב מיין טאַטן, די גוים, ער מאַכט זיי אויס גוט די פעל. ער בייט זיי קיינמאָל נישט אונטער, און זיי פאַרגינען מיין טאַטן די עמער ווײַנשל. היינט איז אַ גערעטעניש אויף ווײַנשל. איצט שיט מען אָן די ווײַנשל מיט צוקער, אַנדערע ווײַנשל קערלט מען אויף פרעגלען, און יאָסעלע מיט הערשלען זיצן דערווייל אין אַ ווינקעלע שטילערהייט און שפּילן זיך. יאָסעלע פאַרהערט זיך די לידער, וואָס ער קען, און לידער קען ער אַסאַך: ער קען „מאַרסעליעזע", און ער קען „עוד לא אבדה" און „איס אינ־טערנאַציאָנאַלאָם", און נאָך, ווי „ס'גלאַנצן די שווערדן אויף דער זון"... פּלוצים דערמאָנט זיך די מאַמע און שלאָגט איבער אינ־מיטן דעם פאַרהערן. פריער האָט זי זיך אַ ישוב געטון מיט די עלטערע קינדער, און דערנאָך אַ רוף געטון יאָסעלען.

— יאָסעלע, רחלע, קומט נאָר אַהער!... גייט, זאָל בודי

קומען מיט אייזיקן, זאָלן זיי ברענגען כּלים און אָננעמען ווייגשל אויף פּרעגלען. שוין זאָלן זיי קומען!

און רחלע איז אַ קינד אַ שטיפעריק, פרעגט זי:

— וואָס עפּעס מיט אייזיקן? און אַליין אַז זי וועט קומען?...

די מחותּנתטע מיט די קינדער האָבן זיך צעלאַכט, און רחלע האָט זיך פּלוצים פאַרשעמט פאַר איר אַרויספאָר.

— גערעכט, גערעכט, — פאַריכט שוין די מאַמע דעם גרייז — גערעכט. זאָלן זיי אָבער קומען, די קינדער, און אָננעמען ווייגשל, וועלן מיר פּרעגלען אינייִנעם.

יאָסעלע האָט געמוזט אויפהערן זיך פאַרהערן, און צווישן פּאָר באָרוועסע פיסלעך, יאָסעלע און רחלע, האָבן זיך אויסגעסטראָיעט אין אַ שטאַפּעט: גיין רופן די קינדער, זיי זאָלן אָננעמען ביי דער מחותּנתטע ווייגשל.

יאָסעלע גיט איבער אָרנטלעך, ווי גאָט האָט געהייסן, און רחלע לאַכט און שטיפט. אויפן „כּייש" רעדט זי, און זי איז אַ גרויסע שטיפערין:

— גייט שוין, גייט שוין! — שטופּט זי אונז, נעמט אָן ביי דער מחותּנתטע ווייגשל!...

די יאַטן כאַפּן ביי אונז אַ נאַש, פון וואָס ס'איז נאָר דאָ, און זיי ישובן זיך, צי האָבן זיי נאָך צייט גיין צוריק צו דער „מחותּנתטע" זיך אַ ביסל שפּילן.

דער נייער נאַטשאַלניק מיליציע — צי ער איז אַ ווילער גוי?

ווייזט אויס, אַז זייער אַ ווילער!

ערשטנס, האָט ער נעבן זיך פינף מיליציאָנערן, אַלע היגע, מיר קענען זיי ביי די נעמען. אפילו טימוך לוכטאַנס (אָט דער הויכער, שיינער סאָלדאַט, מאַרקעס ברודער) איז אויך אין מיליציע. און צווייטנס, איז ער מיט אַלע אונזערע גוים אַ גוטער-ברודער ער האַלט מיט זיי אין איין רעדן, אין איין סודן זיך. מאַרקאָ און קלימס זון (אַ קורצער, ווי דער טאַטע זיינער, אַ כיטרער,

אַ פּאַרזעעניש, אַ געלערנטער: ער האָט געענדיקט אונזער שול פוןביידע קלאַסן, אַ פּאַרשוין פון 20 יאָר, און איז אַ שרייבערל אין וואָלאַסט), אפילו מאַרקאָ מיט קלימס זון זענען אָפּטע איינגייערס אַהין.

ער האָט, ווייזט אויס, ליב אַ יידן אויך, דער נאַטשאַלניק מיליציע אונזערער, ער האָט דאָ אַנומלט באַשטעלט אַ וועטשערע ביי אַ יידן (דער „וואָיט" רופט מען אים, דעם יידן, ביי אונז. מן-הסתם איז דאָ פּאַרוואָס). ער איז אונזער באַלעבאָס אַ שכן, דער „וואָיט", האָט מען ביי בוזין געיגן אַהין אונז ערע גאָפּלען מיט די לעפל.

ווייטער איז דער נאַטשאַלניק אַרומגעגאַנגען אין איינעם אַ טאָג (דינסטיק איז דאָס געווען, אויף מאָרגן נאָך דער וועטשערע) איבער די האַרבאַרניעס. אָבער ס'איז גאָר געווען אַ טעות, וואָס מ'האָט געקלערט, אַז ער גייט מאַכן פּראָטאָקאָלן פאַר „טשיסטאָטאַ". ניין, עס הויבט זיך גאָרנישט אָן! — אַזוי זיך. ער איז דאָ אַ פרישער מענטש, איז ער זיך אַרומגעגאַנגען מיט אַ מיליציאָנער איבער די האַרבאַרניעס אין אַ מיטן זומערדיקן טאָג. ער וויל זיך באַקענען מיטן שטעטל.

— וויפל, — פרעגט ער — קאָנען פאַרוועגן אָט די אַלע יוכטן, וואָס טריקענען זיך אָט דאָ אויף די רעשטונקעס?

— איך ווייס? אַ קלייניקייט! — ענטפערט דער באַלעבאָס מיט די פאַרקאַטשעטע אַרבל און אין דעם לעדערנעם פאַרטוך. — אַ קעגן וואָס פרעגט איר דאָס, פאַניע חבר?

— אַזוי זיך, — ענטפערט ער גוטמוטיק — אַ מענטש דאַרף אַלצדינג וויסן אין זיין לעבן. ס'קאָן אים אַמאָל צונוץ קומען.

אַבריה אַ פאַרשוינדל, דער נאַטשאַלניק אונזערער! ער גייט זיך וואָכעדיק אָנגעטון און גאָר אָן געווער, בלויז מיט אַ ריטעלע אין האַנט. ס'זאָל זיין מיט וואָס זיך שפּילן.

— נאָך וואָס האָט ער עס געקאָנט אַרומגיין איבער אַלע האַרבאַרניעס? — פרעגט אונזער יונגע באַלעבאָסטע.

איז דער באַלעבאָס נישט צופרידן, וואָס זי פרעגט, און ער שרייט אויס:

— הויב זיך אָן מיט ווייבער! אפשר וואָלסטו אים געגאַנגען פרעגן?

און אים אַליין, דעם נאַר, איז דוקא אויך נישט אַזוי גוט אויפן האַרצן. „טאַקע אינדערמאמתן, נאָך וואָס איז ער אַרומגעגאַנגען איבער די האַרבאַרגיעס, אַט דער נאַטשאַלניק?"

— דו ווייסט וואָס? — מאַכט ער צו דעם ווייב. — מ'דאַרף אים אָפּקאָנטשען אַ דינעם בוקאט און אַוועקגעטראָגן!..

און ס'איז אים „שוין" אין דערזעלבער רגע געוואָרן גרינגער אויפן האַרצן.

— ווו ווינט ער, דער נאַטשאַלניק, ווו ווינט ער עס?

— וואָס איז, איר ווייסט נישט ווו? אין מאַרק. ביי פייגלען אברהם-בערס אין דער דירה!...

— —

שוין אַ וואָכן פיר, אַז מיר האָבן אים, דעם נאַטשאַלניק. האָט ער זיך זיין מיליציע אין מאַרק, טאַקע ביי פייגל אברהם-בערס אין דער נייער הילצערנער דירה.

ס'איז געווען אַ טאָג אַזאַ מין, דינסטיק (ס'איז טאַקע דערזעלבער דינסטיק, ווען דער נאַטשאַלניק איז אַרומגעגאַנגען איבער די האַרבאַרגיעס), אַ שיינער, אַ פיינער, אַ ציכטיקער, אַ ליכטיקער דינסטיק: וואָס דאַרף מען מער? — אַ זומערדיקער!... און מיט אַלע טשאַקן! — גערשטן וועט זיך שוין באַלד שניידן אויף די פעלדער. סוניצעס מיט מאַלינעס האָט מען שוין אָפּגעגעסן. איצט עסט מען שוין ווייכשל אויפן פולן מויל, און אויף עלטערע יידן דערקענט מען, אַז זיי פאַסטן. יאָ, ס'איז דאָך טאַקע היינט אַ תענית: זיבעצן טאָג אין תמוז...

אַ האַלבער טאָג אַרבעט איז שוין ביי מיר פון יענער זייט פלייצעס. די הענט זענען פאַרפעטיקט פון בליאַקירן, די פינגער ברעכן. נאָר ס'מאַכט נישט אויס — אַזוי איז דאָך שטענדיק, אַז מ'אַרבעט. און אינדערהיים האָב איך נאָך געטראָפן אַ גוטע ידיעה.

דער עולם איז פריילעך, די מאַמע חיהטשיק איז היינט נישט געגאַנגען אין דאָרף!

— וואָס איז?

— ס'האָבן זיך דורכגעריסן בריוו פון אַמעריקע!

— אַי-אַי-אַי-אַי!

— אַנו, ווייזט נאָר!

— טאַקע פון יואליקן אַ פּאַק מיט בריוו!

ס'דאַרף מיר ווערן פריילעך, אַז — נו! אין אַכט וואָכן אַרום האָבן מיר שוין פון אים דוקא די אמתע צופרידענע בריוו!..

אַ שאָד נאָר, וואָס אשר מיט ישעיהלן זענען ווייט.

און נאָך „אַמעריקאַנקעס" פרייען זיך היינט?

— יאָ, יאָ! נאָך „אַמעריקאַנקעס".

אַה! אַה! איך ווער פריילעך.

נאָר אין שטוב דערקענען זיי, מיינע לייט, אַז איך בין גאָר נישט פריילעך. טאָ וואָס איז? טאָ וואָס האָט זיך למשל באַפרימער, געקאָנט טרעפן? — — — — — — — — — — —

— —

אָבער מיר אויפן הארצן איז זייער פּאַסקודנע... מ'הם... מ'רעדט אין שטעטל פון אַ... פּאָגראָם.

— אַלע בייזע וויסטע חלומות צום גלחס קאָפּ!

— —

ביי בוזין האָבן זיך אָנגעפּוישט די לאָקן, דער פּנים האָט זיך איבערגעביטן, און די מאַמע איז אַרויס אין גאַס עפּעס הערן.

מיין בעזודעטנע באַלעבאָסטע איז ווי אַ דאַרע בייזע קוואָטשקע אַריין, נישט קוקנדיק אויף קיינעם, מיט אירע קליינע, בייזע אויגעלעך אינם קיילעכדיקן, פאַר דער צייט צעקנייטשטן פּנים. אַ מאָדנעם עלנטן אויסזען האָט זי פלוצים באַקומען, מיין באַלעבאָסטע.

...אייגנטלעך, ווייסט מען דאָך נאָך פון גאָרנישט, נאָר רעדן רעדט מען פון אַ פּאָגראָם.

גיי גיב אַ זאָג אונזערן אַ יידן - פּאָגראָם! וועט ער דיך פרעגן, מיט וואָס מ'עסט עס.

סלאָוועשנע האָט, הלואי אויף ווייטער, פון אַזעלכע צרות נישט געוווּסט. יאָ, נו, אָבער מ׳ווייסט נאָך נישט אויף געוויס.

— —

אין גאַס שטייען תּעניתדיקע רעדלעך מיט אמת פאַרדרייטע קעפּ: און מאָרגנע! — יידן זענען געוואָרן אַזוי, ווי ס׳האָט זיך פון זיי פּלוצים אָפּגעטון דער מענטשלעכער שאָטן.

ס׳זענען דאָך שוין דאָ געווען אוורוטשער יידן „נאָך“ אַ פּאָגראָם, זענען זיי נישט געווען אַזוי אָפּגעלאָזן, ווי אונזערע „פּאַר“! איידער מ׳ווייס נאָך פון עפּעס-וואָס צו זאָגן.

אין גאַס, אין אַ רעדל:

— פון וואָס זאָל זיך נעמען אינמיטן-דרינען אַ פּאָגראָם?

— ווער ווייסט?

— וואָס הייסט — ווער? מ׳ווייסט שוין פון שבת אָן!

— וואָס ווייסט מען?

— גאָרנישט ווייסט מען נישט! אַז ס׳איז אָנגעקומען די ווייסטע בשורה פון די „קניגעס“! דער גלח זאָל איבערגעבן די „קניגעס“ מיט די „מעטריקעס“ אין „סאָיוז“ אַריין!... זענען זיי זייער אַריין אין דער רציחה.

— אין וועלכן „סאָיוז“?

— אַי, אין וועלכן — אין שמעלכן! אַ ייד שטעלט זיך דיר אַוועק פרעגן קשיות!...

אין אַ צווייטן רעדל:

— איך גיי ערשט פון אים, פון דעם קובלינעץ. (דער נאַטשאַלניק מיליציע).

— נו??

— ער זאָגט... ער זאָגט, ס׳איז נישטאָ פאַר וואָס מורא צו האָבן, ס׳איז גאָרנישט מיט גאָרנישט.

— אפשר איז עס טאַקע אַן אויסגעקלערטע זאַך?

— גיי ווייס!...

אין אַן אַנדער רעדל:

— שווער צו וויסן. נעכטן איז ביי מיר געווען מיינער אַ שכן, טאַקע אַ כפּרה מיינע. ס׳זאָל געווען עפּעס זיין, וואָלט ער דערציילט.

— צי דען-זשע הערט מען שדים אַרום אונז?

— סאָקאָלאָוצעס, באַרימען זיי זיך פאַר די ווייבער אין דאָרף. זיי ווילן זען אין אונז שלעכטס.

אַ גוי גייט דורך. מ'ווערט אַנטשוויגן, מ'וואָלט נאָר אויף אים עפעס וועלן דערקענען, אויפן גוי, וואָס איז אָט-אָ דורכגע-גאַנגען.

עט! שפייט זיך אויס! אין סלאָוועשנע איז קיינמאָל חלילה גאָרנישט געווען און ס'וועט נישט זיין!...

— ר' יאַנקל, מאַכט זיך נישט צורעכט! וואָס מיינט איר איז סלאָוועשנע, וואָס מיינט איר? איר האָט אַרויסגענומען אַ וועקסל ביי גאָט?

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

אין די רעדלעך שטייען נאָר מאַנסבילן די ווייבער זענען פאַרנומען. זיי האָבן אפילו אויפגעהערט קאָכן וואָס צום אָפּפּאָסטן. די ווייבער האָבן גענומען דערווייל אויפפּאַקעווען זאַכן — שמאַכן, לעפל, בעכערס, אַלץ פאַרשטופן ערגעץ, פאַרשטעקן — זאָל נישט שטיין פאַר די אויגן.

בוזי האָט מיך אויך אַרויפגעשטופּט אויפן בוידעם, מיר האָבן זיך אַ קאָרזינע מיט אָנטון, האָבן מיר זיך, און מיר האָבן זיך אַ סאַמאָוואַר פון דרשה-געשאַנק, וואָס איז גרעסער פון אונז ביידן...

די באַלעבאָסטע — נישטאָ מרדכי איינדערהיים, איז איר אָסאַך ערגער די צייט. אַזוי ווי ער וואָלט פאַרפעלן אויף אַ גרויסן ערב-יום-טוב.

ניין, שטענדיק צו ערב-פסח, צו ערב-יום-טוב שטעלט ער זיך צו מיט אַ פּאָר טעג פריער.

— אויסגעריסן זאָל ער ווערן!

אומגערן איז ביי איר אַרויסגעפלויגן אַ קללה, כאָטש זי איז נישט שולדיק. ביי איר איז שטענדיק אַ שעלמנדיקער געמיט:

„צי איך וועל זיך שוין מטריח זיין און אַרויפשלעפן אויפן בוידעם אירע זאַכן אויך?"

— אַך! פאַרוואָס דען נישט?

איז פּערענעס, איז קישנס, איז טעפּלעך, אַ סאַמאָוואַר, אַן אַלטער ספר, אַ טישטוך מיט אָנטון. און וואָס נישט ?

בוזי אומגעדולדיקט. בוזי האָט אַ פראַגע :

די „קאָלדרע" (מיר האָבן נאָר איינע אַזאַ), די „קאָלדרע" — אפשר אָוועקטראָגן זי אַהין, צו ברוך-אייזיקן אין שטאַל ?

מיט ברוך-אייזיקס שטאַל זענען מיר אַביסל פריינט. איינמאָל סיי-ווי, און צווייטנס — פאַר אונזער שוואַרצער בהמה.

— וואָס זאָגסטו, בוזי ? די קאָלדרע אַהין ? מ'קאָן אַהין .

די בלעכען אויפן בוידעמל באַקן מיט תמוז, איך זע אויס דורך די בוידעם-פענסטערלעך די באָד און האַנעטשקע דער רביצנס הויף מיט אירע בהמות. וואָס נאָך זע איך אויס ? נאָר ניין, ס'איז אפשר גישט שיין קוקן דורכן בוידעם מיטן שפּיגנעוועבס. דאָס יאָ, איך בין דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבן דאָ אויף אַ שטאָטישן בוידעם. אין האַרבאַרגיע האָבן די בוידעמס גאָר אַנ'אַנדער רחבות... נו, גוט. און איצט מעג איך שוין צעוואַשן די הענט און עסן מיט בוזין וואַרמעס. יאָ, מ'וואָלט געמעגט טון אַזעלכעס, נאָר די באַלעבאָסטע אינטערעסירט זיך וויסן, צי איך האָב נישט פאַרשטעקט אירע זאַכן ווינציקער געטריי ווי מיינע ?

— אָ, ניין, באַלעבאָסטע. -- און מיר איז אַ שאָד, וואָס איך קאָן זי נישט אַרויפשלעפּן אויפן בוידעם. איך זאָל איר דאָ אַלץ ווייזן...

דערווייל איז אַ גויע אַריין אין קיך (און מיר האָבן נאָך פריער אָפּגערעדט, אַז אויב עמעצער וועט אַריין, אפילו אַ ייד, זאָל איך דאָרטן זיין אַביסל שטילער אויפן בוידעם). וואָס וויל זי, אָט די גויע ? — אַ לעק זאַלץ !

— נאַ דיר אַ לעק זאַלץ און גיי !

— און דער גויע איז עפּעס אַ חידוש, וואָס מיין באַלעבאָסטע איז אַזוי איילנדיק און פאַרשמאַיעט, ווי פאַר אַ חתונה.

... נו, יאָ, אַלץ איז באַוואָרנט. בוזי גיסט מיר אויף, זי צעלאַכט זיך, וואָס איך בין אויסגעשמירט, ווי אַ שמאַראָוואָז, ווי אַ גאָטס געזעגנס. איך לאַך אויך. און ביי מיר זענען שוין טאַקע די הענט ריין. און אויב עסן, טאָ זאָל זיין געגעסן !

וואָס מענטשן זענען! פאַר איין שעה געוווינט מען זיך צו צו זאַכן. אונז איז שוין גרינגער! סיי־ווי ווייסן מיר דאָך גאָך נישט, אויף וואָס מיר וואַרטן. ביי אונז זענען דאָך נאָך קיינמאָל נישט געווען קיין פּאָגראָמען! און אפשר איז טאַקע די גאַנצע אַ ליגן?

— — — — — — — — — — — — — — — — —

צי כ׳וועל גיין איצטער צו הערשקען אַרבעטן?

ניין, כ׳וועל נישט גיין. עלעהיי אַ אינסטרוקטאָר איז געקומען צו פאָרן! „טאָ־יעסט״ — אויף אַ שעה דאַרף מען צוגיין, טאָמער דאַרף מען די סחורה ערגעץ פאַרלייגן, צי וואָס.

— וועסטו באַלד קומען?

— יאָ, גיי אינערגעץ נישט אַוועק, וועל איך באַלד קומען.

אויב ס׳זאָל טאַקע איגאמתן דאַרפן זיין אַ גרויסער יום־טוב אין שטאָט, איז אַ שאָד, וואָס מ׳האָט נישט געוווסט און מ׳האָט זיך נישט צוגעגרייט. אַסאַך יידן זענען נישטאָ אינ־דערהיים. איצט איז ערשט דינסטיק — און יידן, וואָס גייען אַרום אין די דערפער, בעלי־מלאכות, וואָס גייען אין די דער־פער, און בראַקאַרעס, וואָס אין די גאַענטע וועלדער אַרום — זיי קומען ערשט אויף שבת!... וואָס נאָך? — צי האָבן אַלע גוים אָפּגענומען בייצייטנס זייערע סחורות ביי די יידישע בעלי־מלאכות? ביי די שניידערס, ביי די שוסטערס, ביי די שמידן, ביי די האַרבאַרעס? כאָטש ס׳האָט זיך אַביסל איינגע־שטילט, און אין שטאָט זאָגט מען, אַז ס׳וועט גאָרנישט זיין, — דאָס איז איינס. און צווייטנס, האָט מען אָפּגערעדט מיטן נאַטשאַלניק מיליציע, און צוואַנציק יונגע לייט וועלן אַרומ־גיין ביינאַכט איבערן שטעטל. ס׳איז טאַקע זיין עצה, דעם נאַטשאַלניקס.

צי ער וועט געבן ביקסן?

ביקסן זענען אין מיליציע פאַראַן אַסאַך, ער וועט זיי אפשר געבן ביקסן אויך!

פון הערשקען יאָנטלס זענען מיר אַריין צו בוזיס מאַמע, און דערנאָך זענען מיר אַוועק צו מיינע לייט. — די מאַמע האָט מיך געשיקט רופן, איך זאָל אָן תּירוצים קומען, מ׳דאַרף עפּעס העלפן דעם טאַטן. מיר איז נישט קיין נייס צו העלפן דעם טאַטן אין זיינע סעקרעטן. פונדערלכתחלה בלאָזט ער זיך אויף מיר, און דערנאָך, אַז מיר אַרבעטן אָפּ איינע אַליין, אינצווייען, אַמאָל אַ נאַכט, און אַמאָל עטלעכע שעה, איז ער מיט מיר ווי צופרידן. צווישן די ציין טוט ער מיר אַ זאָג, איך זאָל נישט אַוועקגיין, אָט וועלן מיר אַריין אין שטוב און מיר וועלן איבערבייסן... יאָ. איצט גייען מיר אויך צום טאַטן. בוזין איז אומעטיק איצט אָן מיר, גייען מיר אינצווייען.

ביים טאַטן אַרבעט מען נאָך. אָבער אויך אַזוי, ווי אין אַ גרויסן ערב־יום־טוב: אפשר וועט חלילה, פאַר הונדערטערליי, אויסקומען עטלעכע טעג נאָכאַנאַנד נישט אַרבעטן...

איך מיטן טאַטן האָבן מיר אַן אַרבעט — אין דער קאָרע צונויפלייגן אַ פּאָר מאות ווייסע און געקאָנטשעטע סחורה. טאָמער איז די קאָרע קיין שמירה נישט, איז אַביסל אויפן האַרבאַרגיע־בוידעם צווישן שערסט און אַביסל אויפן שטוב־בוידעם. די שטוב־זאַכן מיטן אָנטון אויך אין „קאָרע־סעקרעט”.

— אפשר האָט מען באַדאַרפט אונזערע זאַכן אויך אַהער ברענגען?

בוזין איז עס אַרויף אויפן געדאַנק.

— איך מיין, אַז ניין. — און בין דערווייל פאַרנומען מיטן טאַטן ביי די סעקרעטן.

— נאָר ווער דרייט זיך עס דאָ אַרום לעבן אונז אינדער־שטיל?

אַ! ס׳איז יאָסעלע מיט הערשעלען, זיי האָבן אויך וואָס צו באַהאַלטן (קיין פרעמדן וואָלט מען אַהער נישט געלאָזן). ס׳שטייט אַ שוועסטערל ביים ברונעם, פונדערווייטנס, זי וואַשט אויף צופלומרשט דאָס מילכיקע געפעס און זי גיט אַכטונג, צי קיינער ריפּעט זיך נישט אַרום דאָרטן, ווו מיר אַרבעטן. אין אַלע האַרבאַרגיעס שטייען, ווייזט אויס, מיידעלעך פונווייטנס,

באַזייט אויס, זיי טוען דאָרט אויף צוכלומרשט וואָס זיי טוען און גיבן אַכטונג, אַז קיינער זאָל זיך נישט אַרומדרייען אַרום זייערע סעקרעטן, דאָרט ווו זיי אַרבעטן.

וואָס-זשע טוען דאָ יאָסעלע מיט הערשעלען? וואָס באַהאַלטן זיי, פרעגט איר? נו, צי דען פאַרשטייט איר נישט, אַז אַזעלכע לייט האָבן זיך זייער גוטס? הערשל האָט געבראַכט זיינע ביכלעך, יאָסעלע האָט געבראַכט אַ „רוסקי-סלאָוואָ פּעדוויטשאַסט". ווייטער, האָבן זיי אַ היפּש ביסל קנעפּלעך, בלעכלעך, קעסטעלעך פון שוועבעלעך, צוויי פויגלשע אייעלעך, אַ קאָמפּאַס, אַ זילבערנע קאָפּערטע פון אַ זייגער, אַ פּאָר פלעשלעך מיט גלעזלעך! נאָך אַ שווינדל-גלאָז, און אַ אויגל פון אַ ברילן, הערך די העפטן די פאַרשריבענע און די נישט פאַרשריבענע. וואָס ווילט איר נאָך? גוטס איז דאָ, און באַהאַלטן איז אויך פאַראַן ווו: נאָר וואָס? דאָ שטייען עלטערע. אַלע רגע קאָנען זיי אָנשרייען. דרייען זיי זיך טאַקע שטילערהייט ווי די גנבים־לעך און קאָרפּען זייער אייגענעם סעקרעט אין דער קאָרע. אויב נישט, אויב מ'וועט נישט וועלן ליידן, טאָ זאָל מען זיי אַריינלאָזן אינם גרויסן סעקרעט.

פרעגט זיך נאָר אַ פראַגע, פאַרוואָס זענען די יאַטן נישט אינגאַנצן פריילעך? דאָס איז דאָך אַן אויסגעצייכנטע שפּיל! ווייס איך טאַקע נישט פאַרוואָס! און מיר זענען שוין טאַקע באַלד פאַרטיק מיט דער אַרבעט.

בוזי איז אין שטוב ביי דער מחותּנתטע, ביי דער שוויגער — ביי מיין מאַמען. זי שטיפט פונדערגרינג, זי לאַכט. זי פאַרברענגט מיט מיינע שוועסטער.

וואָס פרעגט איר? צי מיר האָבן געטרונקען ביי דער מאַמע טיי מיט פרישן איינגעמאַכטס פון ווייַנשל? נו, יאָ, געוויס האָבן מיר געטרונקען ביי דער מאַמע טיי מיט פרישן איינגעמאַכטס פון ווייַנשל. בוזי איז דאָך אַזאַ אָנגעבלייגטער באַסט אינדערהיים ביי מיר, און אפילו איך בין דאָך אויך

נישט אַבי וועד. בכלל דאַרפט איר וויסן, אַז דער טאַטע איז אַ ענגער שעה ווערט ער מיט אונז שטאַרק גוט. אַז ער איז געפאָרן דענסטמאָל צו פעטליורעס פריזיוו (צום קאָזיר-זירקאָ) מיט די שקירניקעס, געדענקט איר דאָך מסתמא, אַז ער האָט צוגעשטעלט דעם בעל-עגלה לעבן אונזער שטוב און איז אַראָפּגעלאָפן אין זיין לאַנגן שטויב-מאַנטל צו דער טיר מיטן נידריקן ביישטידל. דאָרטן דאַרף מען אָנבויגן דעם קאָפּ, אַז מ'וויל אַריין, האָט ער עס געטון אַבי זיך זעגענען מיט די קינדער. ער איז איצט אויך אַסאַך ווייכער צו אונז, בפרט, אַז איך האָב נאָך מיט אים אָפּגעאַרבעט אַ שעה צווישן לעבן די סעקרעטן.

ביים טיי טרינקען איז אַריין די מאַמע חיהטשיק.

— אָ, — זאָגט בוזי — די מאַמע!

און דער מחותן מיט דער מחותנתטע, — מיין טאַטע מיט מיין מאַמע — האָבן געמאַכט אַ וואָרט דער מחותנתטע — בוזיס מאַמע. און מיר זיצן און טרינקען טיי.

דער טאַטע פאַרענטפערט זיך, פאַרוואָס ער פאַסט נישט:

„היינטיקע מענטשן זענען שוואַכע, אַ תענית מוז מען אויסקויפן"!..

די מאַמע אָבער, מיינע-און-בוזיס, האָט קיין צייט נישט צו זיצן. די קינדער זענען דאָרט אַליין אינדערהיים.

„זי איז אַריין אומיסטן זיך אויסעצהנען, וואָס טוט מען מיט די גרויסע צוויי קינדער... — זי שמייכלט אויף אונז ווייזנדיק — צום סוף זענען מיר אַליין דאָ"!

טאָ וואָס-זשע וויל זי זיך אויסעצהנען וועגן די גרויסע צוויי קינדער?

— אפשר זאָלן זיי היינט נישט נעכטיקן ביי זיך?..

— פאַרוואָס?

— כ'ווייס? וואָס מ'רעדט...

„מיין" מאַמע האָט אָבער ליב צעפלעכטן יענעם פון אומזיסטע שרעק און זי האָלט, אַז סלאָוועשנע האָט, חלילה, ביז איצט נישט געוווסט פון אַזעלכע זאַכן, ווען מיר

אויף ווייטער אויך נישט וויסן פון קיין שלעכטס, חלילה! און ס'קומט אויס, אַז זי איז אפילו גערעכט, אונזער מאַמע.

האָט איר זיך אַזוי: צווישן מאַרקעט בערעזעס פאַרגייט יום-טובדיק די זון. אונז איז איטלעכן פּלוצים געוואָרן גוט אויפן האַרצן, און אַרום דעם רויט-געפאַרבטן טיש אין דער גרויסער סטאָלאָווע זיצן מיר און מיר טרינקען אַלע טיי מיט פרישן איינגעמאַכטס פון ווייַנשל. אַזאַ טיי דערלאַנגט מען ביים טאַטן אין שטוב נאָר אונטער אַ יום-טוב, אָדער ווען ס'זענען דאָ אויסערגעוויינלעכע געסט.

אַזאַ טיי האָבן מיר געטרונקען אַ וואָך פאַר מיינע מיט בוזיס תּנאָים, איך מיט בוזין מיט דער מאַמע חיהטשיקן, נאָכדעם ווי גוטע לייט האָבן געפּועלט ביים טאַטן, ער זאָל איינגיין אויפן שידוך און זאָל זיך פירן ווי אַ מענטש. דענסטמאָל האָבן מיר איבערגעבויט אונזער פאָדערשטוב און דער טאַטע האָט געפירט קלעצער פון ביילע-חינקען דעם סטאָליער צו אונז אַהיים. אַנטקעגן ברוך-אייזיקן קומט עס אויס, רופט ער זיך אָן פּלוצים צו מיר:

— גיי רוף אַרויס חיהטשיקן, די מאַמע בוזיקס.

האָט די מאַמע אַרויפגעוואָרפן אויף זיך די געוועהנטעגע טאַבאַטשנע קליידל. זי איז אַרויס מיט אַ פּלוצימדיק האַרצקלאַפּעניש צום צוקונפטיקן מחותן, וואָס בונטעוועט זיך און פאַרשאַפט יסורים. דער טאַטע האָט זיך אויך אַ לעקעלע דערשראָקן און ער האָט געזאָגט:

— גאָט העלף! — האָט ער געזאָגט. — האָט קיין פאַריבל נישט, חיהטשיק, וואָס כ'בין אַליין נישט אַריין, איך האַלט אינמיטן דער אַרבעט... איר וואָלט אפשר קומען צו אונז מיט אייער מיידל היינט אויף טיי, וואָלטן מיר זיך צונויפגערעדט וועגן זיי, וועגן די קינדער?...

די מאַמע האָט אַ קלער געטון אַ ווייַלע און האָט שטיל געענטפערט, אַז מ'קאָן.

אָהאָ! איך האָב יענעם טאָג געהאַט דאָס אמתע לויפעניש. אַהין און צוריק. און בוזין האָב איך געזאָגט:

— אַ דאגה, בוזי! וואָס אַרט דיך? מירן דאָרטן אָפּטרינקען טיי! אַזעלכע מענטשן זענען זיי שוין!

האָבן מיר עס דערמאָנט געטרונקען איינעם ביים טאָמן טיי. און איצט אויך. פונקט אַ יאָר אינדרינען. דער חילוק איז נאָר, וואָס בוזי פילט זיך איצט אַסאַך היימישער, די מאַמע אויך, און איך בין דערווייל זייער און זייער צופרידן.

און מיר גלויבן אַלע דער מאַמען, מיטן גאַנצן האַרצן גלויבן מיר איר, אַז סלאָוועשנע איז באַהיט פון שלעכטס.. און מיר גייען יעדערער רויק צו זיך אַהיים. און דער אָוונט איז אַ שטילער, די גאַסן זענען ליידיק, און דער אַרום איז פונדעסט-וועגן אָנגעלאָדן מ'ווייסט נישט צי מיט פוסטע צי מיט ששורעס-טראָגנדיקע דונערן.

VIII מיטוואָך, דאָנערשטיק און פרייטיק

— וואָס זאָגסטו, בוזי'לע, ווען מיר לייגן זיך אַוועק און שלאָפן אַזוי איבער די נאַכט, אינדערפרי וואָלטן מיר אויפשטיין און ס'וואָלט גאָר נישט געווען?

און בוזי'לע שאָקלט מיר צו מיטן קאָפּ, אַז זי איז מסכּים.

— אָבער וויסטו וואָס, טאָכטער? שלאָף אין דער בונדעלע אַזוי ווי דו גייסט. טו נאָר אויס די שיך מיט די זאָקן.

— און דו וועסט אויך שלאָפן אין דעם אָנטון?

— איך וועל אויך, מיין קינד, איך וועל נאָר אויסטון דאָס רעקל און די שיך.

— טאָ מעג מען פאַרלעשן דעם לאָמפּ?

— יאָ, מ'מעג.

און מיר פאַרלעשן. און ס'איז אונז גוט, מיר מיט בוזי'ן, ביי אונז אין שטוב. און ס'קען זיין, אַז מאָרגן וועט גאָר קיין יום-טוב נישט זיין און איך וועל דאַרפן, ווי אַלע טאָג, גיין גאַנצפרי צו הערשקען אויף דער אַרבעט... און וועגן פּאָגראָמען ווייס איך דאָך סיי-ווי אַזוי ווינציק! אַמאָל נאָר, אַז כ'בין געווען אַ קינד. (ווייזט אויס, אין פינפטן יאָר איז עס געווען), האָט זיך מיר געוועז איינמאָל געחלומט, אַז ס'איז ביי אונז אַ פּאָגראָם: ס'איז ווינטער, די קרעמער האָבן זיך אַריינגעבויט ווייסע, אינע-ווייניקסטע טירן, און די קרעמערס ווייבער פון יענער זייט טירן שטייען פאַרמאַסקירטע מיט רעוואָלווערן אין די הענט און זיי קענען שיסן... אינמיטן מאַרק איז עס, ס'איז ווינטער. און דער פּלאַץ איז פול מיט פאַרפרוירענע בלוטיקע האָרבעס... פול — אויף נישט דורכצוגיין. פאַרסמאַרקעטע זענען זיי, די האָרבעס, און פון גאָלע בלוט אויפגעפרוירן. ווייזט אויס, ס'איז געווען אַ גרויסער

פּאָגראָם. איך אייגער אַליין דריי זיך אַרום אין דער גרויסער נאַכט און קאָן זיך נישט אַרויספּלאָנטען פון צווישן די בלוטיקע בערגלעך... אינדערהיים דאָרט שטייט דער טאַטע מיט פּלעשער אָליעם און וויל נישט צולאָזן טימוכן מיט פּאַוולען, פּאַרוואָס זיי ווילן אויף אונז מאַכן אַ פּאָגראָם...

ס'איז אַ ליכטיקע נאַכט. ס'איז ווינטער. און די אימה שפּרייט זיך פון הימל ביז דער ערד!.. – אַז כ'האָב זיך דערנסט־מאָלט אויפגעכאַפּט, איז געווען אַ כמאַרנער פרימאָרגן, און איבּ־דרויסן איז געפאַלן אַ גרויסער, קאַלאָשמאַטער שניי. כ'האָב זיך דערנסטמאָלט אַבי־ווי־אַזוי אָפּגעחיהט פון דעם חלום און ס'איז מיר געווען צוריק גוט.

– מאָרגן, בוזי'לע, וועלן מיר אפשר אויפשטיין אַזוי ווי נאָך אַ בייזן חלום. אַבי נאָר איבערשלאָפן די נאַכט
– ווען? מאָרגן אינדערפרי?
– יאָ, מאָרגן אינדערפרי. נו, שלאָף, מיין קינד.
– טאָ שלאָף־זשע אויך!

און דער לאָמפּ איז אויסגעלאָשן, און אין צימער איז גוט, נאָר פון די מהשבות זיך אַביסל אַרומטרייבן – און אַ גוטע נאַכט!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

... איך האָב זיך אויפגעכאַפּט דער ערשטער. איך האָב געמיינט, אַז ס'איז אַ רעגן — אַ דערקיטשליווער רעגן אינדרויסן די מאַשינקע פון די דונערן איז עפּעס קאַליע געוואָרן, און ס'דונערט עפּעס אַזוי נישט געראָטן!... אָבער ניין! איך הער געשרייען, און לאָמען קלאַפּן ערגעץ איבער בלעכן און מ'שיסט אויך.

– בוזי'לע, שטיי נאָר גיכער אויף.
– בוזי'לע, טאָכטער, שטיי אויף, שטיי אויף, אָט אַזוי!
– וואָס איז? וואָס איז, האַ?
– ס'איז גאַרבישט, טאָכטער, ס'גאָרנישט. טו זיך נאָר אָן, נאַ דיר אָט־אָ די זאָקן. שטעק אַרויף די שיך, מיר דאַרפן ערגעץ גיין.

און בוזילע פאָלגט מיך, איך בעט זי גאָר, זי זאָל זיך נישט איילן, ס'זאָל ביי איר נישט פאַלן פון די הענט.

די באַלעבאָסטע שוין אַן אָנגעטונענע, אַ דערשראָקענע און אַ פאַרשטומטע, ברעכט די פינגער, אַזוי ווי אין אַ נאָענטער איינ־מיטן ביינאַכטיקער שריפה, און מיר גייען.

— מ'דאַרף, — זאָג איך — לויפן מיט די גערטנער אין שיביצע אַריין, אונזערע קערן דאָרט שלאָפן און נישט וויסן פון גאָרנישט.

— דורכוואַנען־זשע וועלן מיר גיין?

— אָט־אָ דורך די גערטנער.

און מיר זענען אַוועק, זיך אַבי־ווי־אַזוי אויסדרייען פונם אַלדאָסביין. איבערן ברונעם זענען מיר אַריבער אין ערשטן גאָרטן. מיר גייען און וועקן מיט נישט געהיטע טריט אַלץ, וואָס וואַקסט דאָ אַרום. איך האָב דאָ אָנגעטראָטן אויף אַ הודיגע פון אַ אַרבוזע. פאַרפאַלן! די געוויקסן זענען אָנגעטרונקען פול און פול מיט טוי... מיר קריכן איבערן צווייטן פלויט. אַ גאָרטן אין אַ גאָרטן. ביי בוזי'ן קלאַפּן די ציין אין מויל, אפשר פון קעלט און אפשר פון פלוצימדיקייט און פון מורא. מיר זענען אַריין אין הויכע קאָנאָפּליס, זיי זענען אונז ביזן האַלז. צוויי קינדער, גלייכן מיר זיך אויסעט צווישן די קאָנאָפּליס און מיר זענען זיך פאַרשטעלט פון דער גאַנצער וועלט.

פונדעסטוועגן גייען מיר און מיר מאַכן אַסאַך גריינץ. מ'דאַרף זיך דאָך היטן, נישט אויפוועקן די הינט פון די נאָענטע הויפן, כאָטש מיר הערן, ווי הינט היילן שוין דאָרט ווייט אין יענעם עק שטאָט. דאָרט הינטער אונז קלינגען העק און לאָמעס, דאָרט קלינגען קולות, דאַכט זיך, אַז מענטשישע. אפשר גייט דאָרט אַ געוועט? אפשר רייסט מען דאָרט שווערע שטיינער פון דער ערד?

„ווער פריער?" „ווער גיכער?"

דאָרט איז ליכטיק און דאָרט הערן זיך הורא־געשרייען.

— וווהין איז, בוזילע? מיר גייען דאָך אויפוועקן אונזערע לייט!

— נו, גוט, לאָמיר גיין.

און אַט זענען מיר בײַ מײַן טאַטנס שטוב. אינמיטן בײַ־נאַכט, צוויי פאַרבלאָנדזשעטע קינדער. האָבן מיר דאָרט טאַקע פונקט קײנעם נישט געטראָפן. און דורכוואַנגען זענען זײ אַלע אַרױסגעקראָכן?

וואָס איז, איר ווייסט נישט דורכוואַנגען? אַט־אָ דורכן פענסטער אַהין, צו דער שיניצע צו און איבערגעלאָזן אַזאַ אויסגעוואַרעמטע געטרייע שטוב אויף זידלערײַ און אויף הפקר.

— נו, קום, מײַן קינד.

און מיר גייען אַרויף צו דער שיניצע צו.

און דאָרט דערהערן מיר שטילע שטימען. אָבער מ׳דאַרף זיך קיין מורא נישט האָבן — ס׳איז יידישע. זיי רעדן שטיל, זיי שושקען זיך צווישן זיך — אַ טשערעדע געגנז, אַ צעפּוזשעטע אינמיטן נאַכט. מ׳גייט, מ׳לופעט מיט די אויגן, מ׳איז אויפגעבורעט, מ׳זוכט זיך אַן אָרט אויף זיך צוטוליען.

בוזין איז געוואָרן פריילעכער. מיר האָבן זיך צוגעשלאָגן צו דער סטאַדע.

— דאָס זענט איר, כינע?

— יאָ. און ווער זענט איר? אַ, ס׳איז אייזיק. און ווו איז בוזי?

— אָט איז זי דאָך!

— יאָ, גערעכט, אָט איז זי טאַקע. נו? ס׳איז אַ קלאָג צו די יאָר אַוודאי! ווו גייט מען און ווו טוט מען זיך אַהין? אין אַזאַ שריפה?...

— און וואָס טוט זיך דאָרט אין שטאָט?

— אין שטאָט? מ׳שלאָגט, מ׳ברעכט, מ׳ראַבעוועט.

כינטשא שלעפט אויף זיך עטלעכע קינדער מיטאַמאָל. איינס שלעפט זי פאַר זיך, איינס — אין זיך און איינס — אויף די פּלייצעס. שלמה דעם שוסטערס ווײַב איז זי, שלמה איז אויך דאָ ערגעץ אין דער סטאַדע. ס׳איז מיט נאַכט, מיר גייען אַ צוואַנציק מאַן איינס נאָך איינס, אַזוי ווי די געגנז אין אַ שורה. מ׳גייט גלײַך, ווּהין — איז נישט באַוווסט, מ׳וועט גיין ווו ס׳גייט זיך. בוזי, וויל נישט, מ׳זאָל רעדן, „מ׳דאַרף גיין שטיל!"

זענען מיר שוין אַרויס פון שיניצע און אַריין צווישן קאָרן,

און מיר גייען זיך אַלץ. הוקעט אָבער עמעצער פון קאָרן און טרייבט אונז אויף צוריק. אפשר איז עס מער נישט, ווי אַ שייגעצל? נאָר איינשטעלן טאָר מען נישט אין אַזאַ צייט. מיר גיבן זיך אַן עצה אויף אַ רגע, און די גאנצע פאַרקערצוועג אויף צוריק.

ווּהין צוריק? אין שטאָט אַריין?
עס טויג נישט.
טאָ לאָמיר זיך דאָ צעשטעקן הייפלעכווייס. גוט?
נאָר בוזי האָט זיך מורא אָפּשלאָגן פון לייטן.

— ס'אַ קינד דו ביסט! מיר האָסטו מורא דאָ פאַר־גלויבן? ס'איז דאָך מיין שיניצע, איך ווייס דאָך דאָ יעדער ווינקעלע!

האָט מיר טאַקע בוזי פאַרגלויבט. און מיר זענען אַוועק אין אַ זייט און אַריבערגעקראָכן אַ פּלויט, אַוועלכן איך ווייס, אָנגעטראָפן צו איינער אַ משפחה בוימלעך, און מיר האָבן זיך דאָרט אונטערגעזעצט, איך מיט בוזי'ן, צוויי פאַרבלאָנדזשעטע קינדערלעך. ס'איז אפילו קיל, נאָר ס'איז ליבער זומער. און אונז איז גוט אַזוי זיך אינצווייען, אין אַ ווילד־פרעמדן גאָרטן. מיר דאַרפן נאָר אַ קלער טון פון אונזערע לייט, פון מיינע און בוזי'ס. ווו קערן זיי זיין איצטער? און באַלד הויבט אָן שאַרייען אויף טאָג. ס'איז דאָך מער נישט ווי אַ זומערדיקע נאַכט.

פונדערווייטנס האָבן מיר דערזען צווישן בוימלעך זיצן נאָך הייפלעך מענטשן... לאָמיר זיך שעמען איינער פאַרן אַנדערן?

ניין, לאָמיר אפשר בעסער דערווייל נישט רעדן צווישן זיך, און אין אַ שעה אַרום וועלן מיר זיך אויפהויבן, אין אַ שעה אַרום וועט שוין זיין גוט־טאָג און מיר וועלן גיין זען וואָס הערט זיך אין שטאָט.

— אָפּגעבּרענט געוואָרן, קיין רויך איז נישט געגאַנגען און קיין פייער האָט נישט געברענט!

דאָס רעדן מיינע טאַטנס שכנים, אין אַ רעדל שטייענדיק נעבן מיין טאַטנס שטוב, און איצט זענען מיר אויך געקומען, איך מיט בוזי׳ן.

באַשפּרענקלט מיט טוי פון פאַרברענגען די נאַכט „אויף די פעלדער פון סלאָוועשנע". זי אין איין קליידעלע אויפן לייב און מיט שיך אויף די באָרוועסע פיס. און איך אויך קוים וואָס דאָס לייב איז צוגעדעקט.

אין אַן אַנדער צייט וואָלט מען עס נישט געוואָלט ליידן ביי אונז אין שטאָט, אָבער איצט — איצט האָט מען אונז באַגעגנט כמעט מיט אַ פרייד.

— גוט מאָרגן, גוט יאָר! און ווו האָט איר, קינדער, איבערגעבראַכט די נאַכט?

ביי ליעוון אויף די ניוועקעס! — ענטפערן מיר פריילעכע און מונטערע, ווייל נישט אומזיסט איז דער טאָג קליגער פון דער נאַכט, קליגער און מונטערער. זאָל זיין געבענטשט דער טאָג!

און באַלד איז געקומען אַ שטאַפּעט, מלך מיט יאָסעלען, „צי מיר זענען דאָ".

— יאָ, מיר זענען דאָ, קינדער. און איר זענט ווו? אינדערהיים? און ווו האָט איר גענעכטיקט?... און גוט, מירן זיין ביי אייך. — און מיר זענען אַלע מיט עפּעס צופרידן, — זאָל זיין געבענטשט דער טאָג!

און די שכנות די פויערשע? וואָס טוען די שכנות אַרום דעם טאַטנס שטוב? די שכנות — זיי טראָגן אָפּ צוריק קישנס צו זייערע שכנים די יידן.

— נאַ דיר, ליבע, דיינע קישנס! דאָס האָבן מיר געמיינט באַהאַלטן, קיין בייזע מענטשן זאָלן נישט צעשלעפּן, — און זי ווערט דערווייל רויט.

אַ צווייטע שכנה.

— קום, לאה, ועסטו צונעמען דיינע כלים. כ׳ווייס? כ׳האָב

געזען, מ׳שלעפּט אַלע, און מיר פּעלן פּונקט אַ פּאָר כּלים. קום, נעם אָפּ. אָט, אונזער שכן דער לאַנגער, יאָ, יאָ, האָט ביי דיר חתונה געמאַכט, לאה, די גאַנצע מעל, גיי, זאָל ער אָפּגעבן, ניש-קשה, ער איז נישט קראַנק! נישטאָ אויפּפּרעסן פרעמד גוטס.

און אַ דריטער דערציילט סודות-פּול:

— מטות, איך ווייס, איך האָב געזען מיט מיינע אויגן, ווער ס׳האָט זיך צו דיר געבראָכן אין די פענסטער אַריין. ער איז אַ — נישט-דאָבּרעגאַ — איך וועל דיר דערציילן ווער, איך וועל דיר אים אָנרופן ביים נאָמען, נאָר נישט איצט.

און אויף דעמזעלבן גוטן-פריינט, וואָס שושקעט מטותן אין אויער אַריין, האָט אָנגעוויזן אַ שכנה, אַז ער האָט אַ גאַנצע נאַכט געטראָגן לעדער פון מטותעס קאַמער. היינט גיי טרעף, גיי זיי אַ נביא און ווייס, ווער און וואָס?... נאָר אַז יידן, וועלכע זענען נישט געוווינט צו פּאָגראָמען, מיינען, אַז ס׳קומט זיי אַזוי, זענען זיי נאָך ביי זיך גייציק:

„געוויס זאָלן זיי אָפּטראָגן, די שכנים, אַלץ, וואָס זיי האָבן גענומען". און... „שעמען מעגן זיי זיך טאַקע אין זייער ווייטן האַלז!" און יידן זענען נאָך שטייף ביי זיך: מאַלע-וואָס ס׳טרעפט זיך! גוים בלייבן גוים, גזלנים און מיט פאַר-גרעבטע קעפּ!

פּאַקעוועט מען צוריק די געזידלטע קישנס אין די איבערגע-קרומטע בעטן אַריין, און מ׳לאַדעט אויף צו כלומרשט די פענ-סטער. ווייבער זענען צו די בהמות און טרייבן זיי אַרויס אויף דער פּאַשע. נעבן יעדערנס שטוב איז מען וואַכנדיק אינמיטן גאַנצ-פרי. קינד-און-קייט זענען אויף די פיס, זענען נעבן שטוב. אַזוי ווי יעדער שטוב, לאָמיר זאָגן, איז פאַר-זיך אַ דאָרף און אין יעדער דאָרף האָט זיך געטראָפן אַ גנבה... דער בייגיר איז גרויס, אָבער ס׳לאָזט זיך אויס, אַז אַלצדינג איז כמעט בשלום.

בשלום?... ס׳איז נישט ריכטיק:

„ביינאַכט האָט מען זייער שטאַרק געשלאָגן דעם קירזש-נער!"

— וועמען ? יעקב-לייבן דעם קירזשנער ?

— אַי אַי אַי ! ס'אַן עולה ! יענער איז דאָך, נעבעך, אַזוי אויך אַ קריינקער מענטש. וואָס-זשע מאַכט ער ? וואָס מאַכט ער, נעבעך, יעקב-לייב ?

— ...און גדליה-יהושועס, ער איז געלאָפן אויף אַנטאָנאָוויטשער שליאַך, לעבן דעם אַלטן זלמנס האַרבאַרגיע. ער האָט געוואָלט אַנטלויפן, האָט מען אויסגעשאָסן.

— נו ?

— ער האָט זיך געמוטשעט ביז טאָג און איז אויסגעגאַנגען. דאָרט איז, נעבעך, אַזאַ געוויין, אַז די שטוב, די ווענט אַרום כליפען. ס'וועט מן-הסתם באַלד זיין די לויה.

— טאָ וואַרט-זשע אויס, ווי אַזוי איז דאָס געווען פון דער סאַמע לכתחלה ? נו, און דער נאַטשאַלניק מיליציע ?

— דער קובלינעץ ? ס'איז אַ סברא, אַז ער אַליין איז פאַרמישט אין דער גאַנצער אַרבעט !

— וואָס הייסט ?

— דאָס הייסט, ער האָט צוגעזאָגט געבן 20 ביקסן אויף דער שטאָט, און אַז ס'איז געקומען צום געבן, האָט ער זיך געמאַכט געפגרט...

— טאָ ווי אַזוי-זשע איז עס פאָרט געווען ?

— ס'איז געווען אַזוי : עלף אַזייגער האָט יעדער מיליציאָנער אויף זיך אָנגעטון צו פינף ביקסן און... די יונגעלייט, האָט ער געזאָגט, זאָלן דערווייל אַרומגיין מיט שטעקנס, און... אַרום צוועלף אַזייגער ביינאַכט האָט עמעץ אויסגעשאָסן, זענען אָנגעלאָפן פון אַלע עקן שטאָט היישעריקן, און ס'איז געוואָרן פינסטער אין שטאָט. די מיליציע האָט געטיילט די חזירים ביקסן, און די יידישע וואַרטע איז זיך צעלאָפן.

— און דער נאַטשאַלניק מיליציע ?

— דער רשע ? דאָס האָט ער דאָך אַליין אויפגעבורעט די גאַנצע חתונה ! ער, און קאָסטענקאָ, און אייער שכן — מאַרקאָ לוכטאַנס !... ער איז גאָר איצטער נישטאָ אינדערהיים — זאָגט מען, —

נאָר ס'איז אַ ליגן. ער איז אַ איבערגעטונענער און באַהאַלט זיך אויס ביי די היגע חזירים, אונטערן טייך.

— אַזוי אַז ס'איז נישטאָ וואָס צו ריכטן, מ'זאָל קאָנען היינטיקע נאַכט נעכטיקן אינדערהיים!

— ווער ווייסט? מיר וועלן זען! דערווייל איז אין שטאָט שטיל, זיי האָבן זיך פאַרשטעקט צוריק אין די לעכער. אַסאַך קלייטן זענען אויפגעבראָכן, און נאָר קליינינקע שקצימלעך קריכן אַרום און שאַרן זיך דאָרט אינם מיסט.

— טאָ לאָמיר אפשר גיין אין שטאָט אַריין?

— לאָמיר גיין!

אונזער מאַמע האָט זיך דערפרייט אונז אַנטקעגן. זי שמייכלט צו אונז מיט איר שטענדיקן גוטן שמייכל, און צי ווילן מיר עסן אָנבייסן? זי האָט שוין אויסגעמאָלקן די בהמה.

— און וווּ זענען מלך מיט רחעלען?

— כ'האָב דאָך זיי אַוועקגעשיקט צו אייך! איך בין ביי אייך שוין געווען היינט דריי מאָל און האָב אייך נישט געטראָפן.

און מיר האָבן דערציילט דער מאַמען, ווו און ווי מיר האָבן דורכגעפירט די נאַכט... די מאַמע האָט אונז אויך אָפּגעגעבן חשבון און... וואָס הערט זיך דאָרט ביי אונז אין צימער?

— ניין, ביי אייך אין צימער איז נאָך ניש-קשה! אויך אַביסל איבערגעריעט, אָבער ס'איז נאָך מיט חסד.

— די באַלעבאָסטע איז שוין אין שטוב?

— יאָ, אין שטוב, נו, איר וועט אויסטרינקען, קינדער, צו גלעזער מילך?

— ניין מיר וועלן פריער צוגיין אַהיים.

די גאַסן זעען אויס, ווי נאָך אַ יאַריד, אָדער ווי אין אַ ביינן פאַר-פסח. שטויב מיט מיסט פאַר יעדער טיר. צעוואָרפענע פאַפירן מיט אָנגעבראָכענעם גלאָז. כאַפּט עס דער רוח! יעדער שטוב פראַוועט דאָך יום-טוב פאַר-זיך, יעדער איז מיט זיך פאַרנומען! און פון יהושוע-גדליהס גאַס הערט זיך אַ געוויין... און אין קלוב, דערציילט מען, ביי באַתיען, האָט מען געריסן, גע-

שליסן, געשטאָכן און געבראָכן, ס׳זאָל נישט זיין קיין סימן פון „קאָמונע״! —

מיט בוזין גייען מיר אַרום אינצווייען, אַזוי ווי צוגנייט איינער צום אַנדערן, און מיר הערן נייסן.

אַזוי שוין פון נעכטן בייטאָג אָן. און... מיר זענען אַ בעלן באַטראַכטן, וואָס הערט זיך עפּעס ביי אונז אין צימער. כאָטש ווען מיר ווילן, גייט עס אונז איצט ווינציק וואָס אָן.

די טירן זענען עפּעס נישט איידל אַראָפּגעדרייט פון די שרויפן און זענען צעעפנט אַזוי, ווי אויף אַ איילנדיקער חתונה. אין שטוב איז אָבער שטיל. די באַלעבאָסטע האָט זיך אָנגעשפּאַרט אויף איר נאַכט-שאַפקעלע. זי קוקט אין פענסטער און רעדט עפּעס צו זיך אַליין. פון דער זייט וואָלט מען געקאָנט מיינען, אַז זי דאַוונט. נאָר דאָס איז נישט אמת, דאָס שעלט זי איר מרדכין! נאָך איר דעה נאָך האָט ער געדאַרפט דערפילן, וואָס דאָ טוט זיך, און אין אַזאַ צייט זיין אינדערהיים. ווייטער טוט איר באַנג אי דאָס מעבל, אי די שטוב. יעדער קריץ אויפן שאַפע, צי אויפן געפּאַרבטן פּאָל, איז אַזוי ווי מ׳זאָל איר באַקן דאָס לייב מיט אָנגעברענטע צוועקעס. און דאָ, די חזירים האָבן איר איבערגעוואָרפן, איבערגעגראָבן און צעקריצט דאָס גאַנצע מעבל.

אין קיך אויפן אויוון האָבן מיר געטראָפן אַ פּאַרשפּעטיקטן אַלטן גוי אַרומקריכן. ער קרעכצט און קלעטערט זיך אַהין.

— סערהיי, וואָס דאַרפסטו דאָ? דו האָסט דאָ עפּעס אַנידערגעלייגט?

און איך האָב דערטאַפּט אַן אָפּגעברענטן שטעקן פון אַ ווילקע, און איך בין נישט פויל און הויב אים אויף סערהייען.

אַ געזונטער גוי אַן אַלטער פונם נאָענסטן דערפל, אַן אַלטער אָן איין גרויער האָר אין קאָפּ.

אים איז געוואָרן נישט היימלעך, אָבער אַוועקגיין אָן גאָרנישט גלוסט זיך אים נישט.

איך האָב אַ קאָרפּע געטון סערהייען מיטן שטעקן:

— דו קריכסט נישט אַראָפּ?

— שלאָג זיך נישט, כלאָפּטשע! אָט גיי איך שוין אַראָפּ.

איך זוך, כ'האָב געמיינט, טאָמער אַן אַרבעלע זאַלץ, האָב איך געמיינט — לייטן האָבן זיך שוין אָנגענומען.

איך טאָרקע אים מיטן שטעקן, און ער טוט זיך זיינס, ביז איך האָב אים נישט געגעבן אַ שלעפּ אַראָפּ פון אויוון און אַ קנאַק אין דער ערד.

ער האָט זיך גענומען קראַצן:

— אַ, שטשאַב טעבע — איך האָב דאָך געמיינט זאַלץ!

און איז אַוועק אַזוי, ווי אַ הונט אָן דער פינפטער פוס, זיך אפילו נישט אומגעקוקט.

לכתחלה האָט מיך בוזי נישט געלאָזן מיט אים זיך פאַרנע־מען, דערנאָך האָט זי געלאַכט. די באַלעבאָסטע איז גאָר געווען צופרידן, ווייל פון אויפן אויוון גייט דאָך דאָס טירעלע צום בוידעם, און אויפן בוידעם פרעגט נישט וואָס ס'טוט זיך. כאָטש זי האָט פונדעסטוועגן אַ ישוב צוריק אַראָפּשלעפּן אַלץ און אַוועקטראָגן — איר ווייסט צו וועמען? צו האַנטעשקען דער רביצנס, אָט־אָ־דאָ די אַנדערע שטוב. אויך אַ שלאַנג, נאָר אַז מ'גיט אָפּ דעם גנב די שליסלען, איז אפשר בעסער.

— און וווּ זענען אונזערע קופּליקלעך? די שיינע קופּליק־לעך וואָס זענען געשטאַנען אויפן בופעטל, וואָס כ'האָב געקויפט צוריק מיט אַ וואָך פון בוזי'ס וועגן?

איצט שטייט גאָר דער בופעט אָן אָפּגעריסענער, די בעטן צעדרייטע!

— די קופּליקלעך, — זאָגט די באַלעבאָסטע — האָט טימאָפּיי־קאָ צוגענומען, דאָ האָט זיך קיינער נישט געפּאָרעט חוץ אים.

אויב טימאָפּייקאָ, ווייס איך, ער איז אַ שכן אין מיינע יאָרן. אויך אַ יונגערמאַן, אויך אַ יאָר נאָך דער חתונה, און אויך אַ שיין ווייבל ביי אים, אַ יונגע! ער בויט זיך אַ שטוב ביי זיין טאַטן אין הויף... אַנדערע האָבן זיך געזוכט וואָס זיי־טויג. און ער האָט דאָ אַראָפּגעריסן די קופּליקלעך פון בופעטל — אַז ער וועט זיך אַריינקלויבן אין דער נייער שטוב, וועט זיין ווייבל אויספּוצן איר שאַפּקעלע, פּונקט ווי מיר דאָ אונזערס. נו, איז ער דאָך גערעכט, טימאָפּיי. ס'קאָן זיין, אַז ער האָט נאָך עפּעס אָנגעקוקט אין מיין פאָרפאָלקישן צימער, פאַר זיין פאָרפאָלקישן

שטיבעלע וועגן. ער איז אַ וודאי געדעכט. מער נישט, וואָס ער איז אַ יונגערמאַן און אַ צלמניק אַ גרויסער. און זי, זיין יונג ווייבל, געהער אויך צו אַ פרומער געטלעכער סעקטע. דוכט זיך, אויב איך האָב נישט קיין טעות, הייסן זיי „שטונדיסטן". יונגע־לייט אין אַזאַ פריען עלטער האָבן זיך אַריינגעלאָזט אין געט־לעכקייט. איז צי דען וועלן זיי, אַזעלכע פרומע, פאַרנוצן בוזיס קופּליקלעך?

איצט איז אָבער דער צימער נישט קיין צימער, נאָר אַ באָד. געוויס איז עס נישט אונזער צימער. מיר האָבן מיט אים גאָרנישט. אויב מיר זענען יאָ אָן עפּעס איצט אָנגעבונדן, איז אָן די מאַמעס אָן אונזערע, און אָן די משפּחות, יעדער משפּחה מאַכט דאָך איצט יום־טוב פאַר־זיך!

אונזער מאַמע חיהטשיק איז ווייטער דאָ.

— איר וועט עפּעס עסן, קינדער? איר האָט דאָך זיך אויסגעמוטשעט פאַר דער נאַכט... און איצט דאַרף מען נאָך אָנקלויבן כּוחות, אפשר וועט נאָך אויסקומען זיין בע־ונד...

די מאַמע אונזערע שמייכלט.

די מאַמע איז דאָך געדעכט! דער שכל איז מחייב, אַז ס'איז שוין צייט און מ'דאַרף עפּעס איבערבייסן. וואָס זאָל מען אָבער טון צו דעם, וואָס מ'קאָן נישט אַראָפּשלינגען? ס'קריכט נישט אין האַלז אַריין. אפילו דאָס מויל עפנט זיך נישט אויף אַריינלייגן אַהין אַ ביסן...

— עס, בוזי'לע!

— נו, און דו?

און מיר לאַכן אַלע פאַר צרות.

— טאָ לייגט זיך־צו, קינדער, און רוט זיך אָפּ אַביסעלע.

— אָט דאָס יאָ! לאָמיר זיך טאַקע וויפל ס'נישט איז אָפּ־רוען.

אַרום האַלבן טאָג, ווען מיר זענען געגאַנגען צו דער מאַמע חיהטשיקן, פונדאָרטן גיין אין שיניצע אַריין צו מיין מאַמע, האָבן מיר די מאַמע חיהטשיקן שוין באַגעגנט אויפן שוועל פון

דער דרויסן־טיר. די מאַמע האָט געטראָגן אַ געבריט טעפּעלע מילך צו אונז און... מ׳דאַרף זיך אויסעצהנען:

...די מאַמע מיט נחומען, מיט דער מומע פריידלען, און נאָך, וועלן זיך לאָזן אויפן בעהונער שליאַך. פריער צו דער מומע ראַסלען אין מילכען, און דערנאָך, אויב ס׳וועט אויסקומען, איז ווייטער!...

— וואָס איז?

— איך ווייס? — זאָגט די מאַמע מיט אַן ערנסט פאַרקלערט פּנים ווי דענסמאָלט, ווען מיר פלעגן רעדן מיט איר, ווי אַזוי מיר וועלן אויסשטאַטן די חתונה מיינע מיט בוזי׳ס, און איר האָט דעמאָלט פאַרדראָסן, פאַרוואָס זי וואַרפט זיך אויף מיר צופיל אַרויף. איצט איז זי ווייטער פאַרקלערט און ערנסט, זי איז מיט דריי קליינע קינדער, און אין מילכען איז געוויס רויקער. נאָר וואָס זאָל זי טון מיט אונז, מיט אירע גרויסע צוויי קינדער, צי מיר זאָלן זיך האַלטן אַרום איר, צי אַרום די שיניצער לייט.

— איך ווייס? — זאָגט זי, די מאַמע. — מ׳זאָגט, אַז ביינאַכט וועט ווייטער זיין נישט רויק, איז אויב גיין — דאַרף מען באַצייטנס אַרויס פון שטאָט, דאָס גיי איך צו אייך זיך אויסעצהנען...

— מאַמע, און ווו זענען די קינדער?

— די קינדער זענען שוין ביי נחומען.

און מיר זענען אַלע אַוועק אין שיניצע אַריין זיך האַלטן דאָרט אַן עצה.

און ס׳איז געבליבן (ווער קאָן וויסן אויף פריער, צי ס׳איז קלוג צי נאַריש), אַז מיר גייען נישט מיט דער מאַמע, מע „פרי־לוטשעט" אונז צו דער שיניצע.

און נישט גערן געזעגענען מיר זיך, און מיט אַ שטילער, קוים באַמערקטער טרער לאָזט אונז די מאַמע איבער „פריער אויף גאָט און דערנאָך אויף אונזערע שיניצער לייט". כאָטש מיט זיך איז זי פאָרט אַסאַך „בעזפּעטשנער", ווי מיט אונז.

מיטוואָך איז עס געווען, מיטוואָך ביי טאָג, און די מאַמע מיט נאָך עטלעכע משפחות גייען אויף נאַכט צו דער מומע ראַסלען אין מילכען — אויב די וועגן זענען נאָר נישט קיין פאַר־

שטעלטע. און פונדאַרט, אויב מ׳וועט דאַרפן, וועלן זיי שוין גייך ווייטער...

צי ס׳איז שוין געווען גדליהס לויה?

מ׳זאָגט, אַז זי איז שוין געווען. און דער טאָג האָט זיך דערוויייל פאַמעלעכן איבערגעקערט אויף דער אַנדערער האַלבער זייט. ס׳איז שוין צוויי - דריי אַ זייגער נאָך האַלבן טאָג.

פון שטעטל באַקומען מיר קנאַפּע ידיעות, און די שכנים, אין ווי זיי וואָלטן חרטה געהאַט, וואָס זיי זענען אינדערפרי געווען צו גוט, איצט זענען זיי עפּעס פרעמדער און מיט פאַרשטאָכענע אויגן. מילא, ברענען זיי אויפן פייער! נאָר וואָס? מ׳דאַרף קלערן וועגן נאַכטלעגערס. אַן אַנדער טאָג וואָלט מען אין דער צייט ערשט געגעסן וואַרמעס, און איצט זענען מיר געגליכן צו באַשעפענישן, וואָס אינגאַנצן ווערן זיי איינגאַנצן הפקר און הילפלאָז. אַזעלכע באַשעפענישן, געוויינטלעך, באַוואַרענען זיך באַצייטנס מיט אַן אָרט אויף נאַכטלעגער...

אין נעכטיקער נאַכט איז, ווייזט אויס, אויך פאָרגעקומען אַ מיספאַרשטענדעניש: דער טאַטע האָט זיך אַרויסגעגנבעט פון דער משפחה און האָט זיך פאַרשטעקט אין אַ ליידיקן סעקרעט אין דער קאָרע (ווייזט אויס, אַז דער ענין פון באַהאַלטן זיך האָט אַזאַ מין סאָרט נאַטור: וואָס טיפער מ׳פאַרשטעקט זיך, פאַלט מער אַרויס די נשמה!). היינטיקע נאַכט דאַרף מען זען, ס׳זאָל מער אַזוי נישט פאָרקומען. דאָרט, ווו מיר וועלן אַלע זיין, דאָרט וועט זיין דער טאַטע אויך. איצט גייען מיר אַלע צו שמואלען אין שייער אַריין נעכטיקן.

— די קינדער לאָמיר שוין אָפּפירן צו שמאָילען?

— יאָ, מ׳קאָן, און די עלטערע וועלן אַהין איבערגיין, ווען ס׳וועט ווערן טונקל.

די מאַמע האָט אויפגעשאַרט עטלעכע רעדנעס און שמאַטעס און האָט אָפּגעפירט די ערשטע פאַרטיע אורחים צו שמאָילען אין שטאַל אַריין אויף נאַכט... אָבער שמאָילע איז אַ גוטער פריינט און עצהט נישט:

„ער איז אַליין נישט זיכער מיט זיין שטוב און מיט זיינע בהמות“ — — —

„ביינאַכט, — זאָגט ער — וועט זיך טון חושך אין שטאָט: ער אַליין פאָרט אַוועק פון דער היים, אָט קאַטשעט ער אפילו דעם וואָגן אָן די דראַבינעס, ער שמירט די רעדער... און מיר — ווי מיר ווילן זיך. ער וואָלט אונז נישט געעצהט בלייבן היינטי־קע נאַכט אין שטאָט אויף דער „שחיטה!“

און ביי שמאָילען זענען אויך די אויגן פאַרשטאָכענע, און שמאָילס מעג שוין אויך ברענען ליכטיק. יענע נאַכט האָבן מיינע לייט געהערט פון שייער, ווי אַזוי זיין אַלטע אויסגעטרוקנטע און פרומע מאַמע, וועלכע שמעקט שוין דעם צענטן יאָר מיט ווײַרעך, ווי אַזוי זי שרייט אויף אים מיט דער ווייב:

— פוילע איר אַזעלכע! נבלות וואָס איר זענט! לייטן וועלן זיך אָננעמען מיט אַלדאָסגוטס, און איר כירעט דאָ, איר פוילט זיך אַ ריר טון פון די ערטער?

אויף איר מיתה־משונה האָט מען זיך שוין גאָרנישט גע־ריכט. אַזאַ אַלטע און פרומע נבלה, וואָס שוין באַלד דער צענ־טער ווינטער אַז זי פגרט, האָט זי שוין אויך אָן עפן געטון דעם פוילן מויל, ווען זי האָט דערהערט, אַז מ'ראַבעוועט דאָס שכנישע גוטס. און גיי רעד מיט איר, האָט זי קיינמאָל קיין פליג נישט אָנגערירט אויף דער וואַנט, און איר איידלקייט האָט גאָר קיין שיעור נישט!... יאָ, איצט זענען שוין ביי איר זון אויך פאַרשטאָכן די אויגן, און מיר בלייבן אָן אַ נאַכטלעגער:

שמאָילאָ זאָגט, אַז ביינאַכט וועט ברענען די גאַנצע שטאָט... אַנדערע שכנים זאָגן, אַז ווער ס'וועט באַהאַלטן יידן, וועט מען אים קוילן מיט די יידן אינאיינעם.

נו, דאָס זענען דאָך שוין טאַקע גאָר אַנדערע רייד.

— שפאַן דעם פערד, מירן פאָרן קיין פעטרעשי.

אונזער פערד שטייט נאָך פון נעכטן אָן באַהאַלטן ביי אודייען. מיטן וואָגן, מיטן שפאַן און מיט אַלע זאַכן (אַ פינגערל איז, ווייזט אויס, גרינגער אויסבאַהאַלטן ווי אַ פערד). העלפט דאָך אָבער נישט קיין מעשות, אויב שפאַנען — איז שפאַנען!

...און מיר פאָרן, אַלע פאָרן מיר קיין פעטרעשי. אויפן

וועג, אַרויף באַרג, גייען אַסאַך יידן און יידעלעך, יידנס און מיידלעך, אויך קיין פּעטרעשי. אַזאַ מין רויקן און זאָרגלאָזן גיין פון יונג און אַלט און אָן פּעקלעך בין איך נאָר געוויינט זען ביי פּויערים, ווען זיי גייען אויף אַ יום־טוב אין דעם אָדער יענעם דאָרף. אויך דאָרטן גייען זיי אי יונג, אי אַלט, מיט ווייב און מיט מיידל. אויך דאָרט גייען זיי זאָרגלאָז און אָן פּעקלעך, חוץ אַ טיכל אונטער דער האַנט, אָדער אַ פלאַש אין בוזים, אויף מיטנעמען צוריקוועגס היילִיקע וואַסער... דער חילוק איז נאָר, וואָס יענע גייען יום־טובדיק אָנגעטון און האָבן בדעה זיין צוריק אויף נאַכט אַהיים, און מיר גייען שוין צופיל וואָכעדיק אָנגעטון און קלערן, ווי אַזוי פאַרברענגט מען די נאַכט אויסער דער היים.

מיר איז אַ חרפּה, וואָס מיין טאַטע האָט אַן אייגענעם שפּאַן. נעבכאַי וואָלטן מיר אַלע איבייגעם געגאַנגען צופוס. אָט גייען דאָך נאָך יידן!

און מיר באַגעגענען אויף די פעלדער פאַרטיעס גוימלעך. עפּעס מאָדנע זענען זיי, מיר האָבן זיי קיינמאָל נישט געזען אַזעלכע. וואָס וועלן מיר זיי ענטפערן, אויב זיי וועלן אונז עפּעס אינמיטן־דרינען אַ פרעג טון?...

נאָר זיי פרעגן נישט.

זיי גייען זעט־אויס דורך די פעלדער־שטעגעלעך.

זיי שעמען זיך פאַר עפּעס.

ווייזט אויס, נאָך גאָר נישט קיין געוווינטע. זיי גייען אפשר דאָס ערשטע מאָל אין זייער לעבן אויף אַזאַ שפּיל, און דאָס אויך, ווייל מ׳האָט זיי אָנגערעדט דערויף, אָדער זיי זענען זיך מתקנא אויף לייטישע שטעט.

פאַרשעמטע און גרויע, אַביסל אָראָפּגעפאַלענע ביי זיך און מיט נישט קיין אויפגעהויבענע קעפּ, לאָזן זיי זיך פון אַלע פיר עקן, ווי מתנות הונגעריקע ראָבן, אויף אונזער בידנינקער סלאָוועשנע. —

— —

און מיר טרעטן זיי אָפּ דאָס אָרט, מיר פאַרן פּונקט זיי אַנטקעגן, — טאַקע צו זיי קיין פּעטרעשי.

אָט זעט איר, זיי גופא פאַרווערן דאָס אונז נישט! און דאָרטן אין פּעטרעשי, אין זייערע היימען, וועט מען אונז אפשר לאָזן איבערנעכטיקן. מיר זענען דאָך „סלאָוועשטשאַנסקיע זשידקי". ס'איז אַ ליגן, זיי האַלטן דוקא פון „סלאָוועשטשאַנסקיע זשידקי". מיר האָבן דאָס נישט איינמאָל געהערט פון זיי. און מיין טאַטע פאָרט טאַקע צו זיינעם אַ חסיד, וואָס גיט אַריין אַלע יאָר פּעל אין דער אַרבעט.

— יענער, — זאָגט דער טאַטע — וועט אונז צונעמען שיין! אַרכיפּ הייסט ער, ער וועט אונז אַרויסטראָגן פון געקאָכטס און געבאַקטס.

און איך וואָלט וועלן יעדער זאָל דאָ האָבן זיין חסיד אין פּעטרעשי. מ'זאָל אים צונעמען שיין און מ'זאָל אים אַרויסטראָגן פון געקאָכטס און געבאַקטס.

דער טאַטע נעמט זיך איבער מיט זיינע חסידים, און אונזער אָדנאָקאָנקע האָט זיך שוין אַריינגעקייקלט אין פּעטרעשי.

אוי, קוקט מען אויף אונז אין פּעטרעשי! — — — — — —

מיר זיצן אַלע מיט דער משפחה אין וואָגן, און דאָ זענען שוין אַסאַך יידן אָנגעגאַנגען פון פריער. איצט זענען מיר אַ פּאַרטיע. און מ'גייט נאָך.

פאַראַן יידן „קוראשטשע", בעטן זיי אויס אַ ציגאַר, זיי באַקומען אַ זאָרגלאָזן פּנים און רויכערן, אַזוי ווי אין אַ תענית.

און ביי אברהמן דעם פּעטרעשיער אין שטוב זענען דאָ אַסאַך יידן (כ'האָב שוין איינמאָל געזען ביי אברהמען אַ פולע שטוב מיט יידן און יידנס פון שטאָט, — נאָר דענסמאָלט איז געווען אַנדערש. דענסמאָלט האָט אברהם חתונה געמאַכט זיין עלטערן זון, און צו אברהמען אויף אַ שמחה פאָרט זיך צונויף די שטאָט). איצט איז אפשר ביי אברהמען קיין שמירה נישט? —

„אין אַ יידישער שטוב!"

דער גלח רעדט מיט אברהמען, ביי אַ פּלויט אַנטקעגן שטוב, וועגן די זשידקעס און וועגן סלאָוועשנע.

אַ שיינער גלח אין פּעטרעשי, אַ מענטש אין די דרייסי־קער און מיט אַ הדרת־פּנים. ער סמאָטשקעט מיט די ליפּן און חידושט זיך, וואָס די זשידקעס האָבן פּלוצים אַזויפיל אויסצו־שטיין פון „סלאָוועשנע" — „אַ שאָד, אַ שאָד".

און אפשר רעדט ער טאַקע אָן פאַלשקייט. כ'קאָן זיך דאָך טרעפן איין גלח פון הונדערט אַזאַ, וואָס מישט זיך נישט ?

און ביי אברהמען איז דער דאַשעק פון דער היטל אַביסל אין דער זייט: „אַזוי פיל געסט אָן עין־הרע". און „גאָט זאָל כאָטש פירן כשורה".

אַ ווילער ייד אָט דער אברהם. אַ הויכער, אַ ברייטער, אַן אָנגעפּוישטער. מיט אַ רויט־גרינער באָרד, ווי טרוקענע פּריי־שע אַטאווע, מיט אַ ווייכן פּנים אין גאָלע קלייען, מיט גרויסע באָרעדפּוודיקע אויגן, אין אַן אַלפּאַגענעם זעקל גייט ער און איז אַ גוטער־ברודער. ער קאָן אפילו מיט יינגלעך זיין אַ „פּאַ־נע־בראַטצע", כאָטש אַליין איז ער שוין אַ טאַטע פון פינף גרוי־סע זין. דערצו בשעת ער רעדט, שעמט ער זיך נישט, און דער ניגון איז ביי אים אַ הויכער און אַ דאָרפישער. אַזאַ איז ער, אברהם דער פּעטרישיער.

דער טאַטע איז אַראָפּ פון וואָגן און פרעגט אברהמען, כמעט אויפן אויער, ווו עס וווינט אָט־אָ דער און דער אַרכיפּ. און אברהם ענטפערט ווי אַזוי ער ווייסט און מיר פאַרפאָרן צו אַרכיפן. נאָך אונז פאָרן נאָך נאָך צוויי משפחות מיט קליינע קינדער מיט אַ קאַץ און מיט קריגעלעך מילך.

די מילך אויף „פאַרשטאָפּן בייגאַכט די מיילער, טאָמער וועט דאָס קליינוואַרג זיך רייסן".

אָבער אַזוי ווי ס'איז נישט קיין מוז, אַז אַרכיפּ זאָל זיין שטענדיק אינדערהיים, ער קאָן דאָך אַמאָל זיין אין וואַלד אויך, צי אויפן בור, אָדער אַזוי אין אַ נסיעה, האָבן מיר אים, אויף אונזער מזל, טאַקע נישט געטראָפן אינדערהיים,

און ס'רעדט מיט אונז זיינס אַ זונדל, אַ יאַט פון אַ יאָר 14 — אַ פאַסטעכל.

— איך וועל נישט לאָזן אָן דעם טאַטן !...

— טאָ זיי-זשע נישט קיין קינד ! דיין טאַטע ברענגט דאָך מיר אַלע יאָר פעל אין דער אַרבעט !... דיין טאַטע איז מיט אונז דער בעסטער גוטער-ברודער !... פּרווו אונז נישט אַריינלאָזן, וועט ער נאָך אויף דיר שרייען אויך !...

— איך ווייס גאָרנישט אַליין, אָן דעם טאַטן !

— טאָ ווען דאַרף ער קומען, דער טאַטע ?

— איך ווייס נישט, אפשר אינאָוונט.

— נו, אויב אַזוי, איז דאָך גוט ! לאָז אונז גיכער אַריין אין שייער, ביז דער טאַטע וועט קומען...

— דו ביסט אַ מבין, וואָס אַ נאַר קאָן ?

און ווילנדיק — נישט ווילנדיק טראָגט אונז דאָס פאַסטעכל אַרויס אַ הילצערנעם שליסל און שליסט אונז אָפּ דעם שייער. מיר שפּאַנען אויס דאָס פערד (ביי יענע זענען די פורן געווען געדונגענע, האָט מען זיי אָפּגעשיקט אַהיים) און מיר שפּרייטן אויס אין שייער רעדנעס מיט קילעמעס און מיר צעלייגן זיך.

דריי משפחות זענען מיר אין שייער, איז יעדע משפחה גאָך מיט אַ קליינעם צולאָג...

און אַז אַ קינד טוט אַ גיאַוועקע — גיט מען אים מילך. אַ פרעמדער ייִנגל אַ שלאָפער ליגט דאָ — וויל ער גאָרנישט, און עלטערע, אַזוי ווי זיי האָבן נישט פון וואָס צו רעדן, שווייגן זיי.

איך בין אַרויס איינדעקן דאָס פערד מיט דער פּאַפּאָנקע און אים צושאַרן אַביסל פריש היי, איז צוגעגאַנגען צום וואָגן אַן אַלטינקע ; פון דעם צווייטן שכנישן טויער איז זי אַריין ; אַ באָרוועסע, אין אַ לייוונטענער העמד און מיט צוויי פאַרטעכער, פונפאָרנט און פונהינטן, פאַר אַ קליידל.

און זי וויינט !

זי וויינט, וואָס איר אַיז באַשערט זען אַזוינס מיט אירע אויגן :

— סטייטש, סטייטש, אַ דור הייַנט אָנגעוואַקסן אַ וויסטער און אַ ביטערער!.. צי דען־זשע וועלן זיי דערלעבן פאַרנוצן פרעמד גוטס?... ניין! אַמאָל האָט מען, חלילה, נישט געהערט אַזעלכע געננ!... און אפשר האָט עס די פאַרשאָלטענע מלחמה אַזוי צעלאָזן דאָס פאָלק?

אין אַ ווײַלע אַרום ווישט זי אויס די אויגן, שלעפּט אַרויס אַ הייעלע פון וואָגן, זי פּרוווט עס אויף אירע אַלטע אויסגעפּוילטע ציין און דערמאָנט זיך:

— מיט איין זאַך, מיין קאָטעקל, זענט איר נאָר אַ ביסל שולדיק — נישט באַדאַרפט געווען אויסבאַהאַלטן די זאַלץ! זאָלסט נאָר וויסן, מיין טייערינקער, ווי אַזוי דאָס פאָלק בידעוועט ביי אונז אָן זאַלץ... נו, פרעג איך אייך מער נישט, אויף וואָס האָט איר עס באַדאַרפט טון אַזאַ זאַך? אַ מאכל אָן זאַלץ איז דאָך נישטאָ ערגער! אַפילו אַ בהמה זאַלצט מען דאָך צו דעם טרונק! וואָס דאַרפסטו מער? אַפילו אַ בהמה! אוי, קאָטעקל מיינער, ווי אַזוי מיר מאַטערן זיך דאָ אָן דעם קאָפּ זאַלץ!... ס׳קאָן זיין, אַז דערפאַר אַליין איז דאָס פאָלק אין כעס — ס׳גייט זוכן זאַלץ...

— יאָ, — זאָג איך דער אַלטינקער — דאָס פאָלק איז אין כעס, ס׳גייט זוכן זאַלץ.

— ...גאָט זאָל טאַקע אָפּהיטן אונז און אַלע מיינע ליבע פון אַזעלכע געננ. וואַרט נאָר אויס, קאָטעקל, אַ ווײַלע, וואַרט אויס, איך גיי באַלד צו.

און פאַר צוויי מינוט האָט זי זיך צוויי מאָל דורכגעדרייט דורך די צוויי טויערן און געבראַכט אין אַ הילצערן שעפל אַ צען געבראָטענע בולבעס.

— גיב די קליינע קינדער, זאָלן זיי עסן, גיב, מיין טייערער. — און זי ווישט מיטן פאַרטוך די אַלטע אויגן. — — —

— —

אין אַ שעה אַרום איז שוין דער טאָג געווען אויסגעלאָשן פון אַלע ווינקלען. און דער אָוונטיקער אַש עסט יעדער מיד אויג, וואָס וויל נאָך זיין אָפן. פון יענער זייט שייער שמעקן גרעזער, — גרינע גרעזער. פון יענער זייט שייער ליגן גרינע

גערטנער. ס'ליגן גערטנער אין גרויסער תאווה, און יעדעס גרעזעלע טוקט זיך אומפאַרשעמט און אומגעשטערט אין פרישן, קילן טוי.. ביי אונז אין שייער איז דער פאַל אַ טרוקענער און אַ גלאַטער, — פאַראַן אָרט פאַר אַלע דריי משפחות. בוזי דרימלט שוין אַ מידע, און איך וואָלט אַ בעלן זיין איר אויסטון די שיך פאַרן שלאָפן. איך וויל זי גאָר נישט וועקן. די מאַמע דרימלט שוין אויך, די קינדער אויך. דער טאַטע קאָן נאָך, ווייזט אויס, נישט אַנטשלאָפן ווערן. ער וואָלט נאָר וועלן ליגן שטיל און נישט שטערן יענעם. אַרום איז דאָס לעבן צוגעשטילט, מ'הערט נאָר, ווי דאָס פערד קייט, איינטאָניק און נאָכאַנאַנד. איך האָב שוין איין צוגעקלעפטע, שווייסיקע שקאַרפעטקע פאַמעלעך ביי זיך אַראָפגעשלעפט, נאָך איין צי טון די שקאַרפעטקע פון דער צווייטער פוס; אָבער עמעצער עפנט אונזער טויער, ביי די שייערן זענען די טויערן ברייטע, און אין די דערפער איז די לבנה אַ גאַנצע און שטייט נידעריק, האָט זיך דער שייער ביי אונז אָנגעגאָסן אַ פולער מיט לבנה-שיין. אָבער ווער דאַרף עס צו אונז אין שייער אַזוי שפעט — ס'איז דאָך שוין צייט שלאָפן! נאָר איך זע שוין, דאָס איז ווייטער דאָס פאַסטעכל:

— יידן! אַ, יידן! גייט אייך פונדאַנען! איך וויל נישט, איך האָב זיך מורא!

— פאַר וועמען האָסטו מורא!

און דאָס פאַסטעכל ווייסט נישט פאַר וועמען און פאַרוואָס, ער איז אַ קליינער נאָך, „ער האָט זיך מורא, מ'זאָל אים נישט אונטערציבדן". ער וויל נישט און ער וויינט.

ווייזט אויס, נישטאָ זיך מער וואָס צו דינגען, דער ענין איז קלאָר — מ'דאַרף אַוועקגיין פונדאַנען. ס'פרעגט זיך נאָר — וווּהין?

דער עולם האָט זיך פונאַנדערגעוואַכט צוביסלעך, מ'האָט זיך גענומען פאַמעלעכן אָנקוקן איינער דעם אַנדערן און דער-פרעגן. מ'האָט זיך גענומען קרימען איינער אויף דעם אַנדערן, וואָס מ'לאָזט נישט מיט קיין אויג צוגויפפירן. מ'האָט זיך נאָר-וואָס אָנגעוואַרעמט — און נאַ דיר. אָבער באַלד קומט מען צו-זיך, די לאַגע ווערט קלאָר, נאָר מ'מישט זיך נישט — ס'נישט

קיינעמס עסק! — אַ פּאָר מאַנסבילן עצהנען זיך און קלערן. ס׳איז געווענדט אין זיי. יענע וועלן עפּעס באַקלערן, און ווי אַזוי זיי וועלן הייסן, אַזוי וועט זיין...

און דאָ, אויב אירווילט, איז טאַקע די צרה, וואָס די מאַנסבילן אַליין ווייסן גראָדע אויך נישט וואָס צו טון:

אפשר אַוועקגיין פונדאַנען און דערנאָך זיך אַריינגנבענען צוריק?

אפשר איינשפּאַנען דאָס פערד, זיך אַרויסכאַפּן פון דאָרף (איצט איז שוין שווער) און אויפן פעלד צרגעץ אונטערן פרייען הימל אונטערנעכטיקן אַזוי (ס׳איז אפשר אַ מורא, האַ?).

איז אפשר וואָס? איז אפשר ווען? — ... צוריק קיין סלאָוועשנע (מיר ווייסן גוט דעם וועג)... נאָר ס׳טויג נישט!...

דער טאַטע איז אַוועק אויפן דאָרף.

לאָזט זיך אויס, אַז ביי אברהמען די יידן ווייסן נאָך אויך נישט, וווּ זיי וועלן נעכטיקן. אפשר וועלן זיי אַזוי אַרומגיין די נאַכט אַרום שטוב, און ביי אונז זענען דאָך קליינע קינדער, נו?...

און דער טאַטע האָט אָפּגערעדט מיט אסתרן דער פּעטרעשיכער.

... צוויי משפחות אונזערע מיט גאָר פּיצעלעך קינדער האָט זי שוין צעטיילט, אסתר, צווישן גוים. אונז וועט זי באַלד אויך אַן עצה געבן — קומט.

אסתר האָט אונז פאַרפירט אין אַ גאָרטן אַ גאַסן פון טויער:

— זיצט דאָ איבער אַ ביסל, — זאָגט זי און אַליין איז זי ערגעץ אַוועק.

זיצן מיר זיך אַ קאַרגער צענדליק מענטשן אין פאַרשידענעם עלטער (הערשעלען דעם שוואַרצינקן איז 6 יאָר און דעם טאַטן איז פינף און פערציק). אַלע נעמען מיר אויף אַנדערש דעם גאַסן גאָרטן און די פייכטע זאַמדיקע ראַזאָרע. אָבער בעסער

פון אַלץ וואָלט דאָך טאַקע געווען, ווען מיר ליגן שטיל, טאַקע גאָר שטיל. הערשעלע וויל ערגעץ, נאָר מיר בעטן אים, ער זאָל זיך איינהאַלטן אויף אַ רגע און נישט אַרומקריכן. פאַר צרות וואָלט זיך שוין גלוסטן אַלאַך טון אויך, טופען אָבער אום דאָ נישט ווייט בחורים, אַזוי ווי די פערד טופען זיי און שפּרינגען איבער די פּלויטן. דאָס גייען זיי אַזוי אויף וועטשורקעס. פּאַסקודנע בחורים! נעבאַך וואָלטן זיי אויף איין נאַכט אָפּגעלייגט די וועטשורקעס! זיי ווייסן דען נישט, אַז ייִדן זיצן דאָ מיט שניר און מיט טעכטער אין די ראַזאָרעס, און ייִדן האָבן זיך מורא, וואָס זיי טופען דאָ אַזוי נאָענט און רעדן הויך?

און אסתּר קומט נישט... שוין אַזוי פיל שעה, אַז זי איז אַוועק, און אונז האָט זי איבערגעלאָזן דאָ צווישן די בייטן. אפשר וועט זי שוין אינגאַנצן נישט קומען?... געוויס וועט זי שוין נישט קומען!... די גוים האָבן איר אָפּגעזאָגט... און אויף איר אייגענער שטוב דאַרף זי אויך אַ קוק טון...

די מאַמע האָט אָפּגעריסן אַ גרעזעלע פון בייט און זי באַטראַכט עס, זי קלערט זיך אַזוי אַרום עפּעס. זי וואָלט גערן אונז אַלעמען דערציילט, אַרום וואָס זי קלערט אין דער רגע, נאָר איצט איז אפשר נישט כּדאַי צו פאַררעדן אויף אַ קול...

— נו, ייִדן, קומט!

דאָס איז אסתּר געקומען אונז אַ רוף טון. אסתּר רעדט גראָב. אַז זי זאָגט „קומט”, הערט מען יעדער אות באַזונדער, ווי ער רעדט זיך ביי איר אויס, נאָר ס'מאַכט נישט: „געזונט מעג זי טאַקע זיין, אָט די אסתּר, וואָס פאַר אַ טובה זי טוט אונז אין אַזאַ צייט!” — די מאַמע האָט איר געדאַנקט, און גרעסערע, קלענערע, און גאָר קליינע מענטשעלעך קאַטשען זיך איבער זייער פאָרזיכטיק, יעדערער אויף זיין אופן, איבער אַ נישטגעוויינטן, פרעמדן פּלויט (און איר חידושט זיך נאָך, וואָס מיר האָבן ביי קיינעם גאָרנישט געגנבעט!...).

— שלאָפט ספּאָקאָינע, — זאָגט זי — דאָס זעגן ווילע

פויערים, און זיי האָבן אויסגעשפּרייט אַ בעטל אויך. דאָרט שלאָפט, געוויינטלעך, זייער אַ יונג פּאָרפאָלק. ס'איז אַ ריינע סטאָליאַרסקע שטעלכענדל.

די מאַמע האָט אינקורצן צוגעווּנטשט אסתרן, וויפל איר איז געקומען, און מיר זענען אַריין אין אַ גרייטער אכסניה, ווו מיר האָבן נאָך אַפילו אין די אויגן נישט געזען די באַלעבאַטים, און מיר וועלן זיי נישט זען אויך אפשר ביז סאַמע טאָג. —

— —

ביז טאָג איז ווייט אָדער נאָענט? (ס'איז דאָך פאָרט מער נישט, ווי אַ זומערדיקע נאַכט.) און מיר האָבן זיך איינגעמאָסטעט און איינגעטיילט צווישן זיך דעם פרייען פּלאַץ, ווי אויך דאָס פאַרשפּרייטע בעטל פון דעם יונגען פּאָרפאָלק... נאָר דער שלאָף איז שוין ביי איטלעכן דורכגעגאַנגען, און פון יענער זייט וואַנט קלאַפּט עמעצער. ס'איז עפּעס נישט אַזוי ווי מ'קלאַפּט, נאָר אַזוי ווי מ'קלעטערט זיך...

ווער זאָל עס זיין? אויב ס'זענען שקצים מיט מעסערס, וואָלט מען אפשר דאַרפן האַלטן אַ פלאָקן לעבן זיך...

יעדערער קלערט, וואָס אים קלערט זיך, נאָר צווישן זיך איז אַפילו קיין צענטן וואָרט נישט!.. און וואָס טוט זיך איצט אין סלאָוועשנע? ס'איז שטיל, צי ס'איז חנא? און ביי אונז פון יענער זייט וואַנט — נישט אַזוי ווי מ'קלאַפּט און נישט אַזוי ווי מ'קלעטערט זיך! אפשר איז עס גאָר אַ 17-יאָריקער שייגעץ, אַ גולמעוואַטער און אַ יתום, אַ שייגעץ אַ שלימזל, וואָס טויג נישט אַ קאַץ אַ עק פאַרבינדן, און דאָ וויל ער זיך דערקלייבן צו אַ משפּחה יידן, אַהער אין סטאָליאַרסקע שטעלכענדל?...

איר וועט זען, אַז איך וועל אים מיט אַ פלאָקן דעם קאָפּ צעשפּאַלטן, אָט דעם אָ תם, אָט דעם אָ יתום דעם שלימזלדיקן!..

בווזי שלאָפט מיט די מיידלעך. אפשר איז זי טאַקע אַנטשלאָפן געוואָרן אויך. און מיין מאַמע דאַרף זיך דאָ וואַלגערן אין די פרעמדע שטאַלן... און הערשעלע... דוכט זיך,

וואָס וואָלט איך נישט אָפּגעגעבן און נישט אָפּגעטון דערפאַר, אַז די מאַמע, מיט בוזין, מיט הערשעלען זאָלן זיך נישט וואָגלען אַזוי. און אַפילו דער טאַטע און די שוועסטער !... יענע מאַמע מיט די קינדערלעך זענען ערגעץ ווייט פון אונז. ווו געכטיקן זיי ? אין אַ שטאַל צי אין אַ שטוב ? און אין ראַדאָמישלע ווו נעכטיקט מען ? און אין פּראָסקוראָוו ? — — —

ס'קאָן נישט זיין, אַז מ'זאָל אין פּראָסקוראָוו אויסהרגענען 3000 יידן ! 3000 איז אַ גוזמא... און ס'קלאַפּט דאָרט אַלץ פון יענער זייט וואַנט. אויב נאָר איין שקץ, וועל איך אים הרגענען. אויב אפילו צוויי און דריי, נאָר אויב אַסאַך, וועל איך זיך נישט רירן פון אָרט.

שקצים גייען ערגעץ ווייטער פון וועטשורקעס, מ'רעדט הויך און מ'לאַכט. —

— זאָלן זיי גיכער דורכגיין ! — — — — — — — — — — — — — — —

שוין ! זיי זענען שוין אַוועק ! — — — — — — — — — — — — — —

נו, איצט וואָס איך וועלן אָדער אַנשלאָפן ווערן, אָדער ס'זאָל שוין ווערן טאָג.

קאָן דען זיין, אַז יעדער נאַכט פרעסט אויף אַזוי פיל צייט, ביז מ'דערלעבט טאָג ? און אפשר קלאַפּן דאָרט נישט קיין שקצים פון יענער זייט וואַנט, אפשר איז דאָס נאָר אַ שטעלכענדל פון שאָף ?...

— ס'שאָף, — טו איך אַ שעפּטשע, קוים וואָס מ'הערט, — דאָרט איז אַ שטעלכענדל פון שאָף. פון יענער זייט וואַנט קלאַפּן זיי דאָרט.

טאָמער שלאָפט עמעצער נישט, הוט ער מיך דערהערן, און איך וועל יענעם מאַכן גרינגער אויף אַסאַך.

און ס'ווייזט אויס, אַז איך בין געשלאָפן אויך. וואָרום ווי אַזוי ס'איז געוואָרן טאָג, האָב איך נישט געזען.

אַ פרימאָרגן איז אַ שיינער אין פעטרעשי, און מיר זענען אַלע גאַנץ. וואָס פעלט אונז נאָך ?...

— זאָל אייזיק פאָרן אין שטאָט אַריין און זען, וואָס דאָרט הערט זיך.

און אַז אייזיק פאָרט, דאַרפט איר וויסן, פאָרט בוזי אויך. אַזוי, איר איז עפּעס אומהיימלעך אָן אים.

אויף דער אַלטער אַכסניה איז דאָס פערד מיטן שפּאַן, אַבי ווי אַזוי, געבליבן גאַנץ. טאָ זאָל זיין געשפּאַנט און געפאָרן. הערשעלע וויל אויך פאָרן, דער וויל אויך, יענער וויל אויך, איז איצטער פאָרט קיינער נישט, חוץ אונז צווייען, און אַז מירן ברענגען אַ ידיעה וועלן אַלע פאָרן.

אין אַן אַנדער טאָג, און אויף פראָסט לשון וואָלט עס הייסן, אַז איך מיט בוזי'ן מאַכן מיר אַ קאַטאַשקע, מיר האָבן עס דווקא ליב. אָבער מיר האָבן דאָך קיינמאָל נישט קיין פערד...

דעם טאַטנס פערד איז אַ גוטער. פאַר 20 מינוט וועלן מיר זיין אין סלאָוועשנע.

דער וואָגן קאַטשעט זיך באַרג-אַראָפּ, צווישן די גאָלדענע ברויסן; דאָס פערד לויפט ד ר ו ז ש נ ע; ס'איז אַ לעבעדיקע וועלט — אַ מחיה! הינטערן שטאָט באַגעגענען מיר אַ פּאַסטעך מיט בהמות. פון אַלערליי קאָלירן זענען זיי, די בהמות, און פון פאַרשידענער געראַטעניש.

— בהמות, איר האָט אַלע געזעגנט אין סלאָוועשנע. אפשר ווייסט איר אונז וואָס צו דערציילן? אפשר קאָנען מיר זיך ביי אייך עפּעס וואָס דערקינדיקן וועגן אונזער היים, וועלכע מיר האָבן איבערגעלאָזט אויף אַ נאַכט אַ נאַכטישער, אין פרעמדע הענט? —

שאַ, אָט פאָרט נאַאום מיט זיינע אָקסן. ער פאָרט אין וואַלד אַריין נאָך האָלץ. אַזוי ווי איר זעט אים, נאַאומען, איז ער זיך אַ קורצער גויטשיקל, אַ געגאָלטער און מיט לאַנגע אוקראַאינישע וואָנצים, אַ מענטש אָן „ספּעשקעס", און אויב ער קלערט, האָט ער זיך געגנוג זייניקס פון וואָס צו קלערן — קיין פרעמדע עניגים גייען אים נישט אָן.

— נאַאום, וואָס הערט זיך עפּעס אין שטאָט?

טפפרר! אין שטאָט? וואָס זאָל זיך הערן? גאַרנישט! מ׳האָט געטראַסקעט בייגאַכט, געקלאַפּט און געבראָכן!

— און אַזוי וואָס הערט זיך? — און די זון ליגט זיך דער־ווייל פלעקנווייז אויף זייגע אָקסן מיט די רויטע פעל אַזוי, און אויף מיין פערד מיט דער אַש־קאָלירענער פעל אַנדערש: מ י ר פאָרן א י ן ־שטאָט, ז י י — פ ו ן ־שטאָט. — און אַזוי וואָס הערט זיך אין שטאָט, גאַאום?

— אַזוי — גאָרנישט. פון האָראָדעץ האָט מען געבראַכט פיר זשידקעס געקוילעטע. פרעמדע זענען זיי, חוץ כיטריקס איידעם.

— כיטריקס איידעם? דער הויכער?

— יאָ.

און כיטריקס איידעם איז אַ הויכער, אַ גלייכער, ווי אַ סאָס־נע, מרדכי־לייזער גערשטיין! אויב צו אַזאַ גערשטייגען אַז מ׳האָט זיך דערקליבן, מ׳האָט אים בייגעקומען און מ׳האָט אים געקוילעט, איז עס שוין נישט אַזוי פּראָסט...

— וואַרט אויס, גאַאום, ווען איז עס געווען? ווען האָט מען זיי געבראַכט?

— ווען מ׳האָט זיי געבראַכט? נעכטן. מ׳האָט זיי, נאָך נעכטן, דאַכט זיך, באַהאַלטן. דווקא אַ שאָד כיטריקס איידעם. ער איז געווען אַ וווּיל יידל.

— און איצט וואָס הערט זיך אין שטאָט!

— איצט שטיל, דאַכט זיך... קסאָ!

— וויאָ!

אַ זון איז אַ שיינע אינדרויסן. די פענסטער פון דער שקאָלע, וואָס אויפן גרינעם אונטערן־שטאָט, גלאַנצן אַנטקעגן. און דער פרימאָרגן קומט אויס אפילו אַזוי ווי אַ פריילעכער.

בוזי האַלט זיך אָן פאַר מיין האַנט. איר איז זייער שווער, וואָס מ׳האָט געהרגעט מרדכי־לייזערן, כיטריקס איידעם. זי איז אַ יאָר געזעסן מיט זיי אין איין דירה. ביי מרדכי־לייזערן איז אַ שטוב מיט שיינע קינדער, און די עלטערע צוויי יינגלעך זענען שוין גרויסע.

בוזי טוט מיר אַ קוק אין די אויגן אַזוי ווי איינער פרעגט:

— אײַזיק, אַזוי פּשוט שנײַדט מען אַ מענטשן דעם האַלז מיט אַ מעסער? אַזוי ווי אַ רינד אָדער אַן אָקס?

איך האָב קײנמאָל נישט געזען, ווי אַזוי מ׳קוילעט.

— און אַ רינד, — פֿרעג איך — האָסטו שוין געזען אַ מאָל ווי אַזוי מ׳קוילעט?

נײן, אַ קאַלב האָט זי געזען, בוזילע, בײַ זײַ אויפֿן גאָרטן האָט מען געקוילעט. ס׳זענען געווען בײַ דעם געבונדענע פֿיס, און עס האָט שטאַרק געכאָרכלט!... זי וויל שוין מער נישט דערצײלן, בוזילע, ס׳גרוילט זי, אַז זי דערמאָנט זיך... זי האָט דערנסמאָלט אַ וואָך נישט געקאָנט קוקן אויף זײער קרוב דעם שוחט. איר האָט זיך געדאַכט, אַז ער איז זײער אַ מיאוסער דער שוחט, מיט קורצע קלעפּיקע פֿינגער פֿע־ע — — — — — — — — — — —

די גאַסן זענען בײַ אונז אַלע איבערגעקרײַצט מיט פּעדימלעך פֿון שרעק. אָבער טרעט מען זײ נאָר אַריבער, ווערן זײ צוריק הײמיש, אונזערע גאַסן, און ליב. ס׳איז נאָר שווער פֿאַרקערעווען אויף אַ צווײטער גאַס אָדער געסל. ביז דו שפּאַנסט ווידער אַריבער די שוועל פֿון אומהײמלעכקײט און ט׳גײט זיך שוין ווײטער גרינג. און אַן אויסזען האָבן אונזערע גאַסן נישט פֿון פּורים און נישט פֿון חול־המועד: די קלײטן זענען נישט אָפֿן, נישט פֿאַרמאַכט. די קרעמערס האַנדלען נישט. די שוסטערס קלאַפּן נישט. אַלע זיצט מען אויסגעשאָטן אויף די פּריזבעס און ווי מ׳טריקנט זיך אויף דער זון. און אפשר לופטערט מען זיך, און אפשר נישט דאָס ערשטע און נישט דאָס צווײטע, נאָר פּשוט מ׳וואַרעמט זיך.

אין שטעטל איז שטיל... בײַנאַכט איז זיך געווען, וואָס ס׳איז געווען, אָבער איצט איז שטיל... בוזי וועט זיך דורכגײן, אפשר וועט זי הערן ערגעץ אַ גרוס פֿון דער מאַמע מיט די קינדערלעך, און איך פֿאָר צוריק אין דאָרף אַרײַנברענגען אונזערע לײט אַהײם.

די פֿיס הױבן זיך נאָך מוטיק. ס׳איז ליכטיק, ס׳איז זוניק און ס׳איז אפֿילו גרינג.

דאָנערשטיק איז אַ טאָג, און מיר זענען דוכט זיך, מענטשן. אין אַ לאַנגע זענען מיר נישט גאָר אין קיין גוטער. נאָר אפשר איז עס פאַר אונדז נישט קיין נייס. ס'איז דאָך שוין אַזוי לאַנג, אַז מיר שלאָפן נישט אויף אונזערע געלעגערס. ס'איז דאָך שוין אַזוי לאַנג אין דערינען, אַז דאָרט, ווו מיר טאָגן, דאָרט נעכטיקן מיר נישט. איז טאַקע קיין חידוש נישט, וואָס היימישע שקצים רייצן זיך מיט אונדז. זיי רייצן זיך מיט אונדז און מיר שווייגן, ווייל אויף פינף אונזערע — זענען דרייסיק זייערע.

— גייט, קינדער, צו האַנען סאָכוועס און טרינקט זיך אָן מיט מילך. — דאָס שיקט אונדז די מאַמע צו האַנען, צו שמאָילעס ווייב, דאָרט שטייט אונזער מילך.

גייען מיר צו האנען סאָכוועס. יענע רעדט מיט מיין שוועסטער, אַזוי ווי מיט אַ חברטע, אַזוי זיך פון שטוב-זאַכן און פון באַלעבאַטישקייט. אין אויוון הייצט זיך ביי איר, און זי דערלאַנגט אונדז מילך מיר זאָלן טרינקען, גלייך פון די קריגלעך קאָנען מיר טרינקען, אויב מיר ווילן... ביי איר איז אַ קאַנטיקער פנים, ביי האַנען, אַ פלאַטשיקע מאָרדע און ווייסע ציין. ביי איר זענען נאָך קלוגע אויגן, לאַכט זי צו אונדז מיטן גאַנצן פנים, מיט די קלוגע אויגן און מיט די ווייסע גלאַנציקע ציין, און מיר זענען שוין מן-הסתם בעטלערס נישט פון ערשט, — טרינקען מיר ביי האַנען מילך פון האַלב אויפגעשטעלטע קריגלעך. אויבן איז די מילך פעט. שמירן זיך די ליפן, די נאָז, און פלוצים טוט זיך אַ גאָס שיטערע מילך, זויערע, און ס'באַגיסן זיך די מלבושים. אַ דאגה! די מלבושים זענען נישט פון קיין זייד, ס'איז נאָר אפשר נישט שיין פאַר האַנען. די אייגענע קריגלעך קאָנען מיר אַוועקטראָגן צו אונדז אין שטוב, אין דער אויסגעזידלטער, אין דער איבערגעריטער, און דאָרט וואָלטן מיר...

— האַנאַ, מ'מעג נעמען?

— נו, נעמט. איר וועט נאָר ברענגען די קריגעלעך צוריק, וועט זיין אין וואָס מעלקן אייער בהמה (אַזוי ווי מיר האָבן-נאָך אַ בהמה).

— האַנאַ, און וואָס טוען דאָ ביי דיר דאָס רויטע בענקעלע און די צוויי שטולכענס?

האַנאַ איז געוואָרן רויט. זי האָט זיך דען פֿאַר אונז וואָס צו שעמען, האַנאַ? נעבאַך וואָלט זי נאָר עפּעס ענטפֿערן, וואָס ס'נישט איז מעג זי זאָגן — און גענוג:

— ס'איך האָב געקלערט, איך וועל איבערטראָגן וואָס ס'נישט איז אַהער... וועט איר זיך אומקערן, וועט דאָס זיין אייערס. אַלאַ נישט, טאָ לׄמאַי זאָלן פֿרעמדע אויפֿעסן? אָט זענען די פֿאָרמעס אויך אייערע, די פֿאָרמעס און די בעקנס.

האַנאַ איז רויט, זי איז פֿאַרשעמט, זי האָט זיך פֿאַרלוירן אַביסל, אָבער זי איז גערעכט. גוט וואָס זי טוט אַזוי. און דאָס קריגל מיט דער האַלב אויפֿגעשטעלטער מילך טראָגן מיר צום שטוב.

— און ברויט? זע, מיר האָבן זיך גאָר פֿאַרגעסן, מיר האָבן דאָך נישט קיין ברויט!

היינטיקע נאַכט האָט מען זיך שוין געפֿאָרעט קליגער. היינטיקע נאַכט האָט מען אפֿילו דעם זויערטייג אויסגעשאָבן פֿון דייזשע, און אין שטוב איז געוואָרן אמתער פּסח.

כוועדאָסיאַ, וואָס נעבן ישׂראל-דודס שטוב, לויפֿט פֿון ברו-נעם מיט אַ קאָראָמעסלע וואַסער. זי וואָלט וועלן דורכלויפֿן און אונז נישט דערזען, נאָר די מאַמע שטעלט זי אָפּ.

— כוועדאָסיאַ, דו גייסט אַהיים, לײַ מיר דאָרט אַ שטיקל ברויט פֿון די קינדערס וועגן.

— ברויט? — נישט פֿון אונזערטוועגן האָט זי געבאַקט, כווע-דאָסיאַ, ברויט. זי איז אַדאַמקעס אַ שוועסטער — אַדאַמקעס, וואָס נעבן זיידלס האַרבאַרניע. און זי איז אַ מרשעת. זי קאָן אָבער קיין חזיר נישט זיין. מיר ווינען אַ טיר אַנטקעגן אַ טיר...

— מאַמע! כוועדאָסיא האָט געגעבן אַ פּלעצל!

— זאָל זיך איר נעמען אַזאַ מזל. זי האָט אייך קוים אויסגעזוכט אַ פֿאַרשימלטע פּלעצל אויף געבן.

קרענק מעג איר גאָט געבן נאָר גענוג! נישט געקאַרגט!

מיר ברעכן אויף דאָס אַלטגעבאַקענע פּלעצל. טאַקע אַנ'אמת אינעווייניק איז עס הוילער שימל. פֿונוואַנען האָט זי עס געוווּסט, די מאַמע? אָבער כ'דאַרף עסן כאָטשבי אַ פֿאַרשימלטס

מיך וואונדערט נאָר, פאַרוואָס מיר האָבן נישט פאַרשלאָסן ביי אונז די שטוב נעכטן, ווען מיר זענען אַוועק.

— כדי מ'זאָל נישט ברעכן די פענסטער. — זאָגט דער טאַטע. —

און מאַטלען פייגלס איז אַ חידוש, פאַרוואָס איך גיי אין אַזעלכע צעריסענע הויזן.

— כדי מ'זאָל מיך נישט לאָזן אין איינע גאַטקעס. — דער־קלער איך אים. און איך מיט בוזי'ן גייען מיר אין שטאָט אַריין. אין שטאָט זאָגט מען, אַז יהושע דער קאַזשושניק (פעלצנמאַכער) האָט זיך אויסגעבאַהאַלטן ערגעץ אין אַ דאָרף מיט דעם געזינד, האָט מען זיך אַרייגעריסן צו זיי אין שטאָל אַריין, תחילת אָוונט איז עס געווען, און מ'האָט געקוילעט דאָס ווייב און די צוויי זין.

איינער, דער עלטערער, דוד, איז אויך אַ שניידער. ער איז אין מיינע יאָרן און איז זייער אַ שיינער.

דוד פרענק.

יהושעס געזינד רעכנט זיך ביי אונז איינע פון די בעסטע אין שטאָט, און דוד האָט, הייסט עס, איבערגעלאָזן אַ קינד מיט אַ ווייב.

בוזי איז געוואָרן זייער אומרויק. די מאַמע מיט די קינ־דער זענען דאָך אַוועק אויף דעמזעלבן שליאַך. בוזי וויינט. ס'איז אָבער נישטאָ וואָס צו וויינען. ווען, חלילה, עפּעס — וואָלט מען דאָך געהערט. זיי זענען אַוועק אַ חברה אפשר פון 30 מאַן.

— בוזילע, וויין נישט, און לאָמיר אַביסעלע קלערן פון דודן פרענק. פון זיין מאַמע און פון זיין ברודערל חיים־לייב. ער האָט זיך דאָך דאָ נישט לאַנג געקויפט אַ פידל, חיים־לייב; ער האָט זיך געוואָלט לערנען שפּילן...

און אין גאַס איז נישט פורים און נישט חול־המועד. יידן זיצן אויף די פריזבעס און אויף די גאַנקעס. גויים שכנים — איי־ניקע־זייערע טוען אויך גאָרנישט. ווער ס'רעדט מיט אַ יידן אויף דער פריזבע, און ווער ס'זיצט זיך אויף דער שוועל פאַר זיין טויער. פּלוצים האָט זיך דערהערט אַ זינגענדיקע פּרויאישע שטים. ס'איז געוואָרן אַלעמען הייס, און די האָר האָבן זיך גענומען

שטעלן קאַפּויר. עפּעס אַ פרוי גייט אַרום און זינגט... די הענט הענגען בײַ איר, דער שאַרף איז נאַכלעסיק פאַרוואָרפן אויף דער פּלייצע, און פון ביידע זייטן הענגען די פּאָלעס מיט די פרענזן... אַזוי טראָגט זי דעם שאַרף, אַזוי הענגען בײַ איר די הענט. ס'זאָל איר זיין וואָס גרינגער און זי זאָל זיך קיין טרחה צוליב זיי נישט דאַרפן אָנטון... און גיין גייט זי אויך אַזוי — נישט בײַ, דער-זייט און נישט פונוויטן, נאָר אין סאַמע מיטן גאַס, דאָרט ווו פורן דאַרפן פאָרן. אַזוי גייט זי זיך פריי-טאַליע. פון דאָלינע איז זי אָנגעקומען, און איבערן מאַרק; איצט גייט זי איבער ליסטוועניער גאַס אויף דער סאַמע מיט און זינגט.. — — — — — — — — —

ס'אַ גולם איך בין. ס'אַ תם אַן אויסגעשמירטער — ווער זינגט? זי זינגט דאָך נישט! ס'איז דאָך דודס ווייב! דוד פרענקס! — וואָס מ'האָט אים היינט ביינאַכט געקוילעט אין בעהון! איינעם מיט זיין מאַמע און מיט זיין יינגערן ברודער. דאָס איז דאָך זיין ווייב! און זי זינגט נישט. זי פרעמפּלט נאָר אַזוי ווי אַ גלח. ניין, זי דעקלאַמירט מיט אַ הייזעריקער אָפּגעלאָזטער שטים אַזוי ווי אין טעאַטער!... און אַביסעל זינגט זי דאָך טאַקע צו אויך. אויף אַ מיטעלן קול מאַכט זי עס, אַזוי ווי זי רעדט צו עמעצן. און גיין גייט זי פּאַמעלעך, מיט אַראָפּגעלאָזענע הענט, ווי זי האָט סיי-ווי נישט וואָס צו איילן. איר ווער איז דאָך אַזאַ לאַנגער, — נישטאָ זיך וואָס צו איילן! פּונקט אַזוי, אַז זי וועט גיין, וועט זי אפשר טאַקע פאַרגיין. און זי זינגט:

אַוואַי קאָנט איר אַלע דודן,

דודן פרענק פון דאָלינע,

יהושע דעם קאַשושניקס זון.

ער איז אויך געווען אַ קאָזשושניק,

נאָר בײַ מיר איז ער טייערער פון פרינצן,

אָט דער-אָ דוד איז געווען מיין מאַן.

אוודאי קאָנט איר אַלע דורן,
אין זיין פנים איז געווען זיך נישט איינצוקוקן,
און גזלנים האָבן אים געקוילעט אין בעהון.

אַ פרישן, אַ צאַפּלדיקן, האָבן זיי אים פון מיינע
הענט אַרויסגענומען.

בעט איך זיי:
גזלנים, קוילעט מיך אויך!

גזלנים, צי האָט איר נישט קיין מענטשיש האַרץ?
איר האָט דאָך אויך ווייבער מיט קינדער!
גזלנים! קוילעט מיך אויך! —

איך האָב זיי געקושט די פיס —
איך האָב זיך געשענדעט פאַר זיי
און איך בעט זיך:
גזלנים, קוילעט מיך אויך!

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

דוד, דו גייסט נישט,
דו גייסט נישט אָן מיר,
און איך ווייס נישט וואָס טון מיט דיין קינד...

אָך, יידן, וואָס ווייסט איר?...

— —

זי גייט אַזוי ווי די וואַסער און זינגט. און איך מיר זענען פאַרקילט געוואָרן אַלע בלוטן, איך שטיי מיט בוזין אָפּגעקערט נעבן אַ וואַנט. מיר זענען נאָך ביידע גאַנצע, און זי וועט נאָך

פֿאַלן צוגיין און וועלן אַרויסמאָנען איר העלפֿט. — — — — — — —

און וואָס טו איך, אויב זי דערזעט מיך און גייט צו צו מיר, זי נעמט מיך אָן פֿאַר אַ לאַץ:

— אייזיק, איר קאָנט דאָך דודן פֿרעגן!...

— אייזיק, איר ווייסט נישט פֿאַרוואָס מ'האָט נעכטן געקוילעט אַזאַ ייִנגל מאַן?

— אַזאַ שיינער, אַזאַ וואַרעמער! און איצט ליגט ער שוין דאָרטן אַ פֿאַרגליווערטער. אָט קומט אומיסטן און גיט אַ קוק.

אין מיר קילן מיינע בלוטן. בוזי איז טויט, ווי די וואַנט, און איך וויל גאָר צוגיין צו דאַבען און זי פֿרעגן:

— דאַבע, איר ווייסט נישט? מ'וועט נאָך מאָרגן אויך קוילען ייִדן? איר קערט דאָך שוין וויסן דעם אמת! אויב מ'וועט קוילען, סאָ זאָגט, וועלן מיר אפֿשר זוכן עצות, און אפֿשר אַנטלויפֿן.

און איך האָב בוזין קוים פֿאַרפֿירט אַהיים. בוזי איז אויפֿדער-צייט, בוזי טאָר נישט וויינען.

ווער זענען די גרעסטע מחותנים פֿון אונזער שמחה, ווייסן מיר שוין: דאָס זענען קאָסענקאָ (קלימס זון), דער קובליניעץ (דער נאַטשאַלניק מיליציע) און מאַרישקאָ לוכטאַנס — אונזער שכן (דער אָרעמער, דער ציגיינער, דער ליגנער און וואָס האָט ליב ייִדן).

אויף מאַרישקען איז אפֿילו נישט צו גלייבן: אָט איז ער געשטאַנען דאָנערשטיק אויפֿן פּלויט נעבן זיינע ווייַנשלבוימער, געשטשיפּעט ווייַנשל זיך אין מויל אַריין און האָט נאָך אַפֿילו אָנגעשריגן אויף אַ פּאָר גויעס.

— אַ, טראַסצאַ וואַשיי מאַטערי! — האָט ער אָנגעשריגן אויף די גויעס. — וואָס האָט איר זיך דאָס אויפֿגענומען פֿאַר אַ געשעפֿט. וואָס! צי דען קלערט איר אויפֿטראָגן ייִדישע לייבלעך און קליידלעך?

די גויעס האָבן זיך פֿאַר אים פֿאַרענטפֿערט, אַז זיי זענען גאָרנישט אויסן. זיי זענען נאָר געקומען אַ קוק טון אויף סלאָוועשנע.

אָבער ער איז אַראָפּגעשפּרונגען פון פּלויט, זיי צעפּנט די געשוואָלענע בוזימס און אַרויסגעשלעפּט אַ פּאָר-צוויי קינדערשע מייטקעלעך, אַן אַלטן קאַמזויל און אַ פּאָר קינדערשע שיכעלעך. ער האָט דאָס אַ צייל געטון און אַ שאָץ געטון מיט די אויגן.

— נאַ, — זאָגט ער צו פייגלען ישראל-דודס, — נאַ, גיב אָפּ אָרעמע יידישע קינדער, טאָמער קליינינקע אידענונקעלעך אַזעלכע, זאָלן זיי אָנטון.

— בראַוואָ, מאַרקאָ! בראַוואָ! אָט אַזוי דאַרף מען זיי טאַקע אָפּצאָלן, די זלידנעס די קראָוואָפּיוצעס!

און די צוויי גויעס, איינע אַ יונגע, אַ שיינע, די צווייטע — אַ שוויגער, איז זיי אַריין די פּאַרב אין די פּנימער אַריין, און זיי האָבן געמוזט פונדעסטוועגן אָפּטרעטן אונטער מאַרקעס אַקאָמפּאַניאַמענט:

— אַהיים גייט, נאַרישע שקאַפּעס! און נישטאָ וואָס זיך קלויבן אַהער! אַז מ'וועט אייך דאַרפן, וועט מען שיקן נאָך אייך!

— געזעכט, מאַרקאָ! — און פייגל קלערט זיך: הא? אַזעלכע גוימלעך האָבן געמעגט זיין אַסאַך, נאָר אין אַרעסטאַנטסקע ראָטע און אויף קאַטאָרזשנע ראַבאָטע. פייגל ווייסט שוין עפּעס. זי איז נעכטן איינאָוונט געווען ביי זיי אין שטוב, האָט זי דאָרטן געטראָפן אַ ביסל געסט, אַז זי ווייסט נישט, ווי אַזוי איז זי פונדאָרטן צוריק אַרויס אַ לעבעדיקע. ניקאָלאַי דעם קייסערס בילד, וואָס העגגט דאָרטן די גאַנצע צייט, האָט באַקומען גאָר-גאָר אַן אַנדער אויסזען, מיט אַ רויטלעכן יום-טובדיקן אָפּשיין, און אין שטוב איז געווען אַזאַ הגא, וואָס קיין ייד, אַפילו ער איז נאָר ביי די געדאַנקען, האָט ער זיך נישט אַהין וואָס צו שטופן!... פייגל האָט זיך פּאַמעלעכן אַרויסגערוקט אויף צוריק, און דערנאָך האָט זי געזען, ווי אַזוי מ'האָט מאַרקען אָפּגעשיקט אויף אַ פערד רייטנדיק אין די דערפער אַריין. יאָ, דאָס האָט איר נאָך גוט אָפּגעגאָלטן, וואָס זי איז אַרויס מיטן לעבן, און מאַרקעס הויכע, ליגנערישע ווייב

מיט אַ פֿאַרשטעקט קליידל אין טאַליע האָט איר גוטמוטיק איינ־גערוימט:

— דאָס פֿרעגן זיי זיך אַזוי אויף בראַנפֿן... מיליציאַנערן, דער נאַטשאַלניק און פֿרעמדע עטלעכע לייט. — און זי איז פֿריילעך פֿון אויפֿנעמען אַזעלכע גערזאָטענע געסט. קיסרים גאַנצע. און אין אויוון הייצט זיך אַ רויטע מיט יום־טוב באַ־שמעקטע פֿרייד, און ניקאָלאַיס בילד באָדט זיך אין גרויסער פֿייערלעכקייט.

פֿייגלען געפֿעלט מורזאַדיק, ס׳אַרא רויקייט מאַריטשקאַ שטייט עס איצטער אויפֿן פֿלויט און ער שטשיפּעט די ווייַנשל צו זיך אין מויל אַריין און טרייבט נאָך די גויעס אויך. — אפֿשר איז עס אַ כּישוף אַזאַ, — האָט זי פֿלוצים אַ קלער געטון. — וויפֿל ווייַנשל ער שטשיפּעט אָפּ, אַזויפֿיל יידישע קעפּ וועלן זיי היינט לייגן, אָט די געסט־יענע. און זי האָט זיך באַלד אַ כאַפּ געטון, אַז ס׳נישטאָ זיך וואָס מאַכן נאַריש, ס׳איז מן הסתם גאָרנישט. ס׳וועט גאָרנישט זיין.

און דערווייל ווייזן זיך אַראָפּ צו אונז אויף דער שיניצע מחנות לעווקאָוויטשער, מאַזשאַריער און וואָרפּיער שקצים. שקצים מיט העמדער אַריבער די הויזן, מיט באָרוועסע פֿיס און מיט פֿייגלשע אויגן. מיאוסע, פֿאַסקודנע שקצים. די פּאָלעס פֿון די העמדער זענען ביי זיי פֿאַרנעצט און ווי אויסגעפּישט. זיי זענען מיאוסער פֿון פֿייגלען, וועלכע זעצן זיך אויף נבֿלות! זיי זענען שוין דאָ. מיר האָבן זיי נאָך דערזען אין מיקיטעס געסל, אַז זיי שיטן זיך אַהער. מיאוסע אַזעלכע און גאָר נישט קיין דרייסטע: איין הויכגעשריי אויף זיי — און זיי וועלן זיך צעלויפֿן. אָבער איך וועל עס נישט טון. זיי זענען אַסאַך, אַ היישעריק. מ׳זאָגט, מייז אַסאַך, אַז זיי באַפֿאַלן, קאָנען זיי אויך אַמאָל אויפֿעסן אַ מענטשן...

די שקצים די חתן־בחורס קריכן צו אונז אויפֿן בוידעם זוכן. צו אונז, צו דער מומע. זיי זוכן. וואָס ס׳נישט איז וועט פֿאַר זיי זיין אַ סחורה.

די שקצים רייצן זיך מיט אונז, זיי ווייזן אונז אַ חזורישן

אויער, זיי זענען אויף אונז אין כעס, וואָס מיר האָבן אָפּגענומען ביי זיי אַסאַך זאַכן אויף צוריק! מיר האָבן צונויפגערופן שכנים, מיר האָבן אָנגעשריגן אויף די שכנים, די שכנים זאָלן אָנשרייען אויף די פּאַסקודנע שקצים.

די שכנים האָבן אונז געמוזט פאָלגן און זיי האָבן דורכגעטריבן די שקצים, ביי זיי אָפּגענומען זאַכן, און אַ פּאָר שקצים אַפילו פאַרשפּאַרט אויף אַ געלעכטער ביי דער מומע אין קעמערל. — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— —

דורך דעם אונטערשטן טויער פון האַרבאַרניע־הויף האָבן זיך אָנגעשאָטן אַ טשערעדע גויעס און שיקסעס מיט קליינע שקצימלעך און שיקסעלעך. ס'איז אַ חברה, וואָס איז געקומען אין שטאָט מיט בלימלעך אין די הענט, טאָמער טרעפט זיך גאַזע, טאָמער דזשעגעכץ — בקיצור, וואָס ס'וועט קומען אונטער דער האַנט.

זיי האָבן זיך, אַפּנים, דערפרעגט, ווו איז דאָ די האַרבאַרניע. און האָבן זיך צוגעשטעלט אַהער אַ פופציק מאַן אַנ'ערך, און זיי שטעלן פאַמעלעכע טריט, ס'איז דאָך פאָרט ווייבער, זיי האָבן זיך מורא טאָמער עפּעס...

— איך וועל זיי גיין דורכטרייבן.

— מ'דאַרף נישט. — זאָגט די מאַמע.

— איך וועל דיך נישט לאָזן. — זאָגט בוזי.

— זאָלן זיי זיך וואַרגן מיטן דזשעגעכץ. — זאָגן די שוועסטער מיט די שכנים.

און מיר גליסט זיך זייער איבערשרעקן די גויעס, שוין אַפילו אויסער פאַרדרוס. אַזוי זיך, פון רייגער שפּיל וועגן.

— איך וועל דיך נישט לאָזן. — זאָגט בוזי.

— מ'דאַרף נישט. — זאָגט די מאַמע, און איך האָב אויסגעזוכט אַ שטיק שפּאָן פון קאָרע — קיין שטעקן איז נישט געווען אונטער דער האַנט — און האָב זיך אַ לאָז געטון אויף די „פלשתים“:

— הוליאַ! אַ רוח אין אייער מאַמעס מאַמען אַריין!

און יענע, נעבעך, אַזוי ווי די דערשראָקענע הינער, אַ מאַך מיט די פליגלען — אַהער, אַ שפּרונג מיט די פיסלעך — אַהין, „גאָט גיב כוח" — און זיי לויפן. אַ צוויי זענען אָבער שוין פאַרקראָכן אין די סאַמע קדשי-קדשים אַריין. זיי זוכן דעם — „דיאָכטיו, קאָליב!"

— איך האָב געמיינט אַ ביסעלע דזשעגעכץ. — קריכט שוין איינע צוריק פון פענסטער.

— אַז מ׳מיינט, פייגרט מען, אַ רוח אין דיין האַרץ אַריין! דו האָסט דאָ קיין דזשעגעכץ נישט אָנגעגרייט! — און שינד מיט דעם שטיקל שפּאָן.

די צווייטע איז אַריינגעפאַלן אין אַ ביט, און די דריטע איז דורכן פענסטער אַרויס און געכאַפּט פּיס.

— אַי, קליאַטשעס צעבאַרעטע, אַ רוח אין אייער טרפער צורה אַריין! — און אַזוי ווי אַ גאַנער נאָך אַ נצחון איבער אַ קאַץ, אַזוי קער איך זיך אום צו מיינע ווייבער, אַ פולער מיט פרייד פון זיג.

און בוזי זאָגט:

— איך האָב דאָך דיר נישט געהייסן גיין. זיי וועלן באַלד אָנרופן גוים, זיי וועלן זאָגן, אַז מ׳האָט זיי דאָ געשלאָגן, וועט דיר זיין ערגער.

אַזוי ווי צו יאָסעלען אָדער צו מלכן, גייט בוזי צו מיר צו פעדאַגאָגיש און זי דערוויזט מיר מיט ביישפּילן, אַז בעסער וואָלט געווען זיין, מן הסתם, ווען איך וואָלט געווען זי פאָלגן.

אָבער איך האָב געזען, אַז מיינע לייט האָבן געלאַכט, ווען די גויעס מיט די שיקסעלעך זענען געלאָפן אַזוי ווי די הינער נאָך אַ באָד, און בוזי אַליין האָט אויך געלאַכט. האָב איך זיך שוין נאָר אַ באַרים-געטון אויף דעם חשבון פון די גוים, וואָס וועלן זיך מורא האָבן אַהער ווייזן. און איך בין געווען שטאַרק צופרידן.

פון שטאָט איז מען דערוויל געקומען און מ׳דערציילט, אַז אַכט משפחות קלויבן זיך אויף פורן און מ׳פאָרט קיין טוראָוו.

קלוג, זייער קלוג! וואָרום ביזוואַנען איז דער שיעור?

אפשר זאָלן מיר אויך שפּאַנען און פאָרן קיין טוראָוו?

די מאַמע גייט נישט איין.

נישט, איז נישט.

פון שטאָט דערציילט מען, אַז די משפחות פאָרן שוין נישט קיין טוראָוו.

פאַרוואָס?

איינמאָל, האָבן זיך די פורן אָפּגעזאָגט. דער פּאָגראָם-קאָם האָט זיי, ווייזט אויס, פאַרווערט. און סיי-ווי וועט מען נישט אַרויסלאָזן פון שטאָט.

פון שטאָט דערציילט מען, אַז די פּאָגראָמשטשיקעס קלויבן אַ„סכאָד״, זיי ווילן זיך לאָדין מיט די יידן. דער גלח וועט האַלטן אַ רעדע, דער רב וועט אויך זיין.

די מאַנסבילן זענען אַוועק אויפן „סכאָד״. מיין עלטערע שוועסטער מיט בוזין ווילן, איך זאָל זיי אויך נעמען מיט זיך.

אַ מאָדנער „סכאָד״ היינט! אַ טאָג נישט קיין יום-טוב-דיקער, נישט קיין וואָכעדיקער. אינמיטן מאַרק אַ שטיקל יריד, ווו מ׳האַנדלט נישט, ווו ס׳שטייען נאָר אינמיטן רעדל דער רב מיטן גלח. דער רב איז איינגעטונקט אין בלוט, כאָטש ער וויינט נישט, ער קרעכצט נישט, ער קרימט זיך אַפילו נישט, נאָר מ׳זעט, אַז ער גייט אָפּ מיט אַ נוים-שווייס און ס׳צאַפּט זיך פון אים דאָס חיות: דאָ לאָדן זיך זייער נישט קיין גלייכע כוחות. און ביי יעדער פונקט, ווו דער תקיף וועט זיך נאָר אָפּשטעלן, וואָלט מען דאַרפן זאָגן:

— פּראַווילנאָ, גערעכט!

— פּראַווילנאָ, גערעכט;

און דער גלח האַלט די ערשטע רעדע:

— מ׳וועט דאַרפן פועלן ביים פאָלק ער זאָל זיך האַלטן.

ער זאָל אויפהערן בושעווען. אָבער די יידן וואָלטן זיך דאַרפן היטן... (פאַרוואָס ?) — די יידן וואָלטן דאַרפן... (וואָס ?) — און דער גלח רעדט געהיט און גאָר נישט קלאָר. ער איז נאָך ביים שכל, ער געדענקט, אַז איצט איז דאָ אַ מאַכט ערגעץ נישט קיין קלויסטערישע. אין קלויסטער קאָן מען אַנדערש רעדן, און דאָ דאַרף מען זיין אַ ביסל געהיט.

איצט באַקומט אַ וואָרט סטאָהדאָט. דאָס וואָרט „סטאָהדאָט" איז אינגאַנצן אַ שטומער קלאַנג פאַר די, וואָס קענען נישט די ריין־רויטע צעקאַרבטע צורה, אין דער רויטער באָרד איינ־געפאַסט, און די צוויי קליינע גזלנישע גרוי־שטעכיקע קוקערס. ס'איז אַ געזונטער גוי אין די פערציקער. אים גליקט אפשר נישט אין קיין קינדער, צי אין באַלעבאַטישקייט, דערפאַר אָבער האָט ער שוין אָפּגעגעבן אַלע עקזאַמענס אויף זיך באָדן אין יידישע טרערן: יידן זענען פרעמדע! יידן זענען ווערדגע! די יידישע בהמות עסן אויף די גאַנצע פאַשע, די יידן שניידן אויס אויף בעזעמער די גאַנצע וועלדער, די יידישע גענז פאַרמיסטיקן די גאַנצע שיניצע. — איז אַלע יאָר דאָ אַן אַרבעט פאַרנעמען יידישע בהמות. און אויב דער פשרה־מאַכער איז סטאָהדאָט, האָט שוין דווקא די באַלעבאָסטע פון דער בהמה קורצע יאָר!.. איצט האָט סטאָהדאָט פּאָפּאַקס אַ וואָרט. און וואָס ס'איז נוגע צו יידן, זענען פאַראַן זאַכן, וואָס ער האָט ליב אויסשרייען אויף אַ קול. שרייט ער טאַקע:

— היות... און יידן זענען פון אַלע יאָרן אַזעלכע! זיי האָבן אַפילו געשיקט לאָקשן דעם דייטש בעת דער מלחמה... איצט ווילן מיר נישט, זיי זאָלן זיין קאָמוניסטן.

— ווער קאָמוניסטן? ווו קאָמוניסטן?

נאָר ווארט אויס, סטאָהדאָט איז דאָך טאַקע גערעכט. ביינאַכט, ווען מ'האָט געבראָכן די פענסטער, האָט מען לעוולען, דעם אַלטן און עובר־בטלדיקן שוסטער פון דאָלינע, אַריינגעשריגן:

— קאָמוניסט!

— דו ביסט אַ ייד און אַ קאָמוניסט, האָב נישט קיין דאגה,

מיר וועלן דיך קוילען! אויב נישט היינט, איז מאָרגן.

פע! דאָס זענען שוין גאָר פאַהאַנע רייד!

און מאַרקאָ אונזער שכן איז דאָ און ער זאָגט, אָט הערט וואָס ער זאָגט:

— יידן, — זאָגט ער, — גיט געלט. אונזערע ברידער דאַרפן איצט האָבן געלט, און אַ סוף זאָל דאָס נעמען!

אויב אַזוי, איז דאָך אַנדערע רייד! האָבן זיך יידן גע-קליבן אין קלויז אין הויף און האָבן גענומען טראָגן געלט.

און שפּעטער האָט מאַרקאָ מודיע געווען די יידן:

— היות, ווי דער נאַראָד איז צעבונטעוועט, טאָ זאָל דער עולם זיך האַלטן אין איין אָרט. אינמיטן שטאָט וועט אַרומגיין אַ שמירה מיט געווער! פאַר די אָבער, וואָס וועלן זיך האַלטן ביי די זייטן און אין עק שטאָט, איז ער קיין ערב נישט, ער, מאַרקאָ איז פאַר זיי קיין ערב נישט — דאָס פאָלק איז צעבונטעוועט.

דו ביסט אַ מבין אויף מאַרקען? אַ גאַנצער עלטסטער! ער ציילט דאָס געלט, ער קאָמאַנדעוועט.

— וואָס זאָגסטו, מאַרקאָ, אפשר זיך קלויבן צו מאָטלען דעם קאָמיסניר אין שטוב?

— צו מאָטלען דעם קאָמיסניר? — זאָגט מאַרקאָ. — צו מאָטלען דעם קאָמיסניר? טאַקע פונקט גוט. קלויבט זיך אַלע צו מאָטלען דעם קאָמיסניר! —

ביי מאָטלען וווינט די „בעזדיעטנע" שנור פונאויבן אין די געפאַרבטע הייזער. אונטן וווינט מאָטל אַליין. ביי מאָטלען פונאונטן איז אַ וואָקזאַל, נישט קיין שטוב. מענטשן גייען צו אים שטענדיק אויף און אָפּ. הן פון יידן, הן פון פויערים — זייערע פורמאַנעס. יעדע האַלטן פון מאָטלען מיט זיין שטוב:

„וועמען, וועמען, מאָטלען וועלן זיי נישט לאָזן מ'זאָל הרגענען".

און ביי מאָטלען איז די שנור אַ פעטע, אפשר די פעטסטע אין שטאָט, אָבער זי איז אַ פאַרנעם. זי איז אַ גרויסשטאָטישע און זי וויל אַ קינד.

קאָן זיין, אַז יוכבד, מאָטל ראַטנערס שנור, זאָל זיך היינט ביינאַכט באַגעגענען מיטן פּראָסטן פאָלק. אַן אַנדערש מאָל טוט זי עמעצן פון פּראָסטן פאָלק נאָר אַ טובה, און איצט וועט זי מיט אַלעמען זיין אויף גלייכע רעכט. זיי וועלן זיך אַלע איניינעם דאַרפן באַהאַלטן אָדער וואָס.

ווייסט שוין די שטאָט, אַז צו מאָטל ראַטנער גייט מען נעכטיקן.

און די איבעריקע הייזער אין פּראָנט מעגן אויך זיין רויק. און טאָמער וועלן אַנדערע יידן וועלן זיין קלוג, וועלן זיי ווייטער גיין צו גוים נעכטיקן, ווייל ביי מאָטל ראַטנער איז שוין סיי-ווי פול און פול.

דער טאַטע איז געקומען מיט דער גוטער ידיעה:

— ס'וועט שוין היינט אויפדערנאַכט זיין שטיל. מ'קאָן שוין אַפילו נעכטיקן אין שטוב, ווען מ'וויל, נאָר אויב מיר ווילן נישט זיין אַזוי פיין, קאָנען מיר גיין צו מאָטל ראַטנער. יאָ, דער טאַטע האָט באַצאָלט נישט נאָר פאַר זיך, נאָר אַפילו נאָך פאַר עמעצן.

געזעגנט. פאַר אַזאַ בשורה קומט דעם טאַטן אַלדאָסגוטס. עפּעס אַ קליייניקייט! ס'איז דאָך אַפילו שווער אַזעלכעס צו גלויבן. אַז ס'זאָל זיך פאַרמאַכן פּלוצים אַזוי ווי מיט אַ מאַשין דער שוואַרצער שלונג ביים פּאָגראָם און...

יידעלעך. דערקענט זיך יעדערער זיין שטוב, לאַדעט-צו די פענסטער, די טירן און שלאָפט זיך רויק!...

די מאַמע וויל נישט גיין צו מאָטל ראַטנער. די מאַמע האַלט נישט פון אַזעלכע גליקן.

— נו, טאָ וווּ-זשע וועלן מיר נעכטיקן? —

אַנטקעגן אונזער שטוב און אַנטקעגן אונזער טיר שטייט פאַר צוואָנציק טריט ישראל-דודס שטאַל. מיט די פּלייצעס צו אונז שטייט זי. אונטער דער שטאַל ליגן אָנגעוואָרפן דעמבענע קלעצער (אַנדערע שוין אַפילו געטעסעטע). איז אויף די-אָ קלעצער קובלען מיר זיך די גאַנצע צייט, זינט ס'ציט זיך שוין

דער פּאָגראָם. דעם טאָג פֿאַרברענגען מיר אויף די קלעצער, און די נאַכט, — ווי גאָט גיט. מיר, די מומע מיט די קינדער, פֿייגל ישראל-דודס משפּחה — אַלע קובלען מיר זיך דאָ, דאָ וואַרעמען מיר זיך אויף דער זון, דאָ נעמען מיר אויף בייס פֿון שטאָט, פֿונדאַנען האָבן מיר זיך געקריגט מיט די שקצים, פֿונדאַנען האָב איך אָפּגעהאַלטן אַ נצחון איבער די גויעס. און אין שטוב אַריינגיין גלוסט זיך נישט. דאָרט איז זייער אומהיימלעך, ס'שמעקט מיט פּוסטקע, און דעם טיש האָט מען אויסגעדרייט די הינטערשטע פֿיס.

איינער אַ שכן — מיר ווייסן שוין זיין נאָמען — האָט מורא געהאַט, טאָמער איז אינם פֿאַרשלאָסענעם טיש-קעסטל פֿאַראַן געלט.

איינאמתן טאַקע! טאָמער ליגט דאָרט דער סאַמע גלאַוונער טייסטער מיט די סאַמע גלאַוונע געלט?״ אלא וואָס? דער טיש האַלט צו דעם שופֿלאָד פֿאַר אַ שלאָס? איז צו דערצו פֿאַראַן אַן עצה: מ'דאַרף דעם טיש אויסדרייען די פֿיס, און אונטער אַ בויט מעג מען אפֿילו ווערן אין כּעס אויך!

איז ער טאַקע געוואָרן אין כּעס, דער לויתן, און אויסגעדרייט דעם טיש די הינטערשטע צוויי פֿיס.

אַוועק איז ער אַ געטרייסטער:

קיין געלט איז אינם שופֿלאָדל נישט געווען. דאָרט איז נאָר געלעגן דעם טאַטנס פּעקל טוטין, דאָס פּאַפּיראָס-פּאַפּיר און דעם טאַטנס פּאַספּאָרט.

נו, מילא, פֿאַרפֿאַלן! און דער טיש ליגט אויסגעלייגט אויפֿן מיטן שטוב, ווי אַ חזיר, וועלכן מ'גיט איבערן רוקן און ער הויבט אָן שלעפֿן די הינטערשטע פֿיס. מן-הסתם האָט ווער פֿון אייך געזען אַזאַ סצענע, כאָטש די מאַמע האָט אויף אונז שטענדיק געשריגן, מיר זאָלן נישט שלאָגן די חזירים איבערן רוקן. ביי אַ חזיר איז דער רוקן דאָס שלאַפֿסטע אָרט! הכּלל, ווהין גייען מיר נעכטיקן?

די מאַמע מיט די קינדער צו אַוודייען אין שטאַל, און דער טאַטע — צו ראַטנערן?!.

ווען וועט שוין מיין טאַטע ווערן קליגער אין אַזעלכע זאַכן

און מ'נישט אָוועקגיין ווייט פון דעם געזינד? אין אַזאַ צייט צע-טיילן זיך נישט קיין געזינדן! אפשר געלט-זאַכן, ווער ס'האָט, באַהאַלט ער אין עטלעכע ערטער: אַז מ'וועט אויסגראָבן אין איין אָרט, וועלן בלייבן די איבעריקע.

אָבער געלט-זאַכן זענען אַהער נישט קיין משל. געלט איז עפּעס אַנדערש.

זעליק ברוך-אייזיקס איז געקומען און זיך צוגעזעצט צו אונז אויף די בּרוסעס. ער איז שוין אָנגעטון און איז גרייט צום פאָרן. אַמאָל מאַכט זיך, אַז אַ בעל-עגלה נעמט אָן געבן אונז פאַרשוינען. קומען צו אונז יונגעלייט פון שטאָט אָנגעטונענע און מיט פעקלעך אין די הענט שוין גרייטע צום פאָרן.

זעליק, האָבן מיר געזען, האָט זיך אויך אויסגעקליבן אין וועג. ער קלערט נישט פון זיך אומקערן אַהיים — ער האָט דאָרט גאָרנישט פאַרגעסן.

— יאָ, זעליק, רעכט. דו ביסט אין אַלצדינג גערעכט. נאָר וואָס? קיין בעל-עגלה וועט דאָך אַהער איצט נישט צופאָרן. אַי, דיר איז היימישער מיט די האַרבאַרעס — ביטע! מירן גיין אינ-איינעם ערגעץ נעכטיקן.

און איך בין צופרידן. זעליק איז בוזיס אַ פריינט, וועט טאַקע זיין ובוזין אַביסעלע פריילעכער צו לעבן ביי אונז אויף דער שיניצע. און זי וועט נישט פילן קיין עלנט — דאַיאָש!

— וווהין-זשע גייען מיר נעכטיקן? — — — — — — — — — — — — — —

...יעווראָסי פון ליסטוועך, ער האָט ביים טאַטן אַ פעל אין דער אַרבעט. האָט ער זיך צוגעשטעלט. ער זיצט נעבן טאַטן און רעדט. אַ גוי, וואָס איז נישט לאַנג געקומען פון סאָלדאַטן, אַ גע-זונטער, אַ יונגער, און, דוכט זיך, אַז אפילו אַ קלוגער. מיט גאָל-דענע וווּליונגעריש-פאַרדרייטע וואָנסן.

איך מעג אפשר הערן. וואָס ער פאַרברענגט דאָרט מיטן טאַטן...

„ווען וועט אַרויסגיין זיין פעל פון דער אַרבעט?"

„מן־הסתם דענסמאָלט און דענסמאָלט, ס'גייט דאָך שוין איבער די פלאַמעטע".

„ס'גייט שוין איבער? ער האָט נישט געהערט ס'זאָל איבער־גיין".

דער טאַטע איבערצייגט אים, אַז ס'איז שוין פעסט, וואָס פעסטער קאָן נישט זיין.

נאָך וואָס איז ער נאָך געקומען:

„טאָמער וואָלטן מיר ביי אים באַהאַלטן אונזער שפּאַן?..."

„דעם פערד און וואָגן..."

„ביינאַכט וועט מען געוויס ראַבעווען פון די שטאַלן..."

אומזיסט האָב איך אויף אים געמיינט, אַז ער איז אַ קלוּ־גער. ער קלערט, אַז מיר וועלן האַלטן דאָס פערד אין שטאַל און וועלן וואַרטן ביז ער וועט ביינאַכט קומען ראַבעווען. און דאָס פערד שטייט דאָך שוין פון נעכטן אָן, מן־הסתם ווייסט איר ביי וועמען אין שטאַל.

— ניין, — זאָגט דער טאַטע, — דאָס פערד וועט קיינער נישט בעמען. איך דאַרף אים נישט באַהאַלטן, כאָטשבי אפילו ביי אַזאַ כאַזיאַן, ווי דו.

— און די בהמה?

— די בהמה וועט אויך קיינער נישט נעמען.

זעט איר שוין! ווי קלוג און געקראָכמאַלעט די וואָגסן זאָלן נישט זיין ביי יעוואַקואַציען, איז ער דאָך ווייט פון הכמה. וואָרום אַז ער מיינט אונז איבערקליגן מיט שטילע און חנפישע ריידעלעך פון אַ געטרייען און אַ בעל־טובה, — איז ער דאָך ש ו י ן אַ נאַר!

ער האָט נאָך געקאַניוטשעט און געקוועטשט זיך ביי אַ פערטל שעה און איז אַוועק מיט דעם, וואָס ער איז געקומען. כאָטש זייער און זייער נישט צופרידן:

— זע־זשע, פאַני לייב, מיין פעל זאָל מיר זיין גאַנץ, וואָרום. .

— צו דיין פעל וועט דערווייל קיינער נישט צושטיין, דו מעגסט זיין זיכער, גיי אַהיים און עס וועטשערע.

און ער איז אַוועק כמעט אָן אַ גוטער נאַכט.

און נעכטיקן גייען מיר נישט צו מאַטל ראַטנער און נישט צו אודייען. מירן איבערנעכטיקן אין וועלדל אויף די ניוקעס. מ'דאַרף נאָר גיין שטיל און איינציקווייס, אַז די שכנים זאָלן נישט באַמערקן... און אויב ס'וועט זיין שטיל אין שטעטל, טאָ לאָמיר אָפּקומען מיט דעם, וואָס מיר וועלן איבערשלאָפן אַ נאַכט אויף די ניוקעס (די ניוקעס זענען אָפּגעצוימטע און בשכנותשע מיט אונז, אַ טויזנט טריט פון אונזער שטוב). — —

אין אַ שעה אַרום איז אונזער גאַנצע משפּחה געווען אויף די ניוקעס. אין איין קליין קופּקעלע זענען מיר זיך געזעסן צווישן די ביימלעך. דער מומעס געזינד איז מיט אונז נאָך געווען, און ביי דער מומעס טאָכטער, ברכהן, זענען פּיצלעך קינדער, די מומע איז אין כעס. זי זאָגט, אַז די פּיצלעך טינופּתן קענען אונז איטלעכן אומגליקלעך מאַכן.

— פאַרשטופּ זיי דאָרט דאָס מויל מיט טיגוף און זאָלן זיי שטומען !...

ווי קומט עס צו דער מומע זי זאָל זיין אַזוי אין כעס, און נאָך אויף אירע אייגענע אייניקלעך ?

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

און דאָס וועלדל אויף די ניוקעס האָט זיך פּלוצים-דריגען געסט, פאַרדעכטיק-שטילע און אומגעריכטע.

ווייסטו וואָס, וועלדל, דו טשעפּע אונז נישט און מיר וועלן דיך נישט טשעפּען. לאָז אונז, מיר וועלן שטיל איבערזיצן די נאַכט.

...און אויב די נאַכט וועט אונז איבערגיין ווי אַ רויקער געגנעץ, וועט דאָך זיין אַזוי גוט, אַזוי גוט... ביי מאָטל ראַטנער אין שטוב זאָל איבערגיין די נאַכט שטיל און ווי אַ רויקער געגנעץ.

פוגאַטשאָוו האָט זיך צו זון-פאַרגאַנג געבראַכט צו שלעפּן צו אונז אין וועלדל (לעדערמאַן אין זיין פאַמיליע) מיט זיין ווייב, וואָס איז שענער פון אים, און מיט די קינדערלעך. די עלטערע יינגלעך פון 7 און 9 יאָר זענען געקומען אָנגעגורט אין די פאַל-טעלעך, דרייסט און ווי אַן עלטערער וואָלט אַמאָל בעטן ביים קלענערן הילף :

„אַנו, העלף מיר פֿאַרגעבן אָט אַ יענץ אויף דער פּלייצע!"
און דאָס קליינוואַרג איז שטענדיק גרייט.
„לאָזט, „איך"-וועל!" „אַנו, לאָזט, אָט וועל „איך"!
נו, טאַקע גוט, וואָס איר זענט געקומען, נאָר שטילער,
אַלץ — אַבי שטילער.

און דער אָוונט האָט זיך גענומען רוקן אויף אונז, אַן אָוונט אַ תמוזדיקער, אַ ליבער, און פייגעלעך, וואָס גרייטן זיך צום שלאָפן, מוזן זיי דאָך פריער אָפּזינגען זייערס. —

— טאָ פאַרוואָס דען נישט? זינגט זיך. פייגעלעך געזונטערהייט. זינגט אויף היינטיקס מאָל לאַנג, לאַנג און באַוועבט אונז מיט אייער געזאַנג, ווי מיט די דינע הערעלעך פון ווייטע סטרונעס. באַוועבט אונז, און באַשיצט אונז א י ר, אויף אונזער פרישן, נישט געוווינטן געלעגער!

געוויס וועט היינטיקע נאַכט דורכגיין גוט. נאָר מיר איז נישט שיין פאַר דער מאַמע מיט בוזי'ן מיט הערשעלען, און פאַר די שוועסטער איז מיר נישט שיין. כ'האָב זיי געדאַרפט באַזאָרגן מיט בעסערע געלעגערס און מיט אַ מער זיכערער דירה. נו, יאָ, אויף מיר איז דאָס אלצדינג חל...

די קלענערע קינדער שלאָפן שוין, און דער עלטערער עולם שושקעט זיך נאָך. זיי פאַרזיכערן, אַז געוויס וועט דורכגיין די נאַכט בשלום, באַזונדערס זענען אינדערינגען איבערצייגט דער טאַטע מיט פוגאַטשאָוון. זיי זענען סוהרישער. זיי ווייסן וויפל מ'האָט באַצאָלט, ווען מ'האָט באַצאָלט און פאַר וואָס מ'האָט באַצאָלט:

— ס'איז געוויס אַ נאַרישקייט, וואָס מ'איז נישט געגאַנגען צו מאָטל ראַטנערס נעכטיקן — נישט זיך וואַלגערן דאָ!

צוגיין אין שטאָט זען וואָס דאָרט הערט זיך לאָזט מען מיך נישט. ווען איך האָב אַ שפּאַקטיוו אַרום זיך, וואָלט איך געקוקט כאָטש פונדאַנען, וואָס דאָרט קומט פאָר. איך וואָלט זייער וועלן זען, וואָס ס'טוט זיך איצט ביי מאָטל ראַטנער אין שטוב.

ביי מאָטל ראַטנער איז אַ הילצערנע צווייגאָרנדיקע שטוב, האָבן זיך אַהין אויפגעקליבן יידן און ווייבער און קינדער. יידן אַלערליי, חוץ אפשר דאָבען פרענק און מרדכי-לייזערס ווייב... וואָלט איך זען, ווי פירן זיי זיך דאָרטן, די יידן, אין אַזאַ ענגשאַפט – אַלע אָנגעשלאָגן אין איין שטוב און מ'איז אויף, אַזוי ווי אין נאַכט פון כפרות... און ווי פירט זיך דאָרט מאָטל ראַטנערס שנור די גרויס-שטאָטישע. צי זאָגט זי דאָרט נישט עמעצן „פאַרדאָן", „איזוויניטיע", – האַ? און איך וואָלט געוען, וויפל מאָן זענען דאָ צום ערשטן מאָל אויף זייער לעבן ביי מאָטלען אין שטוב. און דער עיקר פונאויבן אין די געפּאַרבטע הייזער!.. זיי זאָלן זיך כאָטש דאָרט נישט פילן אומהיימלעך... אַ גרויס נאַרישקייט האָבן נאָך, ווייזט אויס, אויך אָפּגעטון די אורוטשעווער משפחות – די, וואָס ווינען אין צוויי שטעט:

„וואָס דען? ס'זענען פאַר זיי קאַרג געווען די אורוטשע-ווער פּאָגראָמען?"

און איך וואָלט געוען, ווי אַזוי גיבן דאָרט די ווייבער זייערע קינדער זויגן. ס'איז דאָך אַ פולע שטוב, אָן עין-הרע, מיט מאַנסבילן. און אַסאַך יונגע מאַמעס דאַרפן געבן זייערע קינדער זויגן. און ביי מאָטל ראַטנער קער שוין זיין אַזאַ היץ, אַז די לאָמפן אונטער דער סטעליע לעשן זיך. אַ קלייניקייט – אָן עין-הרע, אַזאַ ענגשאַפט!.. און פון וואָס פאַרברענגט מען דאָרט צווישן זיך ביי מאָטל ראַטנערס אין שטוב... דאָרטן זענען דאָך פאַראַן אַסאַך חדרים, אפשר איז אין יעדער חדר אַ באַ-זונדער פאַרזאַמלונג? צי די בעלי-מלאכות האָבן זיך אויפגעקו-פעט אין קיך און זיי שעמען זיך נאָך אַלץ פאַר די באַלעבאַטישע יונגעלייט?

ווייטער, ווען איך האָב אַ שפּאַקטיוו, וואָלט איך אַ קוק גע-טון, וואָס הערט זיך ביי די קלענערע מנינים און וואָס טוט לאהקע די פישטשאַלקע אין באָקעיעוושטשינע (אַ ווערסט פון סלאָוועשנע).

אַ גוטער פריינט אירער האָט זי אויסגעבאַהאַלטן ביי זיך אין סטעפּקע, זי איז אַן אַלמנה און אַן אשת-חיל איז זי, מיט אַסאַך שוואַרצינקע קינדערלעך. אויך רעדט זי זייער אויף

אַ פּישטשענדיקן קול, דערפאַר רופט מען זי טאַקע לאהקע די פּישטשאַלקע...

ליגט זי איצט מיט אירע קינדער ביי מיכאַלן אין סטעפּקע, און די איבעריקע גוים ווילן נישט ליידן.

— גיב אונז אָפּ די יידן, — זאָגן זיי — מיר הערן דאָ אַ יידישן ריח!... גיב אונז אָפּ די יידן. דו וועסט בעסער מאַכן!...

מיכאַל איז אָבער דער פּישטשאַלקעס אַ גוטערפריינט. אַ קליינע איז זי, ווי אַ הון, און איז שטענדיק אַ פאַרנומענע. זי איז אַן אשת-חיל, ווייל זי מיכאַל נישט אַרויסגעבן.

— טשעפּעט זיך אָפּ, — זאָגט ער — שכנים. איך זאָל אפילו האָבן, — זאָגט ער — יידן, וואָלט איך זיי אייך אויך נישט גע-געבן.

— ניין, — זאָגן זיי — גיב אָפּ, דו וועסט בעסער מאַכן.

— וויל איך נישט! — ענטפערט מיכאַל — איר דאַרפט טויטע יידן, און איך פאַר זיך וויל אָפּשטעלן איינעם אַ לעבעדיקן! מיין חלק וויל איך זיך אָפּשטעלן אַ לעבעדיקן. אַהאַ! און איר מיט אייערע טוט אייך וואָס איר ווילט!... און גייט אייך געזונ-טערהייט. גייט קיין סלאָוועשנע — אין סלאָוועשנע זענען נאָך פאַראַן אַסאַך יידן!...

און לאהקע די פּישטשאַלקע — זי זאָל זיך גאָר אָנהויבן שרעקן! זי פּישטשעט נאָר אינדערשטיל און שעלט זיי, די חזירים:

— אַ טויט אויף זיי! ביסט אַ מבין אַביסל וואָס חזירים קאָ-נען? האַדעס! נישטאָ קיין טויט אויף זיי! אַ גוטע קרענק וועל איך שוין מיט זיי מאַכן מסחר! זיי וועלן זיך שוין ביי מיר בעטן! אַ כאָלערע אויף זיי, אַ טויט אויף זיי!...

די קינדער בעטן זי, זאָל זי אויפהערן, זיי האָבן זיך מורא.

— מאַמע, הער אויף. — שלעפּן זיי זי פאַרן אַרבל.

און זי:

— גייט אין דער ערד אַריין גייט! מיט זיי אינייינעם! איר לאָזט מיר נישט אָפּ מיין קאָפּ?

מיכאַל האָט אָנגעקלאַפּט אין טירל:

— זיי ספּאָיקאָינע, לאה, איך האָב זיי דורכגעטריבן... דו זיצסט איבער צוויי טירן זיצסטו, און איבער צוויי שלעסער! איך וועל דיך וואַרטעווען, זיי רויק.

— וואָרום אַ ברכה אויף דיין קאָפּ, מיכאל! אַ גוטע קרענק וועל איך זיי אַריינלאָזן אין שטוב אַריין! זיי וועלן שוין צו מיר אין שטוב אַריין נישט דערלעבן קומען.

און מיכאל בעט זי אויך:

— טילקאָ, לאה, ציט! זיי האָבן מיר געזאָגט, אַז זיי וועלן מיך אונטערצינדן, אויב וואָס... ניש-קשה. מ׳זאָל אפילו אויס-הרגענען אַלע יידן, וועל איך דיך אויך נישט אָפּגעבן! מיין חלק, האָב איך פּראָווע מיט אים טון וואָס איך וויל!.. —

ווען איך האָב אַ שפּאַקטיוו, וואָלט איך אויך געזען ווי מ׳מאַכט קידוש ביי דעם נ אַ ט ש פּ אָ ט ש ט... און דאָרט אונטן ביים נאַטשאַלניק אין קעלער זיצן יידן. זיי האָבן זיך אַהין אַריינגעבעטן. איצט הערן זיי, די יידן, ווי מ׳טרינקט, מ׳זינגט, מ׳טאַנצט און מ׳הוליעט. פאַר וועמעס קאָפּ טרינקען זיי עס איצט לחיים?... דער נאַטשפּאָטשט, דער נאַטש-מיליציע, די שרייבערלעך און נאָך אַ פינף יונגעלייט? מאַרקאָ טרינקט מיט די פּריצים לחיים און ער קושט זיך מיט זיי. ער מאַכט זיי איטלעכן רוסישע, און מ׳זינגט אינײנעם שיינע לידער... די יידן אין קעלער זענען נישט רויק, זיי זענען זייער נישט רויק.

און איך וויל גאָר באַגעגענען דעם פּאַרשיוון קורצן קלימקען, דעם פּעטער זלמנס שכן, און זיך מיט אים אַ רייך טון:

„כאָטש דו האָסט נחת פון דיין זון, כאָטש דו ביסט דער נאָענטסטער רכילותניק אין שטאָב און דו ווייסט דער ערי-שטער, וואָס דאָרט טוט זיך, אָבער אַ גוטע קרענק טרינקסטו אינײנעם מיט זיי בראָנפן, אָטאָ ביים נאַטשפּאָטשט! דו שטייסט נאָר, ווי אַ סאָווע, און גלאָצסט מיט דיינע כיטרע אייגעלעך

אויף דער אַנטאָנאָוויטשער גאַס אינדערפינסטער, און אין דיין ביטרען ליגנערישן קאָפּ שאַפן זיך אָן אַ שיעור גייעסן.

„שוין אָבער נישטאָ וועמען צו דערציילן! דער אַלטער זלמן זיצט שוין נישט אין זיין שטוב. און פון די פענסטער ביים אַלטן אין שטוב קוקן נאָר פינסטערע פאַרדזשעגעכצטיקע לעכער.

„קוק, סאָוועס, קוק, און ווייסטו וואָס, קלימקאָ, דיר לייגט זיך גאָרנישט אין דיין ביטרען מוח, אַז איך וועל זען דיין טויט? דיינעם און דיין זונס? כאָטש דו שטייסט איצט איינער אַליין אינמיטן האַלבער נאַכט אויף דער פינסטערער אַנטאָנאָוויטשער גאַס, מיט עלנט און מיט האָפענונג אין טריפהנעם האַרצן און דו וואַרסט אויף עפעס.

„קלימקאָ, אַ רוח אין דער טריפער צורה אַריין — דו וואַרטסט אויף עפעס”!...— — — — — — — — — — — — — —

— —

און ווען איך קוק דורך דעם שפּאַקטיוו, וואָלט איך דאָך נאָך אַסאַך זאַכן געזען. איך וואָלט געזען. ווו ס׳נעכטיקן איצט די מאַמע, די קינדער מיט נאָך עטלעכע דערפער יידן, וואָס האָבן זיך געלאָזט וואָגלען אַלץ אַהין-און-ווייטער פון שטאָט. נאָר זיי זענען גיכער פון אַלץ אויסער יעדער געפאַר. כאָטש דודן פרענק האָט מען אין יענע דערפער געקוילעט. דודן פרענק מיט זיין מאַמע און מיט זיין בראַטאַק. אויך אָשר גערשטיינס טאַטע מיט די פרעמדע בראַקאַרן זענען אין יענע דערפער אומגעקומען... ניין, די מאַמע מיט די קינדער האָבן שוין גע-קערט ווייט פאַרגיין!... און ביים גלח אויפן בוידעם נעכטיקן אויך יידן. אַז ס׳וועט קומען צו עפעס, וועט ער זאָגן:

„פאַרקערט, ער האָט נאָך די יידן אפילו אויסגעבאַ-האַלטן!”

און נאָך אין גוישע שטאַלן נעכטיקן היינט יידן, כאָטש די באַלעבאַטים פון די שטאַלן אַליין, ווער ווייסט צי זיי וועלן היינט נעכטיקן אינדערהיים!

וואָס איז די רייד? אויף מאָטל ראַטנערס שטוב האָט

איצט געדאַרפט הענגען אַ ראַדיאָ. ווייל מאָטל ראַטנערס שטוב איז איצט אויף וואָגשאָלן, און מאָטל ראַטנערס שטוב איז איצט דער דופק פון אַ סאַך אופגעגאַנגענע, צענערווירטע וועלטן.

און קיין שפּאַקטיוו האָב איך דוקא נישט נעבן זיך, איך זאָל קאָנען עפּעס זען. איך זיץ אינדערפינסטער, פאַררוקט צווישן ביימלעך, נעבן מיר ליגן דאָ מענטשן, נעבן מיר איז דאָ אויסגעגאָסן אַ נאַכט, און גראָז וואַקסט דאָ נאָענט. יאָ, גראָז.

וואָס שאָרכעט עס דאָ נעבן מיר? וואָס?

מן הסתם איז עס אַ זשוקעלע אין גראָז, אָדער אפשר אַ יונג פייגעלע אין נעסט ריעט זיך דורך אינמיטן שלאָף, און זעצט זיך איבער פון איין אָרט אויפן אַנדערן...

מיינע אַלע שלאָפן שוין כמעט.

„שלאָף אויך, אייזיק. דו וועסט איבערשלאָפן, און דאָס אַלדאָס-בייז וועט פונדאַנען אַוועק. אויף פוסטע פעלדער און טרוקענע וועלדער. אויף שטיינער און אויף העלצער וועט אַלדאָס-בייז אַריבער!" — מיר גלוסט זיך עמעצער זאָל דאָס מיר שעפּטשען אויפן אויער שטילערהייט. און איך זאָל נאָך זיין גאָר אַ קליין קינד, אַפילו קלענער פון הערשלען מיט יאָסעלען, אַזוי ווי דאָס קינד, וואָס שלאָפט ביי דער מומעס שנור אין פּאָלע... און דאָ נישט ווייט ליגט נעבן מיר בוזי. מיט די הענט טאַפּ איך אָן איר שיכעלע און איך קלער: בוזילע, דיינע הענט און פיס זענען קיל פון דער אָוונטיקער פרישקייט. (דיין דין קליידעלע איז דיר נישט קיין גענוגע קאָלדרע), אָבער איך הער, אָט הער איך, ווי דיין יונג בלוט לויפט אום אָט-אָ, הין און צוריק און בריהט זיך — עס וויל דיר אָנטראָגן וואַרעמקייט.

גוט, מיין קינד, וואָס איך הער דיין בלוט אין דיין לייב אַרומלויפן, ווייל מיט דודן פראַנק איז שוין זייער שלעכט אין דעם זין, — און איך וואָלט וועלן בוזילען אויפוועקן, זיך נאָך מער דערוויסן, אַז זי איז דאָ, — זי איז מיינע...

מיט בוזיס שיכעלע ענדיקט זיך שוין די רעדנע. טאַפּ

איך אָן שאַרסטקע גראָז, און נישט קיין געשמאַקע און טרוקענע, צעריבענע ערד.

גוט, וואָס ס׳שלעפערט מיך, און גוט, וואָס ס׳שטיל אין שטאָט, נאָך אין צוויי שעה אַרום איז שוין טאָג, און ס׳וועט טאַקע זיין אמת וואָס... און יעוורואַסיע וויל צונעמען דאָס פערד... און שיקסעלעך — אַ פולע שטאָט מיט קליינינקע שיקסעלעך... ביי מאָטל ראַטנערס אין שטוב... —

— —

און ס׳חלומט זיך מיר אַ ליכטיקער הויף מיט אַסאַך שיינענדיקע מענטשן, עפּעס פאַרענדערטע און נישט קיין היגע... און די מענטשן זעבען דאָך גאָר נישט קיין מענטשן... ס׳איז גרינגע פּאַשע מיט טיפע, שווערע שאָף און רינדער, קוים וואָס די ערד האַלט זיי — אַזעלכע שווערע... און די רייכקייט ברייטערט דעם בליק, און די זון שפּאַצירט אַרום אַ גרינגע, אַ פאַרנאַכטיקע, אָנגעטון אין אַ שלייער פון גנאָד. פּלוצים האָבן די רינדער גענומען קאָפּען מיט פיס און מיט די הערנער. די אייגענע פּאַסטעכער איז געוואָרן אַ סכנה נעבן זיי שטיין, און ס׳האָט זיך פאַרצויגן אַ געדיכטע כמאַרע מיט דונערן און מיט בליצן... איך כאַפּ זיך אויף. קיין רעגן איז נישטאָ, ס׳איז טרוקן. אַ פרעמד געפיל. באַר הינט וואָיען. אָן אַצאָל הינט. אַ ערב-רב פון הינט וואָיען אין אַלע עקן שטאָט. איך פּרווו מיר אויפרייסן די אויגן און ווייס נישט, צי מיר חלומט זיך אַזעלכס, צי איך הער עס אין דער וואָך — — —

— ררררייסס! — ס׳האָט אַ הלושע געטון ערגעץ אַ צעריסענע גראַנאַטע, און דער דונער קאַטשעט זיך נאָך אַלץ און רייסט זיך איבער דער ערד. דער ווידער-קול הערט זיך, אפשר, אויף אַ האַלבער שעה...

יאָ, ס׳איז אין שטאָט.

אונזערע משפּחות — האַלב האָבן זיך פונאַנדערגעוואַכט. זיי ברעכן די הענט, זיי זענען בלייך און בלאַס. און די, וואָס זיי שלאָפן, הלוואַי וואָלטן זיי נאָך געשלאָפן.

— ררריס!! — אַ צווייטער דונער!

די ערד רייסט זיך אַרום און אַרום. דאָס היטל וואַקסט אויפן קאָפּ. און הינט, פונוואַנען האָבן זיך אַהער גענומען אַזויפיל הינט?

מיר ליגן אויף אַ בערגל. די שטאָט איז אונטער אונז, און מיר הערן פונדאָרטן קוויטשען און געשרייען.

ס'איז נישט קיין שיכּורע שרייען, דאָס זענען געשרייען, וואָס פאַרן טויט! און לאָמען קנאַקן, און בלעכן רייסן זיך. אפשר איז אַ שׂרפה, אפשר ברענט די שטאָט? און ווייטער קולות און קוויטשערייען. ווער זאָל עס אַזוי קוויטשען — יידישע קינדער? איך האָב דאָך זיי קיינמאָל נישט געהערט אַזוי!...

און עמעצער פייַשעט צו אונז פון צווישן די ביימלעך...

שרעקט זיך נישט. שרעקט זיך נישט, ס'שטעלט־אוועק דער שוסטער מיט זיין געזינד. זיי האָבן דאָ געגעבטיקט נעבן אונז, און מיר האָבן נישט געוווּסט איינער פון דעם אַנדערן.

ווער נאָך קריכט עס פון צווישן די ביימלעך? אַ, ס'איז מיכל דער בעקער מיט זיין ווייב. זיי האָבן נישט געוואָלט בלייבן ביים גוי אין שטאָל און זיי האָבן זיך אַוועקגעשלעפּט אַהער. ווייל, ווייל, נאָר שטילער. ווי ווייט מ'קען שטילער! קינדער וואַכן זיך אויף? טאָ זאָלן די מאַמעס וויסן, וואָס זיי האָבן צו טון... און ווייטער קוויטשערייען פון שטאָט! דאָס שלעפּט מען געוויס מיידלעך פאַר די צעפּ, מיידלעך און יונגע מאַמעס מיט די נאַקעטע הענט שלעפּט מען זיי פון די וואַרעמע בעטן אַרויס:

„דאַלאַי זשידאָוו אי קאָמוניסטאָוו! אורראַאַ!!".

און סיאָוועשנע קוויטשעט און פאַרכלינעט זיך מיט בלוט.

וואָס טוט זיך עס דאָרט אין שטאָט? ס'לויפן שוין ריטשקעלעך בלוט? האַ? ס'גיסט זיך, ס'גיסט זיך שוין בלוט! און ביי מאָטל ראַטנערס אין שטוב לויפט אפשר דאָס בלוט פון אויבערשטן שטאָק פון די פענסטער? רויטע ריטשקעס? גוואַלד, וואָס קוויטשעט מען אַזוי אין שטאָט? און מיר שטייען, אַ צוגעשטילטער מנין באַזייט־אויס, מיט ווייב, מיט קינד און מיט געסט.

— יאַנקל, — זאָג איך צו מיין אַמאָליקן באַלעבאָס. — מיר

האָבן נישט גאָרנישט אין האַנט, לאָמיר צולויפן צום האַרבאַרניע ברענגען כאָטש אַ פּאָר העק. ס'איז נישט ווייט.

— זאָל זיין שטיל, — ענטפערט מיר יאַנקל — זאָל זיין שטיל, מיר וועלן נישט גיין.

— אָבער טאָמער קומט קאָסענקאָ אַהער? קאָסענקאָ, צי מאַרקאָ? כאָטשבי האָבן אַ פלאָקן אין האַנט!

— זאָל זיין שטיל, — בעט זיך ביי מיר יאַנקל — מיר וועלן נישט גיין.

און בוזי האָט זיך אונטערגעהויבן צו מיר אויף די קני, און מיט שטילע אויפגעהויבענע אויגן שעפּטשעט זי צו מיר קוים וואָס מ'הערט:

— אייזיק, דו וועסט איבערגעץ נישט גיין. איך וועל נישט לאָזן.

איך ווייס נישט, פאַרוואָס האָט בוזי פּלוצים באַקומען אַזאַ פּנים פון אַ באָזשע-מאַטי, און פאַרוואָס ציטערט אין איר קול אַזאַ שטילער געבעט? צי זי איז אין מיר זייער פאַרליבט, צי זי איז שטאַרק דערשראָקן.

— ס'איז ביידע זאַכן, אייזיק, ס'איז ביידע. — ענטפער איך זיך אַליין.

פאַרוואָס-זשע האָבן מיר נעכטן גיט מיטגענומען קיין האַק? קיין פּאָר העק? אונטער דער פּאָלע האָט מען דאָך געקאָנט דורכטראָגן (מיר האָבן געגלייבט מאַרקען מיט קאָסענקען? מיר האָבן זיך פאַרלאָזן אויף זייערע רייד?). און איך קוק אויף שמואל-יאַנקלס ווייב, אויף שרה שמואל-יאַנקלס. אָט דאָ שטייט זי נעבן אונז אין דער עדה, מיט טעכטער, מיט איידעמס און מיט אייניקלעך, זי רעדט צו קיינעם גאָרנישט, זי איז נאָר בלאַס. זי וואַרט. זי הערט זיך זייער שטאַרק צו. — — —

ניין, איך וועל זי ניט אָפּגעבן קאָסענקען, דעם ווערימדיקן פראַנצעוואַטן קאָסענקען. איך וועל אים דאָ נישט אָפּגעבן קיינעם פון די שלאָפּערע. איך וועל אים צעקוועטשן אַזוי ווי אַ וואַנץ! נישקשה, ער מעג אַפילו האָבן אַ גאַהאַן אין האַנט, ער איז אַ וואַנץ, איך וועל אים צעקוועטשן!!! צוריק מיט צוויי וואָכן האָט ער זיך אויסגערופן פאַר אַ זייגערמאַכער. אַ-האַ!

ער האָט געוואָלט באַשווינדלען זיינע אייגענע ברידער ? וואָס אַ גוי קאָן באַקלערן ! ס'וועלן זיך צו אים צונויפגיסן די יידישע זייגערס פון דער גאַנצער שטאָט. צו אים, צו זיין טאַטן אין שטוב אויפ'ן ווערימדיקן פענסטערל. אַזאַ זייגערמאַכער איז ער, הייסט עס.

נו, און די שותּפים ? וואָס-זשע וועלן שוין ראַבעווען די שותּפים ?

קאָסענקאָ, דו ביסט צו קלוג !

און שוין צוויי וואָכן, אַז ער פּאָרט אַרום איבער די דערפער וועגן יידישע ענינים, און איצט לויפט ער אַרום איבערן שטאָט מיט אַ נאַהאַן אין האַנט אַ פּאַרסאָפּעטער. ניין, ער איז צו יונג, ער זאָל דערהויבן ווערן ! די גלחים אַליין מיט די נאַטשאַלניקעס, און גאַנצע דערפער זאָלן מיט אים רעדן וועגן יידישע ענינים ! ער איז צו יונג, ער זאָל אַרומפאָרן אויף אַ פערד איבער די דערפער און מיך באַרעדן ! איך וויל אים נישט ! איך וועל אים צעטרעטן !!! — — — — — — — — —

איגדרויסן צי ס'טאָגט ערשט, צי ס'איז שוין טאָג. און פון שטאָט הערט מען נישט שיסן, מ'הערט נישט שרייען, נאָר היבט בילן נאָכאַנאַנד. ווייזט אויס, אַסאַך האָט זיך געטון בעת מיר זענען געשלאָפן... בעת מיר זענען געשלאָפן האָט מען פאַרפייניקט אונזער שטאָט !

ישראל-דוד איז דאָ. ער האָט אַ גרוס פון שטאָט :

„ביי מאָטל ראַטנער אין שטוב איז געווען אַ גרויסע שחיטה ! דער רב זשיפעט נאָך, נאָר ער איז געשטאָכן גלייך אין האַרצן ! די שנור האָט מען געקוילעט. די שנור פון זשיטאָמיר, מאָטל ראַטנערס שנור... אַסאַך, אַסאַך מענטשן האָט מען געהרגעט ביי מאָטל ראַטנער אין שטוב, מ'ווייסט נאָך נישט וועמען, דאָרט איז אַ גרויסער בלוטיקער קנויל".

— אַהערצו וועט מען נישט קומען ? — עפּעס אַ ווייבל פרעגט, שטיל און צעמישט.

— זאָל ווערן ליכטיקער, וועלן מיר אַוועקגיין פונדאַנען. אַלע, אַלע וועלן מיר אַוועקגיין פונדאַנען ! — עמעצער עצה'ט אַנטשלאָסן.

— מיר האַלטן זיך אָן אָן דעם טאָג, אַזוי ווי אָן אַ קרעפּ-שיקן באַשיצער: ער וועט אונז אויסגעבן, אָבער ער וועט אונז נישט אָפּגעבן.

מיר הערן, ווי יידן לויפן איבער די פעלדער, איבער די ברויטן, און עמעצער יאָגט זיי, עמעצער שרייט:

— פאַרשטונקענע יידן, טרעט מיר ניט אויס דעם האָבער, איך וועל אייך צעהאַקן אַזוי ווי די הינט!

— ס'איז שמאָילאָ, — זאָגט מיר מיין שוועסטער, — ס'איז זיין שטים.

אויב שמאָילאָ איז שוין אין קאָן, זענען אַלע אין קאָן, יאָ, ס'איז גוט.

יידן לויפן און האָבן קורצע פיס. שמאָילאָ יאָגט זיי. זיין פּנים-רע איז פול מיט דער ראַיעלסטער, ריינסטער רציחה, ער וועט אָבער אפשר גאָרנישט טון — ס'איז שוין טאָג אינדרויסן.

— — — — — — — — — — — — — —

ישראליק דעם באַראַנס איז דאָ:

— לאָמיר גיין, יידן, — זאָגט ער — ניסל דער בוק ליגט אַ געקוילעטער נעבן יחיאל דאָרפמאַנס שטוב.

— וואָס הייסט אַ געקוילעטער? —

— דאָס הייסט! מיט אַ קאָסע! זיינער אַ שכן פון אונטערן טייך.

— הערשקען יאָנטלס אויך געקוילעט, דערזעלבער שייגעץ.

הערשקאָ יאָנטלס? מיין באַלעבאָס?.. הערשקע איז נאָרוואָס געקומען פון דער מלחמה און קוים אויפגעקליבן זיין געזינד. ביי הערשקען זענען די האָר אויפן קאָפּ אַזוי ווי ביי אַ באַראַנ-טשיק, געקרויזטע און שטאַרק שוואַרצע, אומגערן האָבן זיך באַ אים געטראָפן אַזעלכע האָר... געוויס האָבן זיך ביי אים אויס-געשמירט זיינע שוואַרצע באַראַנטשיקעס אין בלוט...

— ער איז פאַרלאָפן אין דאָלינע, הערשקאָ יאָנטלס, ער האָט נישט געוווסט וווהין צולויפן און האָט דערזען אַ לייטער נעבן דער אַלמנהס שטוב און געגומען קריכן, האָט יענער אים אַראָפּגעשלעפּט און אים איבערגעקוילעט מיט אַ קאָסע דעם האַלז! ניסלען דעם בוק אויך.

אַ הויכער, אַ שוואַרצער ייד, אַט דער ניסל, אין די מיטעלע יאָרן, אַ פּעלצנמאַכער.

— דודן דעם באַקאַליאַר געקוילעט, מיכאלן געשטאָכן, נפתלי־יאָשקעס מיידל געהרגעט, זישע גורעצקעס ווייב, די אַלטע קונדיכאַ און...

— נפתלי־יאָשקעס מיידל פון אונטערן טייך? די שניידערקע?

— יאָ, שוין אַ כלה־מויד. זי ליגט נישט ווייט פון קלויסטער.

(אַזוי גיך האָט זיך עס אָפּגעטון, און איך האָב נישט וועמען אפילו אַ פרעג טון: איז ווען זשע וועט מען קוילען שיקסעס? אַזוי זיך, פּראָסטע און גרויסע שיקסעס? אָט אַזעלכע פּראָסטע, ווי נפתלי־יאָשקעס מיידל פון אונטערן טייך, די שניידערקע און, בכלל, וועלכע ס׳וועלען נאָר קומען אונטער דער האַנט — ווען וועט מען זיי קוילען?)

— — — — — — — — — — — — — —

רחל דעם באַראַנס האָט לויפנדיק איינגעלאָזן אַ קינד פון צוויי יאָר. ביים קינד האָט זיך אויסגעגאָסן דער מאַרך אויף אַ שטיין, וואָס נישט ווייט פון איר שטוב. רחל איז אַנטלאָפן געוואָרן מיט די איבעריקע קינדער. אָט הערט מען ווי זי רופט:

— שלמה מיין פריינט! — רופט זי, — ווו ביסטו? שלמה מיין פריינט; מיין חבר אין לעבן! ווו ביסטו? —

אַ שטילע ווייבל אָט די רחל, און איצט איז זי פאַראירט. זי רופט הויך אויף אַ קול. זי איז שוין אַרויס פון שטאָט און זי רופט צו די פעלדער.

טאָמער וועט זיך פון ערגעץ אָפּרופן אָט דער, ווער ס׳איז איר מאַן. מיט איין זאַך איז זי נאָר איצטער פאַרנומען און זי רופט.

אַלע הערן מיר עס אין אונזער באַהעלטעניש צווישן די בוימלעך, מיר דערקענען איר קול און ווייסן נישט, זאָלן מיר זיך צו איר אָפּרופן צי ניין?

— קומט, יידן! — — — — — — — — — — — — — —

און די מאַמע זאָגט אויך:

— קומט, קינדער, לאָמיר אַוועקגיין פונדאַנען.

פאָלגן מיר זי. און מיר גייען.

קוקט, מיר זענען אַרויס אויף דער ליכטיקער שיין!
קאָסטענקאָ, אָט זענען מיר!
מיר קאַטשען זיך איבערן ווייטסטן פּלויט און מיר גייען.
אַסאַך יידן זענען שוין דאָ אַרום אונז און מיר גייען

און יידן — קוק זיי אָן. צווישן לעבעדיקע און טויטע איז דער חילוק נאָר אויף איין האָר.

אָט קום און זאָג, אַז זיסקלען האָט מען שוין געהרגעט. אָט דעם זיסקלען, וואָס שטייט אָטאָ און רעדט מיט דיר — אים האָט מען שוין געהרגעט. — וועל איך גלויבן. וואָרום איין פּינטעלע טיילט דאָ אָפּ אונזערע לעבעדיקע פון די אונזערע, וואָס קענען שוין מער נישט לעבן.

...די פּאַרפּייניקטע גלויב איך נישט, אַז דאָס זענען זיי שוין טויט, און די רעדנדיקע גלויב איך נישט, אַז דאָס לעבן זיי שוין!

און אויף וועמען ליגט דאָ דער צייכן פון דער קאָסע? — קוק און דערקען. ווייל איצט קאָן איין שעה פון באַנאַכט אָדער איין גרעבס פון בייטאָג אומטון אַזעלכס, וואָס הונדערט קיילעכדיקע יאָר וועלן דאָס נישט פאַרמעקן, נישט פאַרשווענקען. אָט קוקט אויף אונזערע לעבעדיקע מיט די טויטע. —

— — — — — — — — — — — — —

אָבער אַז אונזער מאַמע האָט קיין כוח נישט, זי איז אויסגעמאַטערט. אַלע פינף טריט זעצט זי זיך אָפּרוען. זאָגט זי:

— גייט, קינדערלעך, מיט אַלע יידן, איך וועל דאָ בלייבן. ווי גאָט וועט פירן, אַזוי וועט זיין.

זייער רויק זאָגט זי עס דווקא, די מאַמע. נאָר מיר גייען נישט אוועק, מיר ווילן נישט אַוועקגיין פון דער מאַמע.

— איר ווייסט וואָס? — זאָג איך, — איך לויף אַראָפּ אויף אַ רגע צום גוי, איך וועל איינשפּאַנען דעם פערד, און די מאַמע וועט פאָרן! —

איך האָב אַ קוק געטון איטלעכן אין די אויגן. קיינער האָט נישט געוואַגט מיר זאָגן „יאָ". מ'האָט געשוויגן. און איך בין טאַקע אַוועקגעלאָפן אַראָפּ צו אוודעיען נאָכן פערד.

און עמעצער אַ געטרייער, הער איך, שושקעט מיר אין אויער:

„דאָס, וואָס דו לויפסט, אייזיק, איז גוט. אָבער גיך! מאַך דאָס גיך, וואָס גיכער קאָן נישט זיין! יעדער רגע האָט וואָס צו זאָגן. איין רגע אין דער זייט, זענען פאַרצוימט אַלע וועגן אַי אַהין, אַי צוריק!... גיכער אייזיק, גיכער. דווקא גוט, וואָס דו ביסט נישט דערשראָקן, וואָס דו ביסט ביי זיך נישט געפאַלן, וואָס דו ביסט שטייף. זיין ביי זיך געפאַלן איז שוין דווקא דאָ פאַרוואָס, אָבער לייג עס טאַקע אָפּ אויף שפעטער. אויף איינע צען מינוט... אויף איין האַלבער שעה... גיכער!...“

און איך פיל, אַז איך טאָפּטשע שוין אויף דער ערד, וואָס פון יענער זייט גרענעץ. בגנבה בין איך אַרויף אויף אַ פרעמדער ערד, און יעדער רגע קאָן מיך אויסגעבן, יעדער רגע קאָן מיך כאַפּן. איך טאָר זיך נישט פאַרגלויבן די איצטיקע רגעס פון גאַנצפרי.

אָט דערקען איך רעכטס — מיין טאַטנס שטוב. אַנטקעגן — ישראל-דוד׳ס. יאָ, איך דערקען. איך בין דאָך שוין דאָ אַזוי לאַנג נישט געווען, אויף דער-אָ ערד, ווו איך בין אויסגעוואַקסן?! און איך דערקען, כאָטש איך האָב קיין צייט נישט זיך צו פאַרהאַלטן.

איך בין דאָך שוין אַריין אַהער בגנבה און אָן אַן ערלויבעניש.

איך פאַרקערעווע לינקס אין אַ געסעלע צו אוודיעצן נאָך אונזער געשפאַן.

אוודיעיכע, אַ הויכע, אַ קרעפטיקע גויע, זי דערקענט מיך שוואַך, נאָר איך גיי גלייך צום שטאַל און שפאַן „מיין“ פערד.

— וווהין קלויבט איר זיך עס פאָרן אין אַזאַ צייט?

און איך קען אירע צוויי געזונטע טעכטער, וואָס קיינער קלויבט זיך זיי איצטערט נישט קוילען. און מיך פאַרדריסט עס שטאַרק.

— דו וועסט שפעטער געוווּיר ווערן, וווהין מיר קלויבן

זיך פאָרן. — זאָג איך, — טראָג אַרויס אַ ברויט! — און איך בינד די רימענס אויף מיין פערד.

— װעלכן ברויט? איך קלויב זיך דאָך ערשט באַקן!

— אַלטע! טראָג אַרויס אַ ברויט, און נישט געזוימט.

זי פאַרקערעוועט, נישט ווילנדיק, צו איר הויז-טיר — איך האָב איר עפּעס באַפוילן.

פּלוצים — בראַך-באַך!!! — בראַך-באַ-ראַ-באַך!!! — ניסלעך קנאַקן. מ׳שיסט! אין שטאָט שיסט מען!

איך האָב דאָס לעצטע פּאַסעקל אופן שפּאַן שוין פאַרשפּילעט, פּונקט דאָס לעצטע, און אין שטאָט האָט מען שוין גענומען שיסן. אין שטאָט איז שוין צוריק הייס. צוריק אויף אַלע הונדערט גראַד.

אַ שכנה פון צווייטן הויף האָט מיר אַרויסגעטראָגן אַ לעבל ברויט. זי האָט, ווייזט אויס, געהערט ווי איך האָב זיך געדונגען מיט דער מרשעת.

שכנה, עפן דעם טויער!

די איז אַסאַך פילבאַרער צו מיינע באַפוילן. זי שלעפּט דעם ברייטן, סאָסנאָוון טויער און די טויער-שוועל. און מיט אַ פאַרעוון דערשרעק לייגט זי צונויף די הענט אויפן האַרצן און רופט אויס:

— אָ, גאָט ליבער, מ׳שיסט דאָך שוין ווייטער?

— יאָ, — זאָג איך, — משיסט דאָך שוין ווייטער. וויאָ!

— וואַרט נאָר, כלאָפּטשע, וואַרט אויס אַ רגע, נאַ דיר אַ פּלעצל! —

אוודעיעכע האָט זיך צעבראָכן דאָס האַרץ און זיך אויסגעקליבן אין אַ יאָר אַרום אַ תשובה.

— האָב איך דיך טאַקע אין דער ערד, אוודעיעכע, אַ ווי דו גייסט און דו שטייסט! — וויאָ!

אונטער מיינע פּלייצעס אין שטעטל קנאַקט מען ניסלעך, מ׳שיסט אַזוי ווי קינדער שפּילן, ווי פליי שפּרינגען.

— וויאָ!

מיין פערד צעקאַטשעט זיך ערשט, איך האָב אים אויפגעי-

וועקט אינמיטן דרימל. און אַ פערד בלייבט, ווייזט אויס, אַ פערד. אים איז קיין חילוק נישט, וווּ מ'שיט אים דעם האָבער.

מ'שיסט אין שטאָט אַזוי ווי נישט צונויפגערעדטערהייט. מיין פערד שטעלט אָן די אויערן. ווייזט אויס, אים געפעלט נישט, וואָס מ'שפּילט זיך דאָרט מיט שרויט ווייט אונטער אונזערע פלייצעס. ער צעבלאָזט די נאָזלעכער און הויבט אויף דעם קאָפּ.

— וויאָ! נישטאָ זיך וואָס צוצוהערן! און ס'איז גאָר שלעכט, וואָס ס'איז אַביסל אונטערן באַרג, טאָ גאַ דיר אפשר אַ שמיצל און וויאָ! מאַך עס טאַקע אַ קאָפּ גיכער — וויאָ!

אַ גוי אַ שכן וועט מיך באַגעגענען און וועט מיך פרעגן וווּהין איך פאָר... מיינע שכנים — אין איין שעה זענען זיי היינט צען מאָל גוט און צען מאָל שלעכט. און ווען זיי זענען שלעכט, זענען ביי זיי פאַרשטאָפּן די אויגן און זיי האָבן נישט קיין אויסזען פון קיין מענטשן!... און ניסל דער קאַזשושניק ליגט אַ שוואַרצער, אַן אויסגעצויגענער, אַ געקוילעטער לעבן יחיאל דאָרפמאַנס שטוב — וויאָ!.. און אפשר דאַרף מען נישט אַוועקגיין פון שטאָט און בלייבן אויף ניסל דעם בוקס לויה? און הערשקאַ יאָנטלס, און נפתלי־יאָשקעס מיידל, און נאָך אַסאַך, אַסאַך יידן, יונגעלייט, יידענעס און קינדער, וועלכע קאַסענקאַ האָט נישט געוואָלט זיי זאָלן לעבן?

ווי אַזוי איז עס געווען הערשקען יאָנטלס אונטער דער קאַסע, אונזער רב אונטערן שפּיז? — איך ווייס נישט. זינט איך לעב איז נאָך מיר קיינמאָל נישט געלעגן דער חלף אויפן האַלז, אַ מענטש זאָל מיך וועלן קוילען, און איך זאָל זען דעם טויט פאַר די אויגן. איך וואָלט דאָס דווקא אַמאָל וועלן אויספּרווון. — וויאָ! דו שלעפּסט זיך אַזוי ווי אויף מאָרגן! און די אַלטע קונדיכאַ — אירע קינדער זענען דאָך אַלע אין אַמעריקע. ליגט זי זיך איינע אַליין אין איר שטיבעלע אַ געקוילעטע. און איך קום איר אַ חוב, דער אַלטער קונדיכאַ, איך קום איר אַ חוב...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— אייזיק, אייזיק, גיכער!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

דו זעסט? אַ שעפּעלע אַ געשוירענס און אַ טראָגעדיקס בלאָנדזשעט איינע אַליין אויף אַ ליידיקער שיניצע און וויינט.

— וואָס איז, בוזילע? קום, מיין קינד, גיך אויפן וואָגן, גיכער קום!

און בוזי גיט מיר איבער אין טרערן:

— מיר זאָלן כאָטש אַרויספאָרן פונדאַנען... מ׳האָט נאָר וואָס אָנגעהויבן שיסן, זאָג איך צו זיי: וואָס האָט איר אַוועקגעשיקט אייזיקן אין שטאָט אַריין וואָס האָט איר אים אַוועקגעשיקט... איר הערט דאָך, אַז מען שיסט! ווער גייט אַנטקעגן אייזיקן, ווער גייט? און זיי שווייגן אַלע.

מיין קינד... איך בין טאַקע ברוגז אויף מיין טאַטן, וואָס ער האָט געלאָזן אַזאַ קינד, אַזאַ פּיצינקע שעפּעלע, איינע אַליין בלאָנדזשען איבער אַן אויסגעליידיקטער, צעשאָסענער שיניצע, זי זאָל זוכן איר אייזיקן. זי איז דאָך נאָך אַ קינד, און דאָרט שיסט מען אָן אַן אָנהייב, אָן אַ מיטן און אָן אַ סוף. אַזוי ווי דעם ערשטן טאָג פּסח די גלעקער אין קלויסטער. אינדערפרי, בייטאָג און פאַרנאַכט אויף אַלערליי קולות קלינגען דאָרט קינדער אָן אַן אָנהייב, אָן אַ מיטן און אָן אַ סוף.

בוזי וויל נישט ליידן, וואָס איך „שטיי״ אויפן וואָגן. לאָמיר זיך זעצן, לאָמיר זיך פאַרבאָרגן פון דעם, וואָס דאָרטן אין שטאָט געפינען זיך גילגולים און שיסן.

— טאָ וווּ־זשע איז די מאַמע?

— אוי־ווי, מיר זענען דורכגעפאָרן! מען דאַרף זיך פאַרקערעווען אויף צוריק און פאָרן אין אַ זייט צום פעלד מיטן קלעווער. דאָרטן זיצט זי, די מאַמע.

זיך אויסקערעווען און אַריינפאָרן מיט די רעדער אין קאָרן — פאַר דעם איז אַ ייד געוויס ווערט מ׳זאָל אים קוילען. ווען עמעצער כאַפּט מיך ביי אַזאַ אַרבעט, גיב איך אים אַליין אָפּ דעם גערעכט:

— איצט, מיין שכן, ביסטו טאַקע גערעכט. איך האָב פאַרטשעפּעט מיט די רעדער עמעצנס קאָרן, דאָס האָב איך זיך אומגעקערט זוכן מיין שוואַכע מאַמע, וואָס זיצט און וואַרט אויף אונז אונטערן קלעווער...

— טפרדוטש, סטאָי!

— האַ? ווער איז? וואַרט נאָר, איך וועל זיך פּאַמעלעכן דערמאַנען. ס׳איז נישט יעוראָסי? מיט די פּאַרדרייטע וואָנצים, וואָס האָט נעכטן פאַרנאַכט אונז איינגערעדט דעם פערד ביי אים באַהאַלטן? ביי אים איז דער פּנים אינגאַנצן צעדראַפּעט און צעביילט. איצט שטייט ער מיט פאַרשטאָכענע אויגן און מיט אַן איבערגעקרומטן געזיכט. ער האַלט מיר צו דעם פערד ביי דער צוים.

איך וויל אים פרעגן: — יעוראָסי, ווער האָט דיך צעדראַפּעט? יעוראָסי, דו ווייסט ניט ווער וועט זיין ביים רב אויף דער לויה? ביי דעם רב, ביי ניסלען דעם בוק און ביי נפתלי־יאָשקעס מיידל? ווער וועט זייז ביי זיי אויף דער לויה — מיר פאָרן דאָך אַוועק!

אָבער איך פרעג אים עס נישט, איך פרעג אים נאָר מיט אַ האַרטער שטים:

— יעוראָסי, וואָס איז?

— די פעל! ביי אייך איז פאַרפאַלן געוואָרן מיין פעל. איך מוז אויסשפּאַנען דעם פערד!

און ער איז זייער גערעכט. ס׳קאָן זיין, ער נאַרט זיך נאָך אָפּ. פאַר זיינער אַ פעל וואָלט אים אין אַזאַ צייט קומען דריי פערד, נישט איינער.

— הער אויס, יעוראָסי. אין שטוב, אויפן בוידעם, ליגן 16 פעל. זאָלסט נישט צונעמען אַלע 16, יעוראָסי. נעם צו דריי פאַר דיין איינער, און אַ גוטן טאָג, לאָז אָפּ די צוים.

— ניין, איך מוז אָפּנעמען דעם פערד. דער פערד איז מיינער, איר האָט ביי מיר צוגענומען אַ פעל.

זעט איר שוין. אַז ער איז ביים געדאַנק?

— יעוראָסי! אין שטוב אויפן בוידעם ליגן 16 פעל! זאָג מיר נאָר, יעוראָסי, דו ביסט? צי דו מאַכסט זיך? און ווער האָט דיך צעדראַפּעט? און אפשר ביסטו אויך אַ גזלן פון ברייטן שליאַך?

און איך האָב דערזען אויפן שליאַך צוויי שקצים, וואָס פירן פערד פון פּאַשע. די שקצים זענען פון דער האָנטשאַרסקע

גאָס, איך קען זיי, בײַנאַכט האָבן זיי אויך געטון דאָס, וואָס יעוראָסי טוט איצט. נאָר איצט איז טאָג. איצט זענען זיי פּראָסטע מענטשן, און איך רוף זיי בײַ די נעמען, איך לאָד זיך בײַ זיי און מיט אַ זיכערן טאָן:

— ...זעט איר שוין, כּלאָפּצעס, אַז ער דרייט אַ קאָפּ? איך זאָג אים, אַז בײַ אונז אויפן בוידעם ליגן 16 פעל. גיי שוין און נעם דיר אָפּ דריי פעל פאַר דײַן אײַנער! אָבער געדענק, יעוראָסי, נישט מער! אויב נישט, וועט עס זײַן אויף דײַן קאָפּ!...

ווען ניסל דער בוק זעט מיך אין דער רגע, וואָלט ער זאָגן: „אײַזיק, ווי קומט עס צו דיר, וואָס דו קליגסט זיך אַזוי? מיט אַ גוי טאָר מען קיין סך נישט רעדן, אײַזיק. דו פרעג מיך, וואָס אַ גוי איז (שוין וויפל יאָר, אַז איך גיי זיי פעלצן, איך וואַלגער זיך איבער די דערפער און האָב קוים דאָס שטיקל ברויט). איצט האָב איך אַפילו קיין צעגטן וואָרט נישט גערעדט, און קוק, וואָס זיי האָבן מיר געטון. אַ פעלצנמאַכער בין איך און האָב אויך אַ ווײַב מיט קינדער... אײַזיק, דו זאָלסט כאָטש זען, אַז מזאָל מיך באַגראָבן ווי ס'געהער צו זײַן, קיין חזירים זאָלן מיך כאָטש נישט אומשלעפן איבער סלאָבאָוועשנע...“

— איצט זעט איר שוין, אַז ער דרייט אַ קאָפּ? — זאָג איך צו זיי.

— יאָ, ריכטיק! — זאָגן די שקצים מיט די פערד. און מער נישט.

יעוראָסי האָט אָפּגעלאָזן די שוין־צוגעבונדענע סופּאָניע פון כאָמוט און האָט אָפּגעטראָטן אויף איין טראָט.

יעוראָסי, נעבעך, ער האָט זיך נישט גערעכט אויף זײַן וויסטן סוף, ער זאָל אַזוי אין איין רגע אָנווערן אַזאַ גוטן פערד. אַזוי ווי פון שטאַל אַרויס!

פונוואַנען ער האָט געלייגט דעם קאָפּ אויף דעם, און איצט ערשט צום סוף — אײַנגעלאָזן.

און יעוראָסי ווייסט נאָך נעבעך נישט (ער איז נאָך צעדולט), אַז אויב נישט איצט, איז שוין אפשר קיינמאָל נישט.

— וויאָ! — איך האָב אין אים אַ נקמה. אַ גוטע קרענק וועט ער טרעפן יוכטן אויפן בוידעם. אונזערע שכנים זענען געווים

קליגער פון אים — זיי ראַבעווען שוין. אַ שטיין אין די ציין וועלן זיי אים געבן, זאָל ער נאָר קומען!... „זיי" זענען בילכער! „זיי זענען דאָך שכנים! און ער איז אַ פרעמדער הונט. — וויאָ!... און אָט זענען אונזערע.

— נו, מאַמע, איצט קום אויפן וואָגן. אָט אַזוי. שוין? וויאָ! — די מאַמע און די שוועסטער און הערשעלע — דער טאַטע האָט זיך טאַקע נישט איינגעהאַלטן, ער איז אַוועק מיט די יידן.

בוזי דערציילט דער מאַמע און די שוועסטער ניסים פון יעוראַסין, און זיי כאַפּן זיך פאַר די קעפּ.

— וויאָ, קאַסיאַ! איז וואָס אַז ס'איז אונטערן באַרג? דו מעגסט דאָך אַמאָל אויך זיין וויפל ס'נישט איז קליגער און מאַכן אַן אויסנאַם — וויאָ! מירן באַלד דעריאָגן די יידן, מיט יידן איז פריילעכער. וויאָ!

קיינער ווייסט נישט אַ וועלכער טאָג איז היינט?

דוכט זיך, ס'איז נישטאָ אין דער וואָך קיין טאָג מיט אַזאַ קאָליר, מיט אַזאַ נאָמען, ווי היינטיקער!

נאָר אַנדערע זאָגן, אַז היינט איז פרייטיק, פשוט פרייטיק.

אַ געלעכטער אין דער וועלט!

איז וווהין גייען דאָס יידן אינמיטן פרייטיק אַזעלכע צופרידענע? צונויפגעשלאָגן אין אַ טשערעדע — יידן, מיידלעך, ווייבער און קינדער?

נאָר אפשר זענען זיי גאָרנישט אַזעלכע צופרידענע? דאָס איז איינס. און צווייטנס — וווהין זיי גייען? זיי גייען. זיי ווייסן נאָך אַליין נישט, וווהין זיי גייען. ס'איז דאָך נאָך אַ פראַגע, צי מ'וועט ערגעץ וועלן אַריינלאָזן אַזעלכע שלימזלען, וועלכע מ'האָט דריי טאָג געשלאָגן און נישט דערשלאָגן ביזן סוף. און ווייטער קאָן זיין, אַז אויף דער גאַנצער וועלט, ווו ס'נאָר דאָ אַ ישוב און ווו יידן וווינען — איז קאָסענקאָ, איז

דער קובלינעץ? און מען זאָגט, אַז אונזערע שכנים באַרימען זיך, אַז זיי גייען סיי-ווי אויף דער גאַנצער וועלט. אונזערע שכנים האָבן פֿאַרמושפּט אַלע יידן אויף פֿאַרלענדעניש. און שכנים אַז זיי זאָגן, מן הסתם ווייסן זיי.

לייזער דעם שוסטערס טאָכטער איז אין דעם ניינטן חודש, זאָל זי אַרויף אויפֿן וואָגן. און חנה שמואל, זי איז אַן אַלמנה, זאָל זי געבן די קינדער אויפֿן וואגאָן. און ווו זענען נאָך קינדער?

— ביטע, קומט אויפֿן וואָגן.

מײַנע שוועסטער האָב איך צעטריבן פֿון פֿור. זיי זענען געווען פֿאַרמאַטערט. זיי האָבן נישט געדענקט, אַז פּיצלעך קינדער זײַנען בילכער, און אַז איך האָב אויף זיי אָנגעשריגן, האָבן זיי אויך נישט פֿאַרשטאַנען וואָס. זיי זענען גאָר אַראָפּ פֿון וואָגן, און פֿון מײַן געשריי ווערן זיי נישט בטל. אין סלאָוועשנע, האָבן זיי געהערט, שרייט מען „בעסער".

— ווער ס'האָט קליינע קינדער, ביטע, אויפֿן וואָגן!

אפֿשר איז נישט שיין שרייען אַזוי אויפֿן שליאַך צווישן פֿעלדער.

און הערשל, מײַן ברודער, אים איז 6 יאָר, האָט ער פֿאַרשטאַנען, אַז ער איז אַ מאַנספּאַרשוין. און איז אַראָפּ פֿון וואָגן. די הענט אין די קעשענעס, מיט אַן ערנסטן פּנים — אַלע גייען דאָך צופֿוס!

— וויאָ! — איך גיי בײַ זײַט דראַבינעס, און מײַן דערשלאָגנקייט האָב איך ערגעץ ווײַט פֿאַרשטעקט, הלוואי זאָל זי זיך דאָרט האַלטן ביז מירן דערפֿאָרן ערגעץ צו אַ שטאָט.

איצט איז פֿאַר אַלעמען קלאָר, אַז ס'איז הײַנט פֿרײַטיק. אָבער איך פֿרעג אײַך, ווען איר זענט אויף אונזער אָרט און איר קומט צו אַ פּונקט, דאָרט ווו וועגן צעגייען זיך, און איר זענט זיכער, אַז נישט דורך דאַנען וועט מען אײַך אַרײַנלאָזן, וווהין וואָלט איר פֿאַרקערעוועט — רעכטס, צי לינקס?

ייִדן האָבן זיך אָפּגעשטעלט און ייִדן האָבן געקלערט. ייִדן האָבן אַרויסגעוויזן מבֿינות אין שליאַכן און האָבן פֿירגעזאָגט, וואָס־ווי ס׳קאָן געשען. לסוף האָט מען זיך ערשט נישט געגלייכט. איינע זענען אַוועק רעכטס, אויף יעוואָסיס ליסטווענער וועג, און מיר האָבן פֿאַרקערעוועט לינקס, דורכן רוּוויק קיין וועלעדניק, און דאָרטן וועלן מיר זען.

דער טאַטע האָט אויף מיר איבערגעלאָזן דעם פֿערד מיט דער באַלעבאַטישקייט, און ער גייט זיך צווישן די ייִדן. קאָרן גיסט זיך אָן אויף די פֿעלדער פֿון ביידע זייטן שליאַך, גערשטן צייטיקט שוין, און רעטשקע אין אַנדערע ערטער גייט ערשט אויף. די זון דעקט אָפּ די פֿעלדער פֿונם טוי — טאַקע אַן אמת׳ע, אַ בלייכע, אַ פֿרייטיקדיקע זון. און בינען דרייען זיך אַרום, אַרום אייניציקע קאָרנדיקע זאַנגען... ביים פֿערד פֿאַר די פּיס פּלאָנטערט זיך אַ שוואַלב. אָט איז זי גאָר נידעריק, און נעבן די פּיס שוין. און אָט שפּאַלט זי דורך ווי אַ פֿייל אַביסל לופֿט און וואַרט ווייטער אויף אונז. איך ווייס נישט, צי דאָס רייצט זי זיך מיט אונז, צי זי שפּילט זיך גאָר און וויל אונז טרייסטן... און ביי מיר מעקען קינדערלעך אַ פֿולער וואָגן!...

קינדערלעך, קינדערלעך, אָט וועלן מיר פּונקט מיידן דאָס שלעכטס. און איר וועט זיך אויסוואַקסן גרויסינקע און געזונטע, וועט איר טאַקע נישט געדענקען, אַז איינמאָל פֿרייטיק זענט איר געשטאַנען געדיכטלעך אין אַ וואָגן, און איינער אַ אייזיק האָט אָנגעטריבן דאָס פֿערד און איז זיך נאָכגעגאַנגען נאָך אייער וואָגן. אוי, קינדערלעך, האָב איך דענסטמאָל נישט געקאָנט פֿאַרליידן אייער ענגשאַפֿט! און ווי אַזוי איר מעקעט! אָט פּונקט, ווי די לעמער! און אַז דער וואָגן וויגט זיך, וויגט זיך אויך אייער געוויין, און ס׳באַקומט זיך עפּעס אַ מאָדנער, נישט געהערטער געזאַנג.

— —

און אַנדערע קינדערלעך זענען טאַקע, אַזוי וויינענדיק און אויף די פּיסעלעך שטייענדיק, אַנטשלאָפֿן געוואָרן. — וויאָ, קאָטיאַ! — — — — — — — — — — — — — — —

אן אָנגעפּאָרן, אַ נאַרעש יידעלע גייט אויך מיט אונז. ער דערציילט, ווי אַזוי מ׳האָט געהרגעט יחיאל דאָרפמאַן, דעם אַלטן יחיאל דאָרפמאַן.

די גרעסטע טייל נאַכט, — דערציילט ער — האָט ער זיך אויסגעבאַהאַלטן אין קלויז-גאָרטן צווישן די שטעקנס מיט פאַסאָליעס, דערנאָך איז ער אַוועק אַהיים און האָט זיך אַנידער־געזעצט בײַ זײַן אויבנאָן. דערנאָך, אַז ס׳איז געוואָרען אין שטאָט פרייליכער, זענען אַרײַן די גזלנים און האָבן אים געשטאָכן. און אַזוי איז ער געבליבן זיצן אויף זײַן אָרט אויבנאָן. ס׳קאָן זײַן, אַז ער זיצט נאָך אַליין. — — —

— — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

אַ ווייבל דערציילט, אַז אַסאַך פליישׁ האָט מען היינטיקע נאַכט אָנגעקליוועט בײַ אונז אין שטעטל. בײַ מאָטלען אין שטוב איז גאָר געווען די שחיטה גרויס. און זי רעכנט צווישן אַנדערע אויך ניידיטשן, אַ פרעמדן סטודענט, און נתן׳ן גראַנאַדיאָר, ביידע צו זעקס און צוואַנציק יאָר. און איך ווייס נישט, צי זיי קאָנען דאָרטן איינליגן שטיל, אַזעלכע יונגע און שיינע, צי ניין. און אַוועלכע פּאָזע האָבן זיי איצט? פאַרט יונגע פּלייצעס, און הענט און פיס און אַלץ מיט אַנאַנדער, ווי אַזוי ליגן זיי דאָרט אין דעם בלוטיקן קנויל?

דערנאָך, — דערציילט זי, דאָס ווייבל — אַז אויך בײַ אברהם-בערן אין שטוב אַ צוואַנציק מאַן. אַנדערע זענען געבליבן אונטער די מתים, זענען זיי געבליבן לעבן. מ׳האָט זיי נישט דערקענט, נאָר ס׳איז געווען אַ שלעכטער געלעגער אונטער קרעכצנדיקע, אונטער גוסס׳דיקע און אונטער רינוועלעך וואַרעם בלוט, וועלכע זוכן זיך אַן אָרט גלייך צום באַהעלטעניש און מונטערן דאָרט: „חלש נישט, ריע זיך נישט, האַלט זיך! אפשר וועסטו פונקט בלייבן לעבן״. ניין, אַזאַ לעבן קריכט שוין פון האַלז! און בײַ חייקלען מיט דער לאַנגער שפּיציקער באָרד איז אַ צעהאַקטער קאָפּ. קאָסענקאָ האָט געעפנט אַ פענסטער און געהייסן, די יידן זאָלן לויפן און זיך ראַטעווען און ער איז דערווייל געשטאַנען און האָט געשאַטקעוועט יעדען קאָפּ, וואָס האָט זיך אַרויסגעשטעקט פון פענסטער.

אָבער אַנדערע זענען דורכגעלאָפן גליקלעך, כאָטש מיט צעהאַקטע שאַרבנס.

הערשעל־גדליה'ליכעס ווייב האָט מען געהרגעט, אָבער הערשל מיטן איידעם זענען אַנטלאָפן מיט צעהאקטע קעפ איבער דער גאַנצער גאַס, אַזוי ווי ניט דערקוילעטע הענער.

און קיילע־אסתר די אַלמנה מיט אַן איבערגעבראָכענער האַנט, און יאָסל איצלס פון האַרבאַרגי מיט אַ דורכגעשאָסענער האַנט.

דאָס ווייבל, וואָס דערציילט, איז אַ גליקלעכער מענטש, זי האָט זיי איטלעכן געזען. זי האָט געזוכט אירס אַ קינד, כאָטש איצט גייט זי אַרום איינע אַליין... קאָסענקאָ, דערציילט זי, לויפט אַרום מיט אַ רעוואָלווער, די מיליציע מיט ביקסן און די איבעריקע – ווער מיט קאָסעס, ווער מיט בערדאַנקעס און ווער מיט פּראָסטע אייזנס. ביי איין אַלטן באַנדיט האָט פּאַשקאָווסקי אַרויסגעכאַפּט אַ ראָלקע פון אַ ביקס און איבערגעבראָכן מיט איר דעמזעלבן אַלטן אַ האַנט. דעם אַלטן קער דאָס שטאַרק פאַרדריסן... און אַלטער קרייזמאַן, אַלטער דער רימאַר, האָט זיך אַנידער־געשטעלט מיט אַ האַק ביי דער טיר פון זיין שטוב:

– וויפל פּאָר פיס – זאָגט ער – ס'וועלן צוגיין אַהער, אַזוי פיל קעפּ וועלן זיך דאָ לייגן.

אַלטער איז אַ בראַווער מאַן, נאָר אַלטערס ווייב מיט די קינדער ווילן ניט בלייבן קיין אַלמנות מיט יתומים, האָט זי געוויינט און האָט געשריגן, ביז זי האָט געפועלט ביי אַלטערן, ער זאָל זען און טון, וואָס אַלע יידן טוען, און מ'איז שוין אין סאַמע מיטן ברען קוים פאַרלאָפן צום דיאַקאָן אין שטאַל אַריין זיך באַהאַלטן.

נאָך האָט זי געזען, די יידענע, אַן אורוטשעווער ווייבל אַ געהרגעטע וואַלגערט זיך אין גאַס. זי האָט אָבער קיין צייט ניט געהאַט נעבן איר זיך אָפּצושטעלן.

– וויאָ!

און מיינע ווייבער אין וואָגן הערן גאָרנישט און זעען גאָרנישט, זיי זענען זייער פאַרדולט און דערשראָקן. און אויב זיי קלערן יאָ פון עפּעס אין דעם דערשראָקענעם היטל־פּלעס,

קלערן זיי פון איינס: צי דאָס איז מען שוין יאָ געראַטעוועט, צי ס'נאָך נישט אויף געוויס.

— וויאָ! —

און די יידן פּלאָנטערן זיך איינער ביי דעם אַנדערן פאַר די פיס, זיי זענען באַרעדעוודיק, אַזוי ווי שבת גאַנצפרי, ווען זיי גייען אין וואַסער. זיי זענען, דוכט זיך, אַזוי ווי צופרידן מיט עפּעס. באַזונדערס דאָס פרעמד און אָנגעפּאָרן, נאַריש יידעלע, איין וואָך האָט ער נאָר געדאַרפט אָפּזיין אין סלאָוועשנע. האָט ער זיך טאַקע אַרויסגעדרייט מיטן לעבן.

— פּעטערל, איך בין מיט גאָרנישט לייטישער פון דיר, און איך האָב צו דיר גאָרנישט. איך בין נאָר נישט רויק, וואָס ניסל דער בוק ליגט אַזוי אָפּגעדעקט און צעוואָרפן אַרום יחיאל בנימין-לייבס שטוב, וואָס יחיאל זיצט דאָרטן אַלץ מיט דער שפּיז אין האַרצן, ביי די פאַרמאַכטע לאָדן אינמיטן טאָג, ווען ס'זענען אָפן די לאָדן, וואָלט ער אפשר עפּעס אַ וווּנק געטון צו ניסלען דעם בוק, מיט אַן אָנווייז, צי מיט אַן עצה. ער איז דאָך אַ שטאַרק פאַרשטאַנדיקער ייד, אָט דער יחיאל). איך בין אויך נישט רויק, צי ס'זענען שוין פאַרקילט געוואָרן די רינוועלעך בלוט ביי מאָטלען ראַטנערס פונויבן אויף די ווענט, פון יענער זייט פענסטער. אויף די טרעפּ, אויפן טיש, אויף די בעטן, אויפן מעבל און אומעטום.

ווי קלערט איר? מאָטל ראַטנערס שטוב וועט נאָך אַבי-ווען זיין אַ שטוב, צי מ'וועט זי פאַרברענען? איינציקע ברעטערווייס פאַרברענען און דעם אַש באַהאַלטן איביינעם מיט די הרוגים?

און איר, גוים, שכנים מיינע געטרייע, איר האָט כאָטשבי אַרומגעווישט די קאָסעס מיט די מעסערס, צי איר האָט זיי פאַרטראָגן איביינעם מיט מיין בלוט צו זיך אַהיים? גוים, שכנים מיינע געטרייע, זאָלן פון אייך פאַלן שטיקער! פון אייך, פון אייערע ווייבער און קינדער. ווו איר וועט זיך קערן און ווענדן... אַזוי!... דערפאַר!... איך קאָן נישט פאַרנעמען, וואָס אייערע שקצימלעך גייען אַרום איבער די גאַסן און טאַפּן מיט די נעזער פון די שטיוול מיינע מתים.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— נאָ! —

מיר זענען שוין אין אַ דאָרף אונטער וועלעדניק. יידן דער־פרעגן זיך עפּעס ביי דאָרפישע גוים. די גוים באַדויערן, סמאָטשקען מיט די ליפּן, נאָר זיי וואָלטן שווערן, אַז אין וועלעדניק איז היינטיקע נאַכט אויך געווען דאָסזעלבע. אַ גויע זאָגט, זי קאָן אַ רוף טון איר מאַן. און איר מאַן וועט דערציילן.

דערציילט ער טאַקע, דער מאַן, אַז שדים זענען בעגאַנגען היינטיקע נאַכט קיין וועלעדניק. נאָר מ׳האָט זיי, דוכט זיך, דורכ־געטריבן.

— וויאָ, — מ׳מוז פאָרן ווייטער, ווייל צוריק איז נישטאָ קיין וועג. און פאָרויס איז עפּעס אויך נישט גלאַט. אפשר האָבן געטון גלייכער די, וואָס האָבן פאַרקערעוועט אויף יעוורעאָסיס דאָרף? און די פויערים באַדויערן אונז. אפילו די הינט בילן נישט. זיי באַטראַכטן אונז נאָר מיט אונטערגעהויבענע עקן און מיט נייגעריקייט שטייען זיי ביי זייערע בעלי־בתים אונטער די פּלייצעס און באַטראַכטן אונז.

— אַ גוטסקייט פון גוים, פונדעסטוועגן, וואָס זיי לאָזן אונז דורכפאָרן.

— אַ גוטן טאָג, לייטן!

— גייט געזונט, אַ גוטן טאָג.

— וויאָ. — און מיר ציען ווייטער אונזער וועג.

ביז וועלעדניק האָבן מיר נאָך פיר ווערסט.

פון די גערטנער שמעקן גרינע הייען, אַז דאָס האַרץ קוויקט זיך הערנדיק. וואָלט זיין כדאי אַריינשפּרינגען אין אַ גאָרטן און גנבענען אַביסל קלעווער פון דעם פערדס וועגן (כאַפּן כאָטש פאַר אַ גראָשן אַן עבירה). און אין וועלעדניק גופא שמעקן די גאַסן מיט פרישע קאַשניקעס. זיי פירן זיך נאָך אַזוי ווי פּראָסטע יידן, די וועלעדניקער! מיר — שוין נישט. אָט זעט איר דאָך. מיר זענען דאָך שוין אַנדערע יידן, נישט קיין פּראָסטע.

נאָר וואָס? אַביסל זענען מיר נישט אָרנטלעך: מיר האָבן

דערשראָקן די וועלעדניקער יידן, — די וועלעדניקער יידן, ווי זיי האָבן אונז נאָר דערזען, האָבן זיי נישט געמאַכט קיין סאַך רייד. איינגעוויקלט די קאַשניקעס אין האַנטעכער, די קינדער — אין שאַלעכלעך, געכאַפּט פורן — און זיי לויפן קיין אָוורוטש.

— וואָס איז די מעשה?

— די מעשה איז אַ פּראָסטע. ביינאַכט אין מען דאָ געווען, נאָר היימישע געדונגענע גוים האָבן זיי דורכגעטריבן. ס'זענען נאָך אַפילו געבליבן פון דער באַנדע איינער אַ געהרגעטער און איינער אַ פאַרוווּנדעטער, די איבעריקע האָבן זיך צעלאָפן ווי די רודע מייז! ווער ס'איז געווען און פונוואַנען מ'איז געווען, ווייסט מען נישט. איצט אַז מען זעט, ווי אויף אונז האָט זיך אויסגעגאָסן אַזאַ אומגליק, הייסט מען שפּאַנען פורן און מ'לויפט קיין אָוורוטש.

דוכט זיך, אַז על־פי שכל זענען די וועלעדניקער יידן גערעכט. מער נישט, וואָס איילן זיי זיך אַזוי? נעכאַי וואָלטן זיי אויסרעדן מיט אונז אַ וואָרט! האַ? נו, מילא, פאַרפאַלן.

פאָרן מיר, הייסט עס, ווייטער.

מ'האָט צענומען די פעקלעך פון אונזער וואָגן, מיר זענען געבליבן נאָר מיט איין מיידעלע, וואָס האָט פאַרלוירן איר מאַמע.

— וויין נישט, מיידעלע, אָטאָ פאָרן מיר דאָך קיין אוורוטש, און דאָרטן איז דיין מאַמע.

און אַזוי ווי דער טאַטע ווייסט דעם וועג, און אַזוי ווי דער וואָגן איז פריי, זיצן מיר אַלע אויף דער פור. אונזער פערדל קריכט פון דער הויט, און מיר פאָרן קיין אוורוטש. מער נישט, פאַרוואָס איז סלאָוועשנע נישט געפאָרן קיין אוורוטש נאָך דעם ערשטן טאָג?

„מ'האָט נישט געוווּסט?...“

פראַנץ פינקעל פון וואָלאָסט האָט געזאָגט: „וווּהין וועט איר גיין, אַז אַפילו אין אוורוטש איז דאָך שוין קיינער נישטאָ?“

אַ־האַ!

און איצט ווייסן מיר שוין, צי אין אוורוטש איז עמעצער דאָ! איצט ווייסן מיר נאָך אויך גאָרנישט! ער איז אַן אָנגע־

פאַרענער, ד״ר פראַנץ פינקעל. און ער איז געווען פון דער „וולאַסט״.

און מיר דוכט זיך, אַז מיר וועלן אָנקומען קיין אוורוטש הלואי אין 1925-טן יאָר. מיין טאַטע זאָגט אָבער, אַז מ׳יר האָבן נאָך 25 ווערסט קיין אוורוטש: צי ער מיינט עס מיט אַן אמת, צי ער וויל אונז נאָר מאַכן גרינגער אויפן האַרצן?

פון וועלעדניק יאָגן אונז אָן פורן מיט גאַנצע משפחות: אפשר שעלטן זיי אונז, די וועלעדניקער משפחות, וואָס מיר האָבן זיי אויפגעטריבן אינמיטן-דרינען.

ווו ס׳איז אַ גרויסער זאַמד, גייען מיר אַראָפּ פון פור. און אין די דערפער שטייט אַ שטינקעדיקע בלאָטע, קוים וואָס דאָס פערד שלעפּט אונז אַרויס.

— טאַטע, דאָ איז שטענדיק אַזאַ בלאָטע אין די דערפער?

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

און יונגעלייט דעקן אָט דאָ נישט ווייט אַ שטאַל. שטייען זיי מיט האַק און מיט ברעט. געזונטע נישקשהדיקע יונגעלייט, נאָר זיי לאַכן פון אונז.

— שדים היגטישע וואָס איר זענט! איר האַלט דאָך העק און ברעטער טאָ וואַרפט אין די קעפּ אַריין, וואַרפט די העק און לאַכט נישט!

נאָר זיי רעדן דאָך נישט צו אונז, זיי רעדן צו די וועלעדניקער פורמאַנעס.

— וווהין פירט איר זיך אום מיט זיי? — קערט זיי איבער אָט—אָ אין אַ כוואַסע און ווערט פטור! —

די פורמאַנעס אָבער ווייסן דאָס פון פריער, האָבן זיי נישט וואָס צו ענטפערן און פאָרן ווייטער. — וויאָ! —

און די פערד קריכן פון דער הויט, די בלאָטע שטינקט. אַזעלכע דערפער האָבן מיר נאָך ביז אוורוטש דריי.

ס׳פרעגט זיך נאָר, צי מ׳וועט אונז אַריינלאָזן קיין אוורוטש, צי מ׳דאַרף אונז האָבן אין אוורוטש און וועלן מיר אַהין פאַרפאָרן. מיר דוכט זיך, אַז אייביק נישט. וואָרום דערמאַנט זיך נאָר אָקאָרשט פון ווען אָן מיר פאָרן שוין.

דער טאָג נעענטערט זיך צו נאַכט. בלומעלע, וואָס האָט פאַרלוירן איר מאַמע, איז אַ גאַנצן וועג נישט רויק.

— אַט פאָרן מיר אַרויס פון דעם דאָרף, — זאָגט דער טאַטע, — איז שוין אוורוטש.

— הלואי, קרעפּלעך עסן. — זאָגט בוזי.

און מיר זענען טאַקע אַרויפגעפאָרן אויפן ברוק. דער וואָגן האָט אָנגעהויבן טראַסקען. פאַר בוזין איז עס נישט קיין שפּיל, לאָמיך מיט בוזין אפשר גאָר אַראָפּגיין.

און אוורוטשעווער בהמות גייען שוין פון דער טשערעדע צו ליכט-בענטשן אַהיים. דו ביסט אַ מבין? אין אוורוטש זענען דאָך נאָך מענטשן אַזוי ווי געווען!

אַן אויסגעוואַשענער, אַן אָנגעטונענער, אַ פּראָסטער ייד איז אונז אַרויס אַנטקעגן. ער האָט שוין אפשר געוווסט פון אַלצדינג?

— סלאָוועשנער? — פרעגט ער דעם טאַטן.

— סלאָוועשנער! — ענטפערן עטלעכע שטימען פון וואָגן.

— פאַרפאָרט צו מיר! — און ער האָט פּראָסט, ווי איינער וואָס האָט געפונען, וואָס ער דאַרף, אַ ווייז געטון מיט דער האַנט, וווהין מיר זאָלן פאָרן.

אונז האָט אַלעמען פּלוצים אַ נאָג געטון ביים האַרצן. — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

אין אַ פּאָר מינוט אַרום איז געווען דעם יידנס שטוב, דאָרטן זענען שוין געשטאַנען לייכטער אויפן טיש און איינע אַ שנור צי אַ טאָכטער האָט נאָך געהאַלטן אין דערוואַשן דעם קיך-פּאָל.

דער עולם קריכט פון וואָגן מיט פאַרקליאַקנעטע איברים, און מיט זיכערקייט, ווי פונקט דאָ איז טאַקע די אַכסניה, וווהין מיר האָבן שוין פון לאַנג געקלערט פאַרפאָרן.

— קומט אין שטוב אַריין — רופן אונז שטיל און שעמעוודיק פרעמדע, יונגע, פרויאישע שטימען.

זייער גוט, וואָס איך האָב דאָ נאָך וואָס צו טון, אין קאָן נאָך נישט גיין אין שטוב אַריין:

איך דאַרף אַנידערשטעלן דאָס פערד אויף אַן אָרט.

דעם באַלעבאָס יינגלעך ווייזן מיר ווו.

„האָט שכל, יינגלעך, און גייט אויך אַוועק פונדאַנען. מיר איז בעסער זיין אַליין". — — — — — — — — — — — — — — — —

דאָס פערד איז נאַס, מיד און הונגעריק, צונויפגעצויגן אַ זייט צו אַ זייט. ער האָט צו מיר אַ הירזשע געטון בעתן אויס־שפאַנען, און וואָס וועט מען מיר טון, אַז איך וועל אַרומגעמען אין שטאַל ביים פערד דעם נאַסן האַלז און איך וועל זיך לעבן אים צעוויינען, ווי ס'איז מיר צוגעקומען?... פאַר דער גרויסער ווייסטער חרפה און פאַר אַלץ, וואָס ביי מיר אויפן האַרצן ס'קאָכט זיך, און איך קאָן דאָס נאָך אויפן צונג נישט אַרויס־ברענגען?... אַזוי געשמאַק וויינען, וויינען, וויינען און אפשר זיך נאָכגעבן און צעגיין אַזוי אין די טרערן, — פאַר זיי!... פאַר דאָרטן!... פאַר אַלעמען און פאַר דער גרויסער ווייסטער חרפה.

— — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

סוף

דעמזעלבן פרייטיק־צונאַכטס האָבן נאָך „יידן" געלעבט אין סלאָוועשנע. אינדערפרי נאָך, האָט מען זיי פאַרצוימט די וועגן, אינדערפרי נאָך, האָט מען זיי געטריבן מיט פלעקער פון אַלע שליאַכן צוריק. היימישע גוים, נאָר זיי זענען מבולבל געוואָרן, און מיט צעיושעטע גזלנישע אויגן האָבן זיי געטריבן די יידן פון די שליאַכן אויף צוריק.

אינמיטן שטאָט האָט מען זיי צונויפגעטריבן צום קלויסטער און זיי געבעטן, זיי זאָלן קושן דעם צלם. איינער האָט אַפילו אין אַ געלעכטער אַ וואָרף געטון אַ באָמבע, נאָר זי איז צופעליק אַריינגעפאַלן אין בלאָטע.

דערנאָך האָט קאָסטנקאָ געזאָגט:

— כדי ס'זאָל נישט אָנקומען קיין כאָלערע אויפן שטאָט, דאַרף מען באַהאַלטן די טויטע. זאָלן די לעבעדיקע יידן גיין באַהאַלטן זייערע טויטע, און דערנאָך וועט מען זיי אויפן הייליקן־אָרט אפשר צום איבעריקן דערקאָנטשען.

יאַנקל דער וואָלאַך האָט איינגעשפאַנט זיין פערדל, און מ'האָט איידל און נישט איידל געשלעפט קופעס הרוגים אויפן הייליקן־אָרט: ווייבער און מאַנסבילן, בחורים און מיידלעך, און טאָמער אַ קינד, האָט מען עס פאַר אַ פיסל, ווי אַ קלומעקל אַרויפגעוואָרפן אויפן וואָגן און געפירט אויפן הייליקן־אָרט.

האַלב־טויטע האָט מען געלאָזן ליגן אין די ווייטיקן, מען האָט זיי צו קבורה נישט געפירט — מען דאַרף וואַרטן ביז זיי וועלן אויסגיין.

און די יידן, וואָס אונטער די טויטע, אַז זיי האָבן דערהערט יידישע, רויקע, האַרצפּאַשנע שטימען און זיי האָבן

זיך סוף-כל-סוף ערלויבט עפּענען מיט אַן אויג און אַ קוק טון, וואָס אַרום קומט פאָר, האָבן זיי דאָך אָבער אַלץ מורא געהאַט, טאָמער וועט פּאָרט קאָסענקאָ דערקענען, ווי אַזוי זיי האָבן זיך פאַלש געהאַלטן!...

האָבן זיי די יידן, די באַגרעבער, באַרויקט:

— פאַרקאַטשעט אויף די אַרבל, — זאָגן זיי, — און מאַכט זיך, אַז איר העלפט באַגראָבן די טויטע, זענט איר טאַקע נישט אומזיסט איינגעטונקען אין בלוט.

און די טויטע האָבן זיך געהאַלטן אין פאַרשידענע פּאָזעס און אין פאַרשידענער הלבשה. און טויטע זענען געווען אומעטום.

האָט מען געגראָבן ברייטע קברים צו פירען אין אַ גרוב — מאַנסבילן; צו פירען אין אַ גרוב — פרויען; יונגע מיט יונגע, אַלטע מיט אַלטע, און ס'האָט זיך געפּאָרט.

ביז נאַכט האָט מען געאַרבעט מיטן שווערן שוויס יונג און אַלט. 15-יאָריקע יינגעלעך האָבן זיך געדאַרפט אויסצייכענען פאַר גוטע באַגרעבער און פאַר מענטשן געניטע, וואָס מעגן אומעטום זיין און אַלצדינג זען. און מען מעג זיי רויק פאַר-טרויען די גרענעצן פון לעבן און טויט.

ביז נאַכט האָט מען געאַרבעט (פון בײַטאָג אָן האָט שוין קיינער אַפילו נישט אַכטונג געגעבן), און אינאָוונט האָבן אַלע געזונגען „לכו נרננה" אויפן הייליקן-אָרט. דערנאָך האָט זיך יעדערער באַזונדער צוגעזוכט אַוואָס מער זיכערן באַוואָקסענעם קבר צווישן די שטיבעלעך און זיך אַריינגעלייגט אַהין און זיך פאַרטאַיעט און געלעגן ביז האַלבער נאַכט, ביז טאָג, ביז בײַטאָג, ביז ס'איז שבת פאַרנאַכט אָנגעקומען פון אָורוטש די „ישועה"; אַ אָטריאַד באָלשעוויקעס! (יצחק-בער העלפאַנד איז מיט פאַרמוליעטע פּיס און מיט אויסגעקרימטע שטיוול פאַרלאָפן פרייטיק קיין אַוורוטש, מיט אַלעמען איז ער געלאָפן פון די דערפער, וואָס נעבן סלאָוועשנע, און מיט די זעלבע פאַרמוליעטע פּיס און אויסגעקרימטע שטיוול איז ער שבת אינדערפרי אַוועק מיטן אָטריאַד קיין סלאָוועשנע. ער האָט זיך עפּעס פאַר גאָר-

נישט קיין מורא נישט געהאַט. אָט דער יצחק-בער העלפאַנד! אפשר, ווייל ער איז נישט קיין סלאָוועשנער. ער איז אַ פרעמדער, אַ לערער און איז אַליין פון אַוורוטש).

דער אָטריאַד האָט פאַרכאַפּט אַ גויטשיקל אינמיטן מאַרק, מיט אָנגעקליבענע זאַכן. האָבן זיי אים אַוועקגעלייגט אויפן אָרט. נעבעך, אַ נאַרישער גויטשיקל. ער איז אַ שלימזל און האָט פון גאָרנישט געקלערט. ער איז נעבעך אַרויס שפּעטער פון אַלעמען, שפּעט וואָס שפּעטער קאָן שוין נישט זיין, און האָט אָנגעקליבן אין אַ טישטוך אַריין אַ ביסל זאַכן, האָט מען אים אַוועקגעלייגט.

דערנאָך האָט די גאַנצע שטאָט גוים געכאַפּט די בעבעכעס אויף די פורן, פאַרנומען די פּי און מען איז אַנטלאָפן אין די וועלדער אַריין.

דערנאָך האָט מען פיר שיינע, געזונטע, נאָר אַביסל צעכעסטע, פויערשע בחורים אַוועקגעשטעלט נעבן טורמעלע מיט פאַרבונדענע אויגן און מ'האָט זיי דערשאָסן. צווישן זיי איז געווען זיידל דעם האַרבאַרס טכן — אַדאַמקאָ. אַ געזונטער, אַ גלאַטער און אַ ריך-רויטער (אַז מ'זאָל זיך צו אים דערקלויבן!), און זיין שוועסטער מיט דער מאַמע מיטן טאַטן האָבן געוויינט.

דערנאָך האָט מען אַלע צעבראָכענע, צעשטאָכענע און פאַרוווּנדעטע (אַבי זיי האָבן נאָך געזשיפּעט) צונויפגעפירט אין שפּיטאָל אַריין. און דעם דאָקטאָר, וואָס איז אָנגעקומען אַ שעה פאַר די באָלשעוויקעס, האָט מען געוועזן אויסגעטון אין וואָלאָסט. מ'האָט אים נישט געגלויבט, אַז ער איז נישט קיין ייד.

ער איז טאַקע נישט געווען קיין ייד.

דערנאָך האָט מען געהייסן:

— טראָגט צונויף די אָנגעראַבעוועטע זאַכן, אויב נישט, וועט מען אייך צינדן און איר וועט ברענען.

דערנאָך... האָט מען געבראַכט צופירן פון אַ דאָרף די מאַמע חיהטשיקן אַ געשטאָכענע, יאָסעלען מיט מלך'ן דער-שטאָכענע, די מומע פריידלען מיט איר 13-יאָריקן יאַנקעלען

געקוילעטע, דעם אַלטן אַברהם אַ געשטאָכענעם, די מומע ראַסלען אַ פאַרוווּנדעטע, און אירע צוויי דאָרפישע דער-שראָקענע מיידלעך, מלכהלען און אסתרן, ביידע ווי יונגע צעשראָקענע פויגלען — דערשטאָכענע.

וואָס פרעגט איר? איך הער נישט.

„וואָס וועט יואליק אויף דערויף זאָגן אין אַמעריקע? ס'איז דאָך פון אים ערשט אָנגעקומען אַ פּאַק מיט בריוו?"

און נאָך פרעגט איר:

„אויב אַזוי, טאָ צוליב וואָס האָט יאָסעלע באַהאַלטן זיינע באַצקעס איינגעם מיט הערשעלען אין סעקרעט?"

און...

„ווי אַזוי וועט הערשעלע זיך דערפרעגן אויף זיין חבר?"

איך ווייס נישט. גאָרנישט ווייס איך נישט. איך ווייס נאָר, אַז מיר טוט ווי די נשמה, דאָס האַרץ און אַלע אברים. און איך וואָלט זיך גערן געלייגט פאַר דער מאַמע חיהמשיקן אין דער ברייטער פירעקעכיקער גרוב אַריין און... איך וואָלט זיך זייער מורא געהאַט אָפּווישן ביי מלך'ן און ביי יאָסעלען די פינע פון די ליפּן. רחלע דערציילט, אַז זי געדענקט זייער ווינציק, נאָר דאָס געדענקט זי, אַז ביי יאָסעלען האָט געשלאָגן אַ ווייסע קאַשע אויף די ליפּן, ביי מלך'ן אויך, און זיי האָבן זיך געוואָרפן און האָבן זייער געקרעכצט.

שבת, שבת ביי־טאָג, ווען אין סלאָוועשנע איז שוין געווען אין אַ שעה אַרום די ישועה, האָבן די מאַמע מיט דער משפחה געהאַט אַזאַ מיאוסע, אַזאַ פריקרע באַגעגעניש. זיי האָבן זיך אָפּגעשטעלט פון דער גרויסער קאָמפּאַניע און געמיינט — זיי ווען אָפּגאַרן גאָט, זיי וועלן זיך אויסבאַהאַלטן אַרום דעם מילכען.

רחלע געדענקט זייער ווינציק.

פון יאָסעלען געדענקט זי נאָר מיט מלך'ן; און ווי אַזוי די מאַמע האָט נאָך אַביסל געלעבט און האָט צוגעפּויזעט צו אַ גאָרטן, האָבן „גויעס" אויסגעזאָגט, האָט מען זי אַרויס-געפירט און אַ צווייטן מאָל געשטאָכן.

זייער גוט, וואָס זי געדענקט ווינציק, רחלע.
— רחלע, געדענק וואָס ווינציקער. וואָרום ס'זייער שווער!

— — — — — — — — — — — — — — — —

פון זיך געדעקנט זי, רחלע, אויך ווינציק. זי געדענקט, אַז ס'איר געווען הייס. זי איז ערגעץ געגאַנגען, איז דורכגע-גאַנגען אַ „גוי", פרעגט ער זי, — מיידעלע, וווהין גייסטו אַזוי איינע אַליין? — האָט זי אים גאָרנישט געענטפערט, זי איז געווען אין כּעס אויף די גוים און האָט נישט געוואָלט ענטפערן...

דער גוי האָט זי גענומען פאַר אַ האַנט און זי אַוועקגעפירט אין דאָרף צו זיך אַהיים. דו ווילסט עסן? — האָט זי דער גוי געפרעגט, — דו ווילסט טרינקען? — האָט זי אים גאָרנישט געענטפערט.

אויף מאָרגן אינדערפרי האָט זי דער גוי אָפּגעפירט ביז אונטער סלאָוועשנע און זאָגט: דאָ וועסטו שוין אפשר אַליין טרעפן, — און ער איז אַוועק.

זי איז פאַרלאָפן צו זיך אַהיים, איז דאָרט קיינער נישט געווען, און זי האָט זייער געוואָלט אַ טרונק, האָט זי געפונען אַ שערבעלע און איז אַראָפּ אין קעלער. אין קעלער קומט צו וואַסער, האָט זי זיך אָנגעטרונקען. — מער געדענקט זי גאָרנישט.

ווייטער איז געווען אַזוי, ווי ס'פירט זיך אומעטום:

עמעצער איז דורכגעגאַנגען פאַרביי ברוך-אייזיקס שטוב. עמעצער האָט געהערט, אַז מ'קרעכצט דאָרט, איז מען אַריין און דערזעען, אַז אין אַ ווינקעלע ליגט אויף אַ שמאַטע רחלע היהטשיקס. נאָכן חשבון איז זי אַזוי געלעגן דעם דריטן טאָג, און מ'האָט זי אָפּגעטראָגן אין שפּיטאָל אַריין.

אין שפּיטאָל האָב איך געטראָפן רחלען אויף דער ערד. אין קאָרידאָר אין אַ ווינקל איז זי געלעגן, אַן איינגעטונקענע אין לייז, און לעבן איר איז געשטאַנען אַ האַלב רוי איי מיט שימל און מיר האָר, און אַ האַרט אויסגעשמירט שטיק ברויט.

די גויעס, — דערציילט מען, — טראָגן מילך, אייער און ברויט. גוטע גויעס געוואָרן.

— ווו איז בוזי? — האָט מיך רחלע געפרעגט מיט אַ קול נידעריקער פון דער ערד.

— אָט איז זי דאָך, רחלע, — און רחלע, האָט אַ קערעווע געטון די אויגן, וווהין איך האָב איר געוויזן, נאָר איר פּנים האָט זיך נישט געענדערט, און זי האָט מער גאָרנישט געפרעגט.

ביי רחלען זענען געווען צוויי טומפּע שטעך אין פּלייצקע. אפשר זענען זיי נישט קיין שווערע. —

און אַ מענטש האָט מיר געזאָגט:

— אייזיק, דיינע בעטן שטייען לעבן וואָלאָסט. גיי נעם זיי אָפּ. טימאָפּייקאָ האָט זיי צוריק געבראַכט צו שלעפן. ער האָט דיך געוואָלט ירשענען, טימאָפּייקאָ.

און אַ צווייטער מענטש האָט מיר געזאָגט:

— אייזיק, דיין שוואַרצע בהמה איז אין ליסטווען, ביי אַ ליסטווענער חזיר. יעווראָסי הייסט ער. ערשט פון סאָלדאַטן געקומען, האָט ער זיך געוואָלט „ראַזשיווען" מיט דיין בהמה. —

און ביי דער מאַמע היהטשיקן אין שטוב האָב איך געטראָפן רחלעס אָנטון אין אַ קאָרזש פון בלוט. איך האָב באַהאַלטן אויף אַן אָרט, איך זאָל עס קענען נאָך אַמאָל געפינען. און אויפן הייליקן-אָרט האָב איך אָפּגעזוכט די צוויי פרישערע (אויף אַ טאָג) בערגלעך, לעבן איינעם שטייט אויף אַ שטאַכעט אָנגעשריבן:

„דאָ ליגן דריי קדושים: אברהם, אלימלך און יוסף".

און אויפן צווייטן קעגנאיבערדיקן שטאַכעט:

„דאָ ליגן פיר קדושים: פריידל, חיה, אסתר און מלכה".

זעט איר שוין, ווי ס'פאָרן זיך נישט, נישט די פרויען, נישט די מאַנסבילן.

דערנאָך האָבן די אָטריאַדטשיקעס אַרויפגעזעצט אויף אַ גרויסן וואָגן פון היי צוועלף גוים, זיי געבונדן די הענט צו די דראַבינעס און אַלע צוועלף זענען געזונטע, גרויסע און בייזע. 9 היגע און דער פּעסלעניק, דער שוואַרצער פּעלשערל, מיט פראַנק פינקעלן (וועלכער האָט געזאָגט: וווהין-זשע וועט איר פאָרן, אַז אַפילו איי אוורוטש איז שוין נישטאָ קיינעם?). איז ווייטער דריי.

גיין און דריי האָבן מיר שטענדיק צוועלף.

ערשט נעכטן האָבן זיי זיך דווקא אַליין געבאָדן אין בלוט. איז דאָך עס געווען יידיש בלוט? אָבער זיי? וואָס האָט מען צו זיי? און זיי האָבן איצט ווייטער אַמאָל מאָדנע פנימער. סטאָהדאָט ווייסט, וואָס מ׳האָט נעכטן געטון די פיר שקצים. ער ווייסט, אַז זיי האָבן געלעקט די ערד. סטאָהדאָט פאַרשטייט, אַז ער וועט אויך, ער און דער שוואַרצער פעלשערל און טימוך לוכטאַנס (דער הויכער, דער שייגער, דער מיליציאָנער), און זיין ברודער דער ווייס-באַוואָקסענער מאַקסים! נישטאָ באָר די גלאַוונע. נישטאָ קאָסענקען, נישטאָ מאַרקען און נישטאָ דעם נאַטשאַלניק, נאָך עטלעכע פעלן. ווו נעמט מען זיי אַהער די סאַמע גלאַוונע?

אויף מאָרגן האָט מען די צוועלפען אין אוורוטש געטון דעם רעכט, חוץ טימוכן. ער האָט זיך אויסגעבאַהאַלטן און אַזוי אַרום באַקומען אַ פראָלאָנגאַציע אויף צוויי חדשים.

די מאַמעס, די ווייבער, די טאַטעס, וועלכע זענען נאָכגעפאָרן קיין אוורוטש, דערציילן, וואָס און ווי אַזוי אַלץ קומט דאָרט פאָר, אין אוורוטש.

„דער שכל איז אַ פשוטער: קיטאַיצעס האָט מען אָנגעדונגען. אַסאַך קיטאַיצעס. טרינקט מען זיי אָן מיט בראָנפן און מ׳פירט צו צו די אַרעסטירטע אויפן בית עולם און מ׳זאָגט זיי: צעשיסט, זייט מוחל, אָט די עטלעכע רוסישע מענטשן! און ביי די קיטאַיצעס האָט דאָס קיין ווערט נישט. אַ שפּיי און גענוג! אַזוי ווי אַ ביסן ברויט אויפעסן!” נו, ליגן זיי שוין איצטער, אונזערע אַדונים, אויף אוורוטשעווער פעלד באַהאַלטן.

— — — — — — — — — — — — — — —

דערנאָך האָט זיך מרדכי-לייזערס עלטערער ייִנגל (אשר גערשטיין, אַזוי הייסט ער), איינגעבעטן פאַר אַ פרייוויליקן אין דער רויטער אַרמיי. ער האָט נישט געקאָנט איינרוען און פאַרשטיין נישט געקענט: וואָס הייסט — מ׳האָט געקוילעט זיין טאַטן. ער האָט זיך אַריינגעלאָזן אין דער אַרמיי און ער האָט צוגעזאָגט, אַז ער וועט ראַבאָטעווען — אשר גערשטיין.

דערנאָך האָט מען פאַמעלעך אָפּגענומען אַ קאָפּ פאַר

אַ קאָפּ, און פֿויערשע שנורן מיט יונגע ווײַבלעך האָבן געווייגט (אַן ערך 60 אַנטקעגן 60). דערנאָך איז דעם אַלטן זלמנס שכן, קלימקאָ אַליין, געקומען פֿון טורמע און דיזעלבע נאַכט איינגעּנומען, צום טאָג איז ער שוין געלעגן אַן אָפּגעוואַשענער אונטער די אָבראַזן. דיזעלבע וואָך האָבן איינגענומען קלימס גויע מיט דער שיקסע.

דערנאָך האָבן אַסאַך אויפֿגעהערט וווינען אין צווײ שטעט.

צעבראָכענע, צעשטאָכענע האָבן מיר זיך אומגעקערט צוריק און געהיילט אונזער צעבײַלטע סלאָוועשנע.

און רחלען האָבן מיר געהיילט בײַ אַ דאָקטאָר. מער נישט, וואָס וועלן מיר ענטפֿערן אשרן מיט שואלן, ווען זיי וועלן קומען און זיי וועלן זיך בײַ אונז פֿרעגן אויף זייער מאַמע? —

דערנאָך האָבן אונז די גוים פֿון אונזער שטעטל געחנפֿעט:

„זיי האָבן נישט געקלערט, ס'זאָל זיך אַזוי ענדיקן, מ'האָט זיי געזאָגט, אַז קיין יידן זענען שוין אין ערגעץ נישטאָ, האָט מען זיי געזאָגט, און מ'שטעלט זיך פֿאַר זיי קיינער נישט איין... נו, מילא, פֿאַרפֿאַלן, מ'האָט אָפּגעצאָלט אַ קאָפּ פֿאַר אַ קאָפּ, נאָר מער נישט, אַן עבֿירה אַזעלכע געזונטע גוים. די מערסטע טייל יונגע, איבערגעוואַשענע, איינס אין איינס. און די יידן, וואָס מ'האָט געהרגעט, זענען דאָך נישט געווען אַלע קיין בריהס. ס'זענען דאָך געווען אַסאַך „Пустые", געווען אַלטע, געווען ווײַבער, געווען קינדער. נאָר ווי-נישט-ווי האָבן זיך דורכגעוואָרפֿן געזונטע בחורים".

נו, זענען זיי דאָך גערעכט. זיי זענען דען שולדיק, וואָס מ'האָט זיי איינגערעדט? זיי האָבן געוואָלט ווי צום בעסטן, זיי האָבן געגלויבט, אַז מ'וועט זיך קאָנען באַגיין אָן יידן. און פֿון קיין צוקומעניש, ווי מ'זאָגט, דאַרט נישט דער עלנבויגן: מהיכא תיתי, מ'וועט זיך צעטיילן מיט דעם יידישן ביסל זליבאָדע, די הייזער, די בהמות (מ'האָט זיך שוין אַפֿילו אין אַנדערע פֿאַלן געקריגט צווישן זיך, זיך נישט געקאָנט איינטיילן). איצט נאַ דיר, אינמיטן-דרינען, די באָלשעוויקעס!... און ווייטער האָט סלאָוועשנע באַקומען אַ מיאוסן נאָמען אויף דער וועלט: „באַנדיטסקי קראַי".

גענוג נאַר, מ׳זאָל זיך דערווּיסן ווּ ס׳נישט איז, אַז דו ביסט אַ סלאָוועשנער, שרייט מען דיר „באַנדיט״.

און איך דאַרף זיך מיט דעם אַלץ טרייסטן. און מיר דאַרף זיין גענוג אַזעלכס אויף נעמען נקמה און זאָגן:

— אַ מצוה אויף אייך — האָט זיך אייך נישט געזאָלט געוועלן גלוסטן קיין יידישע זליבאָדע...

— —

דערנאָך... האָט מיר בוזי געהאַט אַ שיינינק מיידעלע. מיר האָבן געוויינט, מיר האָבן געלאַכט, און מיר האָבן זי אַ נאָמען געגעבן — חיהלע.

דערנאָך... האָבן די באָלשעוויקעס צונויפגערופן אַן אַסיפה און זיי האָבן געזאָגט:

— חברים, פויערים און בירגער פון סלאָוועשנע. וואַשט אָפּ אייער פלעק פון זיך און שיקט אייערע זין אין דער רויטער אַרמיי! ווער וועט זיך שלאָגן פאַר דער מאַכט פון די אַרבעטער און פויערים, אויב נישט די אַרבעטער און פויערים אַליין?

און צו די יידן האָבן זיי געזאָגט:

— חברים, בעל-מלאכה׳ס און בירגער פון סלאָוועשנע! זעט, צי האָט איר אָפּטמאָל נישט אָפּגעלייגט אויף צו-לאַנג אייער חוב צו דער רויטער אַרמיי? „נאָך״ יידישע שטעטלעך ליידן פון באַנדעס און פון קאָנטר-רעוואָלוציע! טוט זיך אָן און גייט אין דער רויטער אַרמיי!

און די יינגלעך האָבן געענטפערט:

— רעכט! מיר גייען אין דער רויטער אַרמיי!

און ווי שווער ס׳זאָל מיר נישט זיין איבערלאָזן מיינע צוויי מיידלעך, איינע פון 21 יאָר און איינע פון צוויי וואָכן, דאָך האָב איך זיך לאַנג געסודעט מיט בוזין. און בוזילע האָט שטיל געוויינט, און איך האָב צוגעזאָגט בוזין, אַז ס׳וועט לאַנג נישט געדויערן.

און אַזוי ווי ס׳האָבן זיך אָנגעהויבען צו קלויבן דער ווינטער, דער טיפוס און די פרעמדע באַנדעס קיין סלאָוועשנע,

האָבן מיר, ייִנגלעך און יונגעלייט זיך אונטערגעגאַרטלט און אַריין אין דער רויטער אַרמיי. אין דער הונגעריקער און מוטיקער, אין דער לייזיקער און זוניקער, אין דער רויטער!... אַרמיי!...

שוין זעקס יאָר דרינען. זעקס קיילעכדיקע יאָר, געקניפּטע און געבונדענע מיט אַסאַך בלוטיקע ליידן און מוטיקע פאַראייביקטע מריידן.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

איצט וווין איך אין אַ גרויסער שטאָט, ווייט פון סלאָוועשנע. און איך ווייס נישט, צי איך בין אַ קלוגער, צי אַ נאַר מיט דעם, וואָס איך פאַרשרייב איצט אָט די שורות פאַר אַן אָנדענק, איצט דעם 20-טן אָקטיאַבר 1925-טן יאָר.

אייזיק, לייב דעם הארבאַרס
פון סלאָוועשנע

אַ קליינע באַמערקונג:

און מאַרקען לוכטאַנס דעם קאָפּי־צאַניוק, דעם ציגיינער, און וואָס האָט ליב יידן, האָט מען אויך געהרגעט.

איינמאָל אינמיטן בייטאָג האָט מען געהערט דריי מאָל אויסשיסן אונטערן שטאָט, און צוריק אויף אַ פור האָט מען געבראַכט ליגנדיקע און נאָך ערגער ווי געבונדענע — מאַרקען, זיין שיינעם ברו־דער — טימוכן און מאַרקעס שוואָגער, וועלכן מ׳האָט גערופן אין שטאָט יאַקאָווקאַקאָוו.

דריי שניר לוכטאַנס זענען געבליבן אלמנות, און אַז מ׳האָט איינגעפּירט אין סלאָוועשנע אַ קינדער־הויז פאַר יתומים, און קינדער זענען אַהין געלאָפן מיט אייגענע ניידענע שיסעלעך און פאַרשמירטע נעזעלעך נאָך עסן — —

— — — — — — — — — — —

דאָרט זענען געווען יידישע קינדער־יתומים און מאַרקעס קינדער יתומים. מאַרקאָ האָט געהרגעט יידן, און די יידן האָבן געהרגעט מאַרקען. און קינדער־יתומים קומען צו לויפן מיט שיסעלעך אין קיך. און קינדער קלערן איצט פון גאָרנישט. זיי הויבן נאָר די אייגעלעך און פּיסקעלעך צום עסן. קומט דאָס אויס די עלטערע אַ ביסל מאָדנע אָנצו־קוקן אַזעלכס. שוין אַפילו גאָר מאָדנע.